

**Urajärven kartanon elämää vuosina 1830–1917 kyläläisten
kuulemana ja kertomana**

Christian Liljeroos
Pro gradu -tutkielma
Suomen historia
Kevät 2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Christian Liljeroos	
Työn nimi – Title Urajärven kartanon elämää vuosina 1830–1917 kyläläisten kuulemana ja kertomana	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 89 + liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Tämä tutkielma antaa vastauksen siihen, miten Urajärven kyläläiset muistavat ja käsittävät Urajärven kartanon ja sen omistaneen von Heideman -suvun. Tavoitteenani oli lisäksi kerätä Urajärven kartanon muisto- ja tarinaperinnettä ennen kuin tarinat katoavat kertojiensa mukana. Tutkimusmateriaalina olivat lukuisat kyläläisten muistelmat ja tätä tutkimusta varten tekemäni 15 haastattelua. Käsittelin aineistoa muistitietotutkimuksen periaatteilla ja vertailin sitä muihin Suomen sen aikakauden kartanoihin ja kartanoyhteisöihin. Urajärven kartano oli von Heideman -suvun hallinnassa vuoden 1917 syksyyn asti, jolloin viimeinen Urajärven von Heideman kuoli.</p> <p>Tutkimus koostuu kolmesta käsittelyluvusta, joista ensimmäisessä selvitin, miten kartanon viimeiset yksityiset omistajat, Lilly ja Hugo von Heideman, koettiin ja koetaan Urajärvellä. Toisessa käsittelyluvussa toin esiin Hugon ja Lillyn aikaisten työntekijöiden muistoja kartanolla työskentelystä. Monet muistelijat olivat kartanolla töissä, tai ainakin kuulleet tarinoita kartanon töistä. Muistelijoiden laajan kirjon ymmärtämiseksi tein muistelijoista kaavion, joka on tutkielman johdannossa. Kolmannessa käsittelyluvussa keskityin kartanolla koettuihin paranormaaleihin ilmiöihin. Käsittelin siinä lisäksi Lillyn ja Hugon isää, Axel von Heidemania, ja hänen ensimmäistä vaimoansa Sofia Lovisa von Heidemania, koska he kytkeytyvät vahvasti kartanon kummitustarinoihin.</p> <p>von Heidemanien aatelissuvun koettiin olleen kyläläisistä eristäytynyt. He seurustelivat pääosin Heino-lan ja muiden lähiseutujen säätyläisten kanssa. Kartanolla työskentely oli raskasta ja tilaisuuksien rajoissa työntekijät tekivät vilunkia keventääkseen työtaakkaansa. Neljä muistettua von Heidemania olivat persoonaltaan erilaisia, mutta kokonaisuutena von Heidemaneja kuvailtiin niillä adjektiiveilla, jotka olivat tyypillisiä sen ajan suomalaista aatelia kuvailtaessa. Toisaalta von Heidemanit koettiin sivistyneiksi, rohkeiksi, oikeudenmukaisiksi, naisten oikeuksia ajaviksi, taloudellisiksi ja hyväkäytöksisiksi, kun taas toisaalta heitä kuvailtiin irstaiksi, mielenvikaisiksi, raaoksiksi, väkivaltaisiksi, tuhlaileviksi, välinpitämättömiksi ja tunteettomiksi. Pääosin von Heidemanit onnistuivat jättämään itsestään sellaisen mielikuvan, jonka he todennäköisesti halusivat jälkeensä jättää. Käsitys von Heidemaneista on yhtäläinen sen käsityksen kanssa, minkä aateliset halusivat itsestään 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa antaa. Tätä käsitystä sotkivat aateliston mustaanmaalaamiskampanjat lehdistössä ja kaunokirjallisuudessa, jotka todennäköisesti vaikuttivat jo lukutaitoisen kansan käsityksiin herrasväestä.</p>	
Asiasanat – Keywords Muistitietotutkimus, kartanoyhteisöt, von Heideman, Urajärvi, Urajärven kartano	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Aikaisempi tutkimus.....	3
1.2	Aineistot.....	5
1.3	Eettiset kysymykset.....	7
1.4	Kysymyksenasettelu ja tavoitteet	8
1.5	Teoriat.....	9
1.6	Menetelmät	11
2	MUISTETTU JA MUISTELTU HERRASVÄKI	13
2.1	Säädynmukainen Lilly	13
2.2	Monipuolinen Hugo	20
3	TYÖNTEKIJÖIDEN ELÄMÄ KARTANOLLA.....	34
3.1	Kartanon työtehtävät	36
3.2	Työntekijöiden harrastama vilunki	45
3.3	Työntekijöiden suhde herrasväkeen.....	49
4	KUMMITUSKARTANO	54
4.1	Paha Axel-herra ja hauras Sofia-rouva	55
4.2	Miten kummittelu tapahtuu?	66
4.3	Muut kummitukset ja väärät hälytykset.....	68
5	PÄÄTÄNTÖ	71
	LÄHTEET.....	79
	LIITE 1 Muistelijoiden esittely	90
	LIITE 2 Sopimus haastatteluun.....	96

1 JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelen Urajärven kyläläisten muistoja, tarinoita ja perimätietoa kylässä sijaitsevaan Urajärven kartanoon ja sitä ympäröivään elämään liittyen. Ajallisesti tutkimus rajautuu vuosiin 1830–1917 eli pääosin viimeisen yksityisen omistajasukupolven aikaan, mutta viimeisessä käsittelyluvussa tutkin vielä kyläläisten tarinaperinnettä kartanon viimeisten yksityisten omistajien isästä ja hänen ensimmäisestä vaimostaan. Heidän vihkimisensä vuonna 1830 on vanhin tapahtuma, johon kyläläisten tarinaperinne keskittyy, joten sen vuoksi tutkielman aikarajaus alkaa tästä kyseisestä vuodesta. Tutkielmani päätepiste rajautuu viimeisen yksityisomistajan kuolemaan vuonna 1917.

Urajärven kylä sijaitsee Päijät-Hämeen Asikkalassa, noin 25 kilometriä Lahdesta pohjoiseen ja suunnilleen saman matkan Heinolasta lounaaseen. Urajärven kartano sijaitsee omalla niemellään Urajärvi -nimisen järven etelärannalla ja kartanolta on noin puolen kilometrin matka lähimpään asutukseen sekä Urajärven raitille. Kartanon yksityisyyttä korostaa raitin ja Kartanontien toisistaan erottava maantie.

Tässä johdantoluvussa käsittelen Urajärven kartanon historiaa lyhyesti, esittelen aikaisempaa tutkimusta, pääasialliset lähteeni, tutkimuskysymykseni, tutkimusmetodini, teoriani ja tutkimukseen kytkeytyvät eettiset kysymykset. Seuraavat kolme lukua ovat tutkimuksen käsittelylukuja ja ne vastaavat tutkimuskysymyksiini yksi kerrallaan. Päättäessä tuon esiin tutkimukseni johtopäätökset ja mahdollisuudet jatkotutkimuksille.

Urajärven kartanon tarina alkaa vuodesta 1649, Ruotsin kuningatar Kristiinan ajasta, jolloin baltiansaksalainen luutnantti Berent Möller sai lahjoitusmaana laajoja alueita Kurhilan¹ kylästä. Tämä lahjoitus ei kuitenkaan toteutunut sellaiseenaan, sillä havaittiin, että Möllerille tarkoitettulla alueella oli muiden maanomistajien omistuksia ja lahjoitusmaita. Paikalliset viranomaiset korjasivat tilanteen antamalla Möllerille alueita Urajärveltä. Lahjoitus käsitti suurimman osan koko

¹ Kurhila sijaitsee läntisessä Asikkalassa, Urajärvi puolestaan itäisessä.

Urajärven kylästä.² Lahjoitusmaat koostuivat viidestä autiotilasta, joista Möller muodosti Urajärvelle säteritilan vuonna 1652. Tilan pinta-ala oli kuusi manttaalia eli runsaat 10 000 hehtaaria. Pari vuosikymmentä myöhemmin tilan osti Berent Möllerin kaukainen sukulainen, Georg Jürgen Heideman. Heidemanien suku oli niin ikään baltiansaksalainen, sillä suku oli lähtöisin nykyisen Viron alueelta.³

Heideman -suvun jäseniä oli aateloitu jo pitkin 1600-lukua, mutta heitä ei hyväksytty virallisesti ritarihuoneelle eli introdusoitu Ruotsin ja Suomen yhteisen historian ajalla. Porvoon valtiopäivillä vuonna 1809 suku yritti kirjautua Suomen ritarihuoneelle siinä onnistumatta. Lopulta suku pääsi Ruotsin ritarihuoneelle vuonna 1824 ja Suomen ritarihuoneelle kymmenen vuotta myöhemmin. Ritarihuoneelle kirjautumisen jälkeen sukunimi muuttui virallisesti muodosta ”Heideman” muotoon ”von Heideman”.⁴ Heideman/von Heideman -suku hallinnoi Urajärvellä 1600-luvun peruutuksia lukuun ottamatta seuraavat 245 vuotta eli yhteensä seitsemän sukupolven ajan⁵. Kartanon kaksi viimeistä omistajaa olivat naimattomat ja lapsettomat sisarukset, Hugo von Heideman (1851–1915) ja Lilly von Heideman (1849–1917)⁶, ja lähinnä heihin tutkielman muistitieto pääosin perustuu. Heidän koko nimensä olivat Hugo Oskar Alexander Magnus von Heideman (Hugo) ja Axelina Fredrika Amalia von Heideman (Lilly)⁷. Sisaruksilla oli tiedossa jo pitkän aikaa ennen heidän kuolemaansa, että heillä ei tule olemaan perillisiä, jotka voisivat jatkaa sukua. Niinpä Lilly ja Hugo päättivät, että kartanosta tehtäisiin museo, jossa aika pysäytettäisiin siihen, miltä kartano näytti heidän aikanaan. Todennäköisesti heillä oli ajatuksia museosta jo 1900-luvun alkuvuosilta, sillä tuolloin osa kartanon sivurakennuksesta muutettiin kotimuseoksi. Lilly ja Hugo kutsuivat sivurakennusta ”Muistojen hiljaiseksi kodiksi”.⁸

Vuonna 1917 Lilly möi ehdotuksensa mukaisesti kartanon ja osan sen tiluksista Suomen Muinaismuistoyhdistykselle⁹. Kyse oli käytännössä lahjoituksesta, sillä

² Blomstedt 1981, 437.

³ Blomstedt 1981, 437; Kuurne 2003, 35; Kuurne ym. 2018, 8–9; Tirranen ym. 1987, 6.

⁴ Blomstedt 1981, 458–459.

⁵ Museovirasto restauroi.

⁶ Kuurne 2003, 3.

⁷ Suomen Sukututkimusseura, Historiakirjat; Helsingin yliopiston Ylioppilasmatrikkeli.

⁸ Ivars 2013, 67.

⁹ Kuurne 2003, 3.

Lilly oli lahjoittanut kauppasumman Muinaismuistoyhdistykselle.¹⁰ Lisäksi Lilly lahjoitti Muinaismuistoyhdistykselle 100 000 markkaa, joka oli tarkoitettu kartanon ylläpitokustannuksiin ja 3000 markkaa sukuhaudan hoitoa varten.¹¹ Vuoden 1918 sota ja sitä seurannut inflaatio vaikutti siihen, että Lillyn lahjoitussumman reaaliarvo kutistui reilusti pian hänen kuolemansa jälkeen. Kartanomuseo saatiin avattua yleisölle vuonna 1928 ja se on tietävästi Suomen vanhin kartanomuseo.¹² Vuodesta 1928 lähtien kartanomuseo oli korjaustöitä lukuun ottamatta aina avoinna yleisölle kesäaikaan. Urajärven kartanomuseo oli edelläkävijä muille kartanomuseoille, mutta rakennuksien museointi oli ajan hengen mukaista toimintaa. Vanhoja rakennuksia oltiin jo museoitu esimerkiksi Turussa ja Helsingissä.¹³

Suomen Muinaismuistoyhdistys päätti lopulta vuonna 1986 lahjoittaa kartanomuseon Museovirastolle eli käytännössä valtiolle.¹⁴ Kartano toimi Museoviraston hallinnassa aina vuoteen 2014 asti, jolloin eduskunta päätti siirtää kaikkien Museoviraston kiinteistöjen omistuksen Senaatti-kiinteistöille¹⁵. Syksyllä 2015 Museovirasto päätti sulkea Urajärven kartanomuseon osana säästötoimenpiteitä¹⁶. Sen seurauksena perustettiin yhdistys, Urajärven kartanon ystävät ry, joka alkoi vastata kartanon avoinnapidosta.¹⁷

1.1 Aikaisempi tutkimus

Urajärven kartanoa tutkineista tahoista Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ja Museoviraston julkaisut ovat tämän tutkielman kannalta merkittävimpiä. Pääosin julkaisut käsittelevät kartanon historiaa ja Hugon ja Lillyn elämää. Museoviraston tutkija Jouni Kuurne on ollut tekemässä yhteensä viittä julkaisua Urajärven kartanosta, joista suurinta osaa käytän tässä tutkielmassa kartanon historian ja omistajien esittelyssä.

¹⁰ Tirranen ym. 1979, 10.

¹¹ Blomstedt 1981, 463.

¹² Ivars 2013, 8; Museovirasto Restauroi.

¹³ Nummelin 1971, 3; Havumäki 1960, 28.

¹⁴ Ivars 2013, 8.

¹⁵ Museoviraston toiminta- ja taloussuunnitelma 2015–2018.

¹⁶ Enlund 2015.

¹⁷ Leppänen 2016.

Kartanoita ja kartanoelämää käsittelevistä tutkimuksista hyödynnän Savon kartanokulttuuria tutkineen Anna-Maria Åströmin väitöskirjaa '*Sockenboarne*': *Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850* (1993). Åströmin tutkimus sopii päteväksi vertailukohtaksi, sillä Åström käsitteli aikakauden aatelistelämän normeja, sosiaalisia suhteita, hierarkiaa ja kartanotalouden toimintaa. Åström huomioi niin ikään kansan käsitystä aatelista ja aatelistelämästä. Åström kirjoitti vielä väitöskirjansa aihepiiriin kytkeytyviä artikkeleita, joita käytän tässä tutkielmassa hyödykseni muun muassa kummitustarinoita käsitellessäni.

Alex Snellman tutki aatelia väitöskirjassaan *Suomen aateli: Yhteiskunnan huipulta uusiin rooleihin 1809–1939* (2014). Snellmanin teos on Suomen aatelista kertova yleisteos, joka kuvaa aatelistelämää ja sen muutoksia suhteessa yhteiskunnan muutoksiin. Vuotta myöhemmin Snellman julkaisi yhdessä Anna Ripatin kanssa kirjan *Munkkiniemen kartano: Maaseudun aristokraattiasunnosta Koneen kaupunkikonttoriksi* (2015). Tätä teosta käytän vertailukohtana Urajärven kartanoon pohiessani Urajärven kartanon henkilökuntaa ja kokoa suhteessa aikakautensa muihin herraskartanoihin.

Väitöskirjojen lisäksi hyödynnän lukuisia artikkeleja, joissa käsitellään kartanoelämää. Tyypillistä kartanoelämää vertaan Urajärven kartanosta kertoviin tarinoihin. Erityisen paljon hyödynnän Jessica Parland-von Essenin artikkelia *Aatelin elämäntapa* (2007). Hän käsitteli artikkelissaan nais- ja miesaatelin arkea, aikakauden odotuksia aatelin elämäntavasta aina harrastuksista käyttäytymisnormeihin ja keskivertoaatelin varallisuutta. Toinen paljon hyödyntämäni artikkeli on Sanna Kekkosen kirjoittama *Isällistä oikeutta. Sysmän Hovilan kartanon patriarkaalinen järjestys 1800-luvun alkupuoliskolla* (2002). Hän kuvasi artikkelissaan aatelin ja palvelusväen suhdetta, aatelin arvoja, kartanon työntekijöiden hierarkiaa ja toimintakulttuuria.

Käsittelen tässä tutkielmassa Urajärven kartanon kummitustarinoita vain muistitiedon lähteitä apuna käyttäen. Käytän kummitustarinoissa vertailukohtana muita vanhoja rakennuksia, joissa tarinoiden mukaan kummittelee. Mauri Karvonen esittelee teoksessaan *Aavetaloja ja ihmiskohtaloita seitsemän erin* (entisen)

aateliasumuksen kummituksia. Yksi esiteltävistä kartanoista on Urajärven kartano, joten vertailukohtaa Karvosen teoksen perusteella voi tehdä kuuteen eri paikkaan. Anna-Maria Åströmin artikkelista *Savon herrasväki kansan silmin. Kuinka käsitellä vierasta, kuinka koetellaan rajoja* (1995) löytyy niin ikään kummitustarinoita, joita voin verrata Urajärven kummitustarinoihin, ja lisäksi Åström tarjosi selityksiä kummitustarinoiden mahdolliselle alkuperälle.

1.2 Aineistot

Tutkielmani pääasiallisena aineistona on kyläläisten muisto- ja tarinaperinne. Tärkeimpänä Hugon ja Lillyn aikaa muistavana lähdeaineistonani on Erkki Alakönnin haastattelut Hannes ja Ida Simolinista vuodelta 1959.

Toiseksi tärkein lähde tässä tutkielmassa on Jussi Tuomisen muistelmat vuodelta 1953.¹⁸ Jussi Tuomista muistelmineen olen tässä tutkielmassa käsitellyt yhtenä muistelijana, enkä niinkään muistelmien tekijänä. Tuominen haastatteli muistelmiaan varten useita kyläläisiä, mutta Tuomisen muistelmassa ei aina ole selvää, kehen haastattelijaan hän milloinkin viittaa, eikä hän edes mainitse kaikkia muistelijoita muistelmissaan¹⁹. Ratkaisin ongelman viittaamalla aina Jussi Tuomisen muistelmiin, en siellä esiintyviin muihin muistelijoihin.

Kolmanneksi tärkein lähteeni on kartanon vanhan torpparin Kustaa Murron haastattelu vuodelta 1961. Hän oli muistitietoaineiston perusteella kylän tunnetuin torppari. Muita torppareita mainittiin muistelmassa vain harvoin nimeltä.²⁰

Muistitietoaineistosta löytyy lisäksi neljän aikalaisen muistelmaa, joilla muistelmat ovat tiiviit. Yksittäisestä muistelijasta ei voinut saada kovinkaan paljoa muisto- ja tarinaperinnettä hyödynnettyä, mutta yhdessä ne täyttävät aukkoja

¹⁸ Sain Jussi Tuomisen muistelmia Museovirastolta kahtena eri versiona ja lisäksi sain kyläläiseltä yhden version. Todellisuudessa minulla oli peräti kolme erilaista muistelmaa käytössäni. Kaikki muistelmat muistuttavat toisiaan ja ovat suurimmaksi osaksi vielä sanasta sanaan samanlaisia. Kahteen eri versioon viittaaminen riittää siihen, että pystyy viittaamaan kaikkiin Jussi Tuomisen muistelmiin. Toiseen muistelmaversioon viitataan vuodelta 1953 ja toisessa olen jättänyt vuoden pois, koska siinä versiossa vuotta ei ole ilmoitettu.

¹⁹ Tuominen 1953, 176.

²⁰ Esim. H1; H4; Halme; Simolin, H. 1959.

kartanon tarinaperinteestä. Juho Kustaa Kaivosta oli haastateltu vuonna 1965. Kaivosta ei haastateltu suoraan kartanoon liittyen, mutta hän sivusi lyhyesti omaa käsitystään kartanon elämästä. Käytössäni oli niin ikään kartanon vanhan työntekijän, Beda Leponiemen muistelmat, jotka hänen poikansa kirjoitti vuosina 1999–2002. Leponiemen isosisä ja äiti työskentelivät Urajärven kartanolla Hugon ja Lillyn aikana. Bedan äidin, Minda Leponiemen, lehteen kirjoitettu muistelo Hugoon ja Lillyyn kytkeytyen on vielä muistelman, jota hyödynnän tässä tutkielmassa. Lisäksi hyödynnän Paavo Halmeen muistelmia, jotka kirjoitti Marja Halme. Paavo Halme on nuorin tässä tutkielmassa mukana oleva aikalaismuistelija.

Edellä mainittujen muistelmien lisäksi muisteluaineistossa on tekemäni haastattelut. Haastattelut tein vuosina 2016–2018, joten kukaan haastateltavistani ei elänyt Hugon ja Lillyn aikaan. Näiden haastattelujen tavoitteena oli kerätä talteen kylän tarinaperinne ja tuoda tutkielmaan laajuutta, näkökulmaa ja selvittää, ovatko tarinat säilyneet samoina näihin päiviin asti. Sopivien haastateltavien etsimisessä käytin hyödykseni kontaktejani, joita sain työskenneltyäni museo-oppaana Urajärven kartanomuseolla, jossa työskentelin kolmena kesänä vuodesta 2014 lähtien. Vuonna 2017 liityin Urajärven kartanomuseon avoinnapidosta vastaavan Urajärven kartanon ystävät ry:n hallitukseen, jonka kokouksissa ja Urajärven kartanoon liittyvissä tapahtumissa kyselin tähän tutkimukseen sopivia haastateltavia. Museo-oppaana työskennellessäni pyysin edelleen tarinaperinettä tietäviä kartanovierailijoita haastatteluihin.

Yksi muistelman, joka oli vaikea asettaa muiden kanssa tärkeysjärjestykseen, on Lilly von Heidemanin muistelmat. Muistelmat jäivät keskeneräisiksi - hän pääsi niissä vasta alkuun ennen kuolemaansa. Käytän hyödykseni Lillyn muistelmia hänen isäänsä Axelia ja hänen ensimmäistä vaimoaan Sofiaa käsittelevässä luvussa. Siinä kohtaa tutkimusta Lillyn muistelmat ovat tärkeässä asemassa, mutta muissa luvuissa en hänen muistelmiaan käytä, koska niistä ei löydy vastauksia tutkielman oleellisiin kysymyksiin.

1.3 Eettiset kysymykset

Historiantutkimuksessa ei ole olemassa yhteisiä eettisiä pelisääntöjä, mutta silti haastatteluja ja muistelmia tutkiessa ja tulkitessa on syytä pohtia tutkielman eettisiä näkökulmia ja tutkimuksen hyväksyttävyyttä.²¹ Satu Lidman ja Anu Koskivirta käsittelevät teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka* historiantutkimuksen oikeudenmukaisuutta ja vastuullisuutta. Tutkijan tulisi tuoda esiin omat tarkoitusperänsä ja sidonnaisuutensa tutkimuksesta.²² Työskentelyni kartanon parissa tekee suhteeni kartanoon henkilökohtaiseksi.

Muistitiedossa olennainen kysymys on, kuinka vakuuttavaa muistitieto on ja kuinka paljon lukijaa yritetään vakuuttaa tiedon merkitsevän totuutta. Oikeudenmukaisuuskysymyksen ratkaisin niin, että en lähde tekemään perustavanlaatuisia arviota muistojen ja tarinoiden totuuspohjasta, vaan tutkielmani keskittyy siihen, miten asiat muistetaan ja miten ne koetaan. Tästä lähestymistavasta on edellytyksiä saavuttaa kelvollisen tutkimuksen vaatimukset eli tarkkuus ja rehellisyys.²³

Tutkimuskohteena olevien oikeudet täytyy muistaa. Tutkielmassa käsiteltävänä olevat henkilöt ovat jo kuolleita, joten heillä ei ole tilaisuutta tukea tai puolustaa tutkielman tuloksia. Muisti- ja tarinaperinne eivät riitä johtopäätöksiin siitä, miten asiat olivat, vaan siihen, miten asiat koettiin.²⁴ Tästä syystä olen sensuroinut tutkielman tarinoista sellaisia nimiä, jotka voisivat loukata jotakuta. Nimet eivät ole kuitenkaan oleellisia tutkielman lopputuloksen kannalta, vaan olennaista on muistojen ja tarinoiden sisältö. Olen vastuussa tutkittavia henkilöitä, aikalaisiani sekä tulevaa historiantutkimusta kohtaan, joten edellä mainitulla ratkaisulla kykenen parhaiten esittämään ja tulkitsemaan asioita tarinaperinteen pohjalta.²⁵

²¹ Koskivirta ja Lidman 2017, 16.

²² Koskivirta ja Lidman 2017, 14.

²³ Koskivirta ja Lidman 2017, 16.

²⁴ Koskivirta ja Lidman 2017, 18-19.

²⁵ Frigren 2017, 63-64.

1.4 Kysymyksenasettelu ja tavoitteet

Tutkimukseen lähdin valmiiksi ehdotetun aiheen pohjalta: Urajärven kyläläisiltä tulisi kerätä tarinaperinne Urajärven kartanosta. Lisäksi omien ennakkokäsityksiini pohjautuen ohjasin tutkielman rakenteen. Kartanolla työskennellessäni huomasin paikallisia kiinnostavan eritoten herrasväki, työnteko kartanolla ja kummitustarinat. Nämä teemat kiinnostivat niin ikään itseäni, joten tutkimuksen suunta rakentui tälle pohjalle. Näin ollen ennakkokäsitykseni ohjasivat tutkimuksen rakennetta ja sisältöä. Tutkielmassa ilmi tulevat asiat olivat pääosin tiedossa jo ennen tutkimustyön aloittamista, mutta eivät kuitenkaan koskaan tutkimuksen muodossa. Näiden lähtökohtien esiintuominen on tarpeellista, jotta tutkielmalla on edellytykset oikeudenmukaiseen ja pätevään tutkimukseen.²⁶

Kartanosta kerrotut tarinat olivat hyvin usein sidottuna aikaan, jolloin viimeiset von Heidemanit elivät. Tekemissäni haastatteluissa haastateltavat puhuivat lisäksi jo paljon tuoreemmista asioista. Se on luonnollista, sillä kukaan haastateltavista ei elänyt Lillyn ja Hugon aikana ja monilla haastateltavilla oli esimerkiksi oman työn kautta yhteys kartanoon. Siitä huolimatta Lillyn ja Hugon merkitys tuli haastatteluissa esiin. Tämä oli suurin peruste sille, miksi rajasin tutkimusta pääasiassa Hugon ja Lillyn aikaan. Muistelmat kohdistuvat ajallisesti lähinnä 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun. Tarkemmin sanottuna rajasin tutkimuksen pääosin siihen aikaan, jolloin kartanon kaksi viimeistä yksityistä omistajaa, sisarukset Hugo ja Lilly von Heideman, omistivat kartanon. Varhaisempia vuosikymmeniä käsittelen pääasiassa kartanoon kietoutuvien kummitusjuttujen kautta, jotka juontavat juurensa tarinaperinteen mukaan pääasiassa 1800-luvun alkupuolen tapahtumien seurauksena.

Tutkimukseni sisältää kolme tutkimuskysymystä:

1. Miten Urajärven kyläläiset suhtautuvat kartanon omistaneeseen von Heideman -sukuun?
2. Minkälaista oli tehdä töitä von Heidemaneille?
3. Minkälaista muuta muisto- ja tarinaperinnettä kyläläisillä on kartanosta?

²⁶ Koskivirta ja Lidman 2017, 15.

Tutkimuskysymykset rajasin muistelmien perusteella. Kolme aihealuetta nousi ylitse muiden ja sen vuoksi keskityn tutkimuksessani näihin aiheisiin. Aiheina ovat von Heidemanit henkilöinä, työskentely kartanolla ja kartanon kummitustarinat. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni vastaa siihen, minkälaisia von Heidemanit olivat henkilöinä, toinen kysymys vastaa puolestaan kartanolla työskentelyyn ja kolmannella kysymyksellä käsittelem kummitustarinoita ja muita paranormaaleja ilmiöitä kartanolla.

1.5 Teoriat

Muistikerronnassa on liitos ihmisen historiatietoisuuteen. Ihmiset käsittelevät historiaa omalla tavallaan ja tarinoiden avulla saadaan historia purettua sanoiksi. Muistelut suhteutetaan vielä yhteisön sosiaaliseen ja kollektiiviseen muistiin, joka tarkoittaa esimerkiksi kansakunnan ylläpitämiä historiatulkintoja.²⁷ Tämä tarkoittaa sitä, että muistot esitetään yhtenäistä kansankulttuuria etsiessä usein positiivisemmin kuin asiat ovat todellisuudessa olleet.²⁸ Muistoja on syytä tulkita suhteessa paitsi menneisyyteen, edelleen nykyisyyteen. Niin ikään muistojen jälkeiset tapahtumat kohti nykyisyyttä sekä muiden ihmisten muistot vaikuttavat muiston ja tarinan luonteeseen.²⁹ Lisäksi muistelijan ikä muiston tapahtumahetkellä vaikuttaa muistelun tapaan.³⁰

Kerronnan lisäksi on syytä pohtia vielä sitä, miksi kerrotaan. Kertojalla on aina jokin näkemys siitä, minkälaiseen käyttötarkoitukseen hän tarinaa kertoo. Kertoja voi esimerkiksi kertoa asioita sen perusteella, mitä hän ajattelee haastattelijan haluavan kuulla.³¹ Muistettu tapahtuma saatetaan esittää tietyllä tavalla asian vakavuuden tai hauskuuden vuoksi. Edellä mainitut asiat huomioon ottaen täytyy ymmärtää, että muistelmat täytyy asettaa kontekstiinsa. Muistelemisen luonne tekee muisto- ja tarinaperinteestä hyvin monitulkintaista.³² Käytännössä

²⁷ Peltonen 1996, 27, 36, 282–283; Ukkonen 2000, 35.

²⁸ Knuutila 1994, 35.

²⁹ Ukkonen 2005, 14.

³⁰ Knuutila 1994, 60–61.

³¹ Ukkonen 2000, 34.

³² Ukkonen 2005, 14.

yhdestä muistosta ja yhdestä tarinasta ei voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, vaan kokonaiskuvan saamiseksi tarvitaan paljon muistoja ja tarinoita.

Tutkin muistoja lähdekriittisesti. Pelkästään muistitiedon varassa olevia asioita ei voi esittää totuutena, vaan ne tarvitsevat taustalleen muuta todistusohjaa. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkielman lopputuloksena en esittele totuuksia, vaan sitä, miten asiat on koettu. Asioiden kokemisessa lähdekritiikin käyttö on silti edelleen tarpeellista. Yksi lähde, muisto tai tarina ei riitä siihen, että voisi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä kollektiivisista kokemuksista. Sen sijaan, jos muistoille ja tarinoille on paljon kertojia ja tarinoille löytyy kirjallista tai muuta näyttöä, silloin voi tehdä vahvemmin tulkintoja siitä, miten asiat ovat koettu. Kollektiivisten kokemusten löytäminen ja jäsentäminen on oleellista tutkielman etenemisen, selkeyden ja vastauksien löytämisen vuoksi.³³

Kolmannessa persoonassa tai passiivissa esitettyihin tarinoihin on syytä suhtautua enemmän varauksella. Sellaisia tarinoita ovat perimätietoon liittyvät tarinat. Hyviä esimerkkejä sen kaltaisista tarinoista ovat monet kartanoon kietoutuvat yliluonnolliset kokemukset. Yliluonnollisia kokemuksia analysoin ja vertailen muuhun lähdeaineistoon. Pohdin kummitustarinoiden taustoja, mutta en lähde kuitenkaan arvioimaan näiden tarinoiden todenperäisyyttä sen enempää, sillä yliluonnolliset asiat ovat uskon asia, enkä koe tarvetta tutkia tai kommentoida niiden todenperäisyyttä. Kummitustarinoita ei kuitenkaan voi missään tapauksessa jättää tutkimuksen ulkopuolelle, sillä ne ovat oleellinen osa Urajärven kartanon tarinaa. Lisäksi folkloristit tekivät havainnon siitä, että uskomuksiin perustuvat tarinat ovat melkein kadonneet elävästä tarinaperinteestä³⁴. Leea Virtasen mukaan television yleistymisen jälkeinen aika kadotti suureksi osaksi tätä tarinaperinnettä. Pimeää ja hautausmaita pelätään yhä, mutta pelko on enemmän television kuin tarinaperinteen tuote.³⁵Tämä näkyy tässä tutkielmassa siten, että

³³ Renvall 1983, 165, 328, 329.

³⁴ Ukkonen 2000, 32.

³⁵ Virtanen 1993, 23.

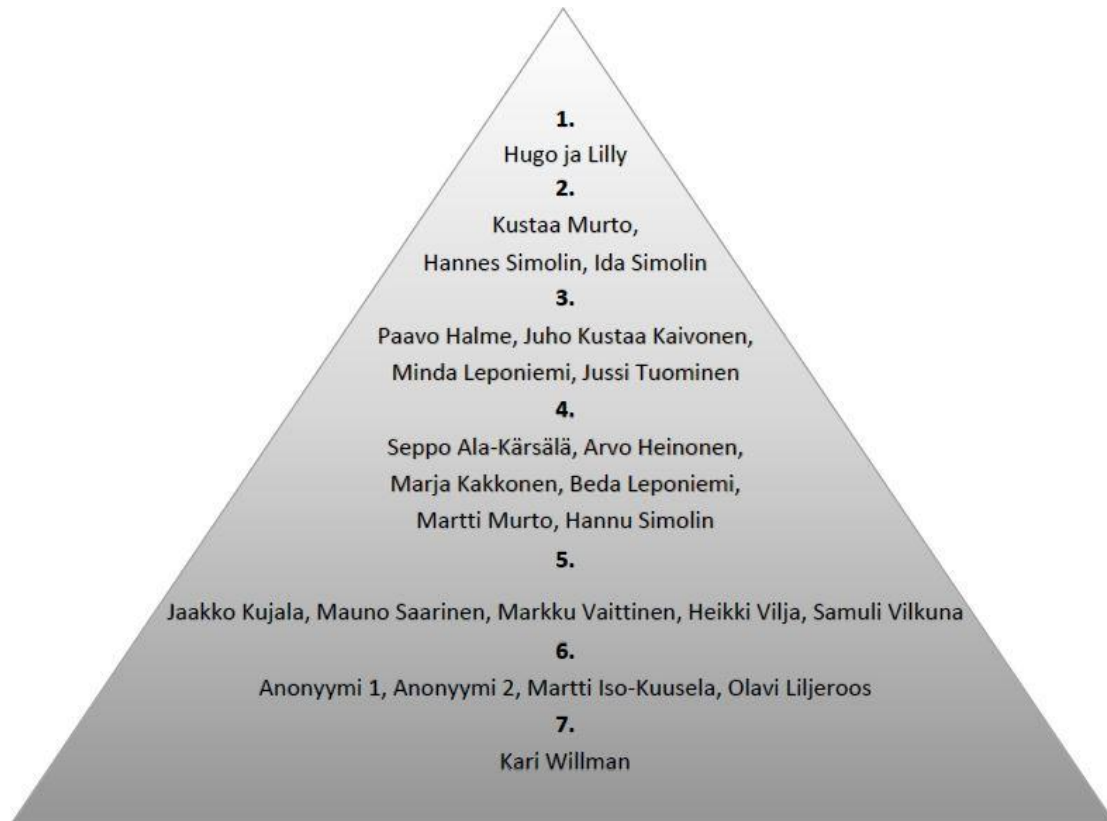
vanhemmissa muistelmissa oli rikkaampia ja moninaisempia tarinoita ylluonnollisuuksista kuin mitä tekemissäni haastatteluissa oli.

Tutkimuksessani on yksi kerrontamalli, jota ei voi pitää muistitietona, mutta en voi kategorisoida sitä suoraan perimätietoonkaan. Kyseessä on jonkin kertojan tunteman henkilön kokemaa muistitietoa. Se tarkoittaa esimerkiksi tarinoita, joita kertoja on kuullut lapsena omilta vanhemmiltaan, naapureiltaan tai muilta tutuilta. Näissä tarinoissa kyseiset aikuiset ovat kertoneet omia kokemuksiaan haastateltavilleni. Tämän tyyppistä tietoa oli runsaasti, koska kartanon viimeinen yksityinen omistaja kuoli vuonna 1917.

1.6 Menetelmät

Seuraavat kolme lukua käsittelevät Urajärven kartanoa ja sen elämää lähinnä muisti- ja perimätiedon näkökulmasta. Tein kolmiokuvion selkeyttääkseni sitä, minkälaisien henkilöiden muistelmia käytän hyödykseni tässä tutkimuksessa.³⁶ Kuviossa ovat mukana kaikki tässä tutkimuksessa olevat muistelijat. Kuvio kuvastaa sitä, minkälaiset suhteet muistelijoiden oli Lilly ja Hugo von Heidemaniin. Jaoin muistelijat erilaisiin kategorioihin. Yksi jaotteluperuste oli kartanon omaan herrasväkeen kuuluneet henkilöt. Jaon tein siksi, että tässä tutkimuksessa sivutaan Lillynkin muistelmia. Toinen jakoperuste oli suhde kartanon herrasväkeen. Lillyn ja Hugon aikaiset vakituiset työläiset ja kartanolla myöhemmin työskennelleet ovat omissa kategorioissaan. Kolmantena jakoperusteena oli sukulaisuus niihin henkilöihin, jotka olivat olleet töissä Hugolla ja Lillyllä. Loput jakoperusteet perustuivat työntekoon kartanolla ja kyläläisyyteen.

³⁶ Tarkemmat muistelijoiden esittelyt ovat tämän tutkielman liitteissä (liite 1).

Kuvio 1. Muistelijoiden suhde Hugo ja Lilly von Heidemanniin.

1. Kartanon herrasväki
2. Hugon ja Lillyn vakituiset työntekijät
3. Muut Hugon ja Lillyn aikalaiset
4. Kartanon työntekijöiden jälkeläiset ja sukulaiset
5. Kartanolla työskennelleet Hugon ja Lillyn kuoleman jälkeen
6. Kyläläiset
7. Kylän ulkopuoliset muistelijat

Kuviossa 1 jaoin muistelijat yhteensä seitsemään eri kategoriaan. Kolmiota voi lukea ylhäältä alaspäin. Mitä lähempänä muistelijä on Lillyä ja Hugoa, sitä lähemmässä tekemisissä muistelijä oli heidän kanssaan ollut. Kategorioiden 2–3 muistelijat olivat Hugon ja Lillyn aikalaisia. Heidän kohdallaan kolmio toimii vielä oivana kuvastajana siihen, että muistelijat olivat Hugoa ja Lillyä alempisäätisiä – tai itse asiassa pääosin säätyjen ulkopuolisia henkilöitä. Kategoriat 3–6 ovat Urajärven kyläläisiä. Kategoriajako oli oleellinen vielä siksi, että mitä lähemmässä väleissä kartanoon oltiin, sitä enemmän kartanosta löytyi positiivista

sanottavaa. Käytäntö näkyi erityisesti Hugon ja Lillyn aikalaisissa, mutta sitä oli edelleen havaittavissa jälkipolvien muisteluissa.

2 MUISTETTU JA MUISTELTU HERRASVÄKI

2.1 Säädynmukainen Lilly

Lilly tunnetaan kylällä tänä päivänä oman nimensä lisäksi ”Lilly-neitinä” tai ”neiti von Heidemanina”³⁷. Menneisyydessä häntä kutsuttiin lisäksi ”Fröökynäksi”, ja Paavo Halmeen sekä Kustaa Murron muistelmissa hänet muistetaan vielä nimellä ”Ryökinä”. ”Ryökinä” juontaa juurensa sanaan ”fröökynä”, joka on lainasana ruotsin kielestä ja tarkoittaa hienoa neitiä³⁸. ”Ryökinä” on sittemmin tarinaperinteestä kadonnut asia. Jussi Tuomisen muistelmissa kartanon perunoita kutsuttiin ”ryökinän perunoiksi”, mutta Tuominenkaan ei yhdistänyt termiä ”ryökinä” Lillyyn.³⁹ Kustaa Murto kutsui Lillyä muistelmissaan usein vielä nimellä ”neiti von”⁴⁰.

Monien näkemysten mukaan Lilly näyttäytyi aikalaisille yhteiskunnallisena ja yhteistä hyvää ajavana toimijana. Nuoremmalla iällä hän toimi aktiivisesti Heinolan Naisasiayhdistyksessä ja oli lisäksi yhdistyksen puheenjohtajana⁴¹. Hän toimi yleisen äänioikeuden puolestapuhujana ja ajoi naisten yhdenvertaista asemaa⁴². Lilly järjesti kartanolla naispuolisille alustalaisilleen tilaisuuksia, joissa hän piti esitelmiä, puhui ja lauloi heidän kanssaan. Yleisen äänioikeuden jälkeen Lilly vielä opetti alustalaisiaan äänestämään.⁴³

³⁷ Hacklin 2015, 50.

³⁸ Murto 1961; Halme, 1; Leponiemi.

³⁹ Tuominen, 25.

⁴⁰ Murto 1961.

⁴¹ Kuurne ym. 2018, 11; Tuominen, 26.

⁴² Tuominen, 28.

⁴³ Simolin, I. 1959, CD2, track 17.

Lilly piti eläimistä ja perusti kylän kouluun lääkekaapin eläimille⁴⁴. Itse koulu oli rakennettu kartanon maille ajan tapojen mukaisesti⁴⁵. Lisäksi Lillyn nimikkohevosta ruokittiin peräti 16-vuotiaaksi ennen kuin se laitettiin ensimmäisen kerran valjaisiin. Tämä viittaisi siihen, että hevosta pidettiin enemmän lemmikkinä kuin työjuhtana⁴⁶. Näiden lisäksi Lillyllä ja hänen veljellään oli ”matalajalkainen villa-koira” nimeltään Vartia. Kevättalvella vuonna 1904 koira oli lähtenyt karkuteille ja lehti-ilmoituksen perusteella koira kaivattiin takaisin kotiin: löytäjälle luvattiin palkkio Vartian tuomisesta takaisin kartanolle.⁴⁷

Lilly vietti vapaa-aikaansa käsitöiden parissa ja hän ompeli paljon muun muassa pöytäliinoja⁴⁸. Käsityöt olivat yleisesti osa aatellisnaisten perinteistä vapaa-ajan viettoa ja kirjonta kuului 1800-luvulla säätyläisnaisen perustaitoihin. Käsityötaitojen opettelu aloitettiin 10–12-vuotiaana, jolloin nuoren säätyläisneidin tehtävänä oli kirjailla merkkausliina. Merkkausliinan avulla opittiin niin yksinkertaiset kuviot, kirjaimet kuin ristipistokirjonta. Kirjaimia nuori säätyläisneiti tarvitsi liinavaatteidensa nimikoimiseen.⁴⁹

Lilly työsti apulaisineen kartanon puutarhaa⁵⁰. Puutarhat, etenkin hyötypuutarhat, vaikuttivat olleen lähellä Lillyn sydäntä ja hän vielä kannusti jokaista alustalaistaan perustamaan oman hyötypuutarhansa. Hän lahjoitti jokaiselle maata viljelevälle alustalaiselle jalostetun omenapuun ja useampia lajeja pensaskasveja. Lisäksi kartanolla järjestettiin maaliskuussa vuonna 1903 neuvotteleva kokous, jossa jokainen alustalainen sai tilata niitä kasvien siemeniä, joita he halusivat kasvatkaa. Tämän yhteydessä Lilly niin ikään kiersi alustalaistensa luona kertomassa puutarhan hyödyistä ja neuvoi kasvitarhan hoidossa.⁵¹

⁴⁴ Simolin, H. 1959, CD1, track 43.

⁴⁵ Esim. Snellman ja Ripatti 2015, 107.

⁴⁶ Tuominen, 24, 28.

⁴⁷ Lahden Lehti 26.03.1904, 1.

⁴⁸ Simolin, I. 1959, CD2, track 18.

⁴⁹ Parland-von Essen 2007, 135; Åström 1993, 309–310.

⁵⁰ Tuominen, 29.

⁵¹ Puutarha 01.03.1903. 6.

Ida Simolinin haastattelun perusteella Lilly piti huolta kartanon taloudenhoi-
dosta. Hänen veljensä Hugo ei kartanon sisätöihin puuttunut.⁵² Sukupuolittu-
neen työjaon mukaan kartanon taloudenhoitotyöt olivat kartanon emännän vas-
tuulla.⁵³ Kun Hugo ei mennyt koskaan naimisiin, oli emännän vastuu Lillyllä si-
sarusten äidin kuoleman jälkeen. Traditio johtui käytännön syistä, sillä kartanon
herra saattoi olla pitkiä aikoja pois kotoa virkavelvoitteiden, tilanhoitoon liitty-
vien asioiden, opiskelujen tai sotien vuoksi. Taloudenhoidosta vastaaminen oli
lisäksi vastuullista työtä ja sitä ei luotettu henkilökunnan käsiin. Lillyn ja Hugon
elämässä tätä taloudenhoitotöiden vastuunjakoja Lillyn tehtävänä voi perustella
traditiolla ja sillä, että se oli heidän aikanaan luonnollinen tapa toimia. Lilly oli
kuitenkin itse vuosikausia poissa kotoaan, opiskellen ja työskennellen, vaikkakin
ennen äitinsä kuolemaa. Hän oli vuosina 1880–1888 opettajana Heinolassa. Vas-
tapainona Hugolla puolestaan ei ollut kovinkaan pitkä ura opiskelijana, ja virassa
tai sodassa hän ei ollut koskaan.⁵⁴ Urajärven kartanossa ei ollut järkiperusteita
tälle työnjaolle, vaan kyseessä oli vakiintunut tapa ja sanomaton sääntö. Talou-
denhoito oli yksi tärkeä osa naisiin kohdistuvista odotuksista aatelin keskuu-
dessa, ja sen vuoksi jokaisen naisen tuli hallita taloudenhoito.⁵⁵

Lilly oli kielellisesti hyvin lahjakas ja kielitaito jäi hyvin muistelijoiden mieleen.
Jussi Tuomisen mukaan Lilly osasi peräti kahdeksaa kieltä. Kieliopinnot olivat
yksi oleellinen osa naisaatelin kasvatusta⁵⁶. Tuominen tosin kirjoitti useaan ker-
taan muistelmissaan, että Lilly ei kuitenkaan oppinut koskaan lausumaan suo-
men kieltä oikein⁵⁷. Lilly osasi suomea, mutta tarinoiden mukaan hän opetteli
sen kunnolla vasta vanhemmalla iällä. Lillyn kirjastosta löytyi ruotsinkielisen
kirjallisuuden lisäksi suomen-, saksan-, ranskan-, englannin- ja tanskankielistä

⁵² Simolin, I. 1959. CD3, track 9.

⁵³ Åström 1999, 26.

⁵⁴ Kuurne ym. 2018, 11. Hugo päätti opintonsa Helsingissä vuonna 1877, jonka jälkeen hän tuli Urajärvelle kokovuotiseksi kartanonisännäksi.

⁵⁵ Parland-von Essen 2007, 134–136.

⁵⁶ Parland-von Essen 2007, 135.

⁵⁷ Tuominen, 26, 28. Tuomisen mukaan Lilly muun muassa käytti Hugosta puhuessaan aina ter-
miä ”härrä” eikä ”herra”.

kirjallisuutta. Hänen veljensä kirjasto oli kielellisesti suppeampi koostuen vain ruotsin-, suomen- ja saksankielistä kirjallisuutta.⁵⁸

Useampien muisteluiden mukaan Lilly piti huolta omista työntekijöistään. Esimerkiksi Ida Simolinin mukaan Lilly oli myötävaikuttamassa hänen ja Hannes Simolinin suhdetta toimittamalla Hanneksen kartanon joulukesteihin, joissa Ida sattumoisin oli. Lisäksi Lilly rohkaisi Idaa asettumaan avioliittoon, vaikka Idaa uusi elämäntilanne pelotti. Pelko johtui lähinnä siitä, että avioliiton jälkeinen muutto Mäenpään torppaan tuotti hankaluuksia kaupunkilaistaustaiselle Idalle. Hänellä ei ollut täyttä käsitystä siitä, kuinka torpan taloutta tulisi hoitaa. Lisäksi Mäenpään torpassa asui Hanneksen aikuisia sisaruksia, mikä lisäsi jännitystä entisestään. Lilly rauhoitteli Idaa ja kertoi tulevansa tarvittaessa apuun, mikäli ongelmia syntyisi.⁵⁹ Huolenpito kytkeytyi vahvasti vanhaan sääty-yhteiskuntaan ja siihen liittyvään alaisten huolenpitoon. Vuoteen 1865 asti laki määräsi sen, että herrasväki tarjosi laillisen suojeluksen työntekijöilleen. Uudet päätökset vaikuttivat hitaasti ja käytännössä vielä Lillyn elämän aikana työntekijöitä ohjattiin, opastettiin, suojeltiin ja kasvatettiin.⁶⁰

Beda Lindenin muistelmissa kävi niin ikään ilmi herrasväen välittävä ote työntekijöistään:

”Eräänä kevättalven aamuna pappa lähti taas kartanoon töihin. Jäät olivat jo heikkoja. Pappa ei uskaltanut mennä suorinta tietä jään yli, vaan meni rantajäitä pitkin, koska siinä oli kuitenkin helpompi kävellä kun rannan kivikossa. Jää petti, pappa mullahti ja kasteli vaatteensa. Kun pappa pääsi vaatteet märkinä kartanoon oli Lilly siunaillut mitä Leponiemelle on tapahtunut. Pappa sai siksi päiväksi ylleen Hugon vaatteet. Illalla pappa tuli kotiin Hugon vaatteet päällä ja nyt oli mummun vuoro hämmästellä. Pappa totesi vain nauraen: `Sainhan olla yhden päivän herrana!’”⁶¹

⁵⁸ Lista von Heidemanien kirjakokoelmista.

⁵⁹ Simolin, I. 1959. CD3, track 21.

⁶⁰ Haapala 1986, 90–91.

⁶¹ Linden, A. 1999, 3.

Edellä mainittu muistelo ei kuitenkaan tiettävästi tapahtunut aikana, että Beda itse sitä muistaisi, sillä hänen äitinsä kirjoitti vastaavasta tapahtumasta huomattavasti yksityiskohtaisemman tarinan kanadansuomalaisessa lehdessä. Bedan äiti jätti hänet Urajärvelle hänen ollessa alle kaksivuotias, joten on oletettavaa, ettei heillä ole yhteisiä muistoja tästä tapahtumasta.

”Oli meidänkin isä aatelisherra yhden päivän... Syksyisin markkina-aikana tämä vanha fröökynä oli hyvin arka, vaikka maantie kulki kilometrin etäisyydellä kartanosta, mutta kun markkinamiesten melu ja mekastus kuului kartanoon, niin hän hirveästi pelkäsi... isän piti aina markkina-aikana olla yötä kartanossa henkivartijana... Järvi oli jo jäässä, mutta ei vielä kuljettavissa. Siksi isä ottikin potkukelkan ja lähti rantoja pitkin kartanoon. Kelkalla oli helpompi kulkea kuin jalkaisin maita myöten. Pimeä kun oli, ei isä huomannut etäännyvänsä rannasta liian loitolle. Kävi niin, että jää petti ja isä putosi järveen... ja niin isä meni vettä valuvana ja viluisena kartanoon, jossa vanhalta fröökynältä tuli monta herranjestaa ruotsinvoittoisesti. Sitten haettiin kuivia vaatteita. Herran vaatteet sopivat hyvin. Isä kiiteli ja kovasti vakuutteli, ettei niitä vaatteita tarvitse takaisin tuoda. Kuumaa teetä isälle juotettiin ja herran kanssa hauskoja puhuttiin. Herra oli hyvin humoristinen ja joskus tuli juttua kaikenlaista, josta fröökynä kauhistui...”⁶²

Bedan äidin, Minda Leponiemen, muistelu nivoutui molempiin Heidemanin sisaruksiin. Yksityiskohtaisuutensa vuoksi on todennäköistä, että Minda oikeasti muisti tapahtuman ja oli kuullut sen suoraan isältään Mauritsilta. Toki Minda oli kirjoittanut tarinan lehteen, joten hänellä oli aikaa muotoilla ja muistella tarina laajaan ja johdonmukaiseen muotoon. Yhdessä tekemässäni haastattelussa tarina tuli esiin Leponiemen sukulaisen kertomana:

”Kerran lähti (Maurits) töihin sinne kartanon puolelle jotakin tekemään ja kun jäät oli huonoja niin hän kierti sitten täältä rantaa pitkin, mut putos sinne justiin kartanon rannassa sitten kainaloitaan myöten ja kastu. Ne oli ihmeissään Lilly ja Hugo, että mitäs Maurits märkänä tulee ja sit oli Lilly

⁶² Leponiemi.

kaivanut Mauritsille Hugon vaatteet. Sitten kun Maurits tuli kotiin, niin sano että `Sainpahan olla yhden päivän herrana`".⁶³

Edellä olevat muistelmat kertovat hyvin muistitiedon luonteesta. Kahdessa ensimmäisessä muistelmassa sekä vuodenaika että vuorokaudenaika olivat muistelmassa täysin erilaiset, ja Bedan muistelmassa ei mainittu Hugoa lainkaan. Tekemässäni haastattelussa muistelmia kertoo sen, miksi vuorokauden- ja vuodenaikat ovat sekaisin. Kolmannessa muistelmassa niistä ei kerrottu ollenkaan, koska niillä ei yksinkertaisesti ole mitään merkitystä tarinan lopputuloksen kannalta. Oleellinen seikka tarinassa oli se, että Juho Leponiemi tippui jäihin ja se, että kartanolta hän sai aatelisherran vaatekaapilta kuivat vaatteet, jotka hän sai pitää omanaan. Maurits Leponiemeen liittyvä muistelmia on tarinoitunut. Tarinoinnin tunnusmerkkinä on se, että epäoleelliset kohdat muistosta poistuvat tai keksitään ja oleelliset muistot jäävät jäljelle.⁶⁴ Muistitieto toimi tässä muistelussa ytimekkäänä lähteenä, kun kaikki muistamisen arvoinen jäi mieleen ja epäoleellisuudet katosivat tarinaperinteestä vuosien saatossa.

Lilly ei luottanut kaikkiin ihmisiin pyyteettömästi – tai ainakin hän suhtautui heihin hieman varauksella. Tämä ilmeni Hanneksen äidin asemasta, joka vielä vanhanakin keritsi kartanon lampaita, sillä häneen luotettiin. Lilly pelkäsi, että jonkun muun käsissä villaa voisi kadota.⁶⁵ Toinen esimerkki Lillyn tavasta toimia liittyi Ida Simolinin työntekoon: silloin, kun kartanolla täytyi tehdä possupaistia, voileipiä tai kakkujen vispausta, Ida kutsuttiin paikalle vahtimaan, että kaikki sujui hyvin. Näihin tehtäviin Ida hälytettiin jopa silloin, kun hän oli viimeisillään raskaana. Lilly oli ohjeistanut Idaa: *"Istut vaikka tuolilla ja tekee"*. Idalle keksittiin työntekijöiden keskuudessa haukkumanimi "Lilla-piika".⁶⁶ Varovaisuus jatkui Lillyn kuolemaan saakka, mikä näyttäytyi siinä, että Simolinit muuttivat kartanon päärakennukseen Hugon kuoleman jälkeen, sillä Lilly pelkäsi asua yksin

⁶³ H3.

⁶⁴ Kalela 2002, 125–126.

⁶⁵ Simolin, H. 1959. CD1, track 31.

⁶⁶ Simolin, I. 1959. CD2, track 36.

suurella rakennuksessa.⁶⁷ Huolellisten, ahkerien ja luotettavien alustalaisten keraaminen herrasväen ympärille oli monin tavoin hyödyllistä herrasväelle, koska siinä yhdistyivät taloudellinen hyöty ja statuksen kohottaminen. Palvelusväen oivallinen käyttäytyminen ja työskentely näyttäytyivät ulkopuolisten silmiin siltä, että herrasväki oli onnistunut tilansa hallinnassa.⁶⁸

Kuskin työ poikkesi muista kartanon palkollisten töistä ja se vaati molemminpuolista luottamusta. Lisäksi kuskilla oli tiiviimpää kanssakäymistä kartanon herrasväen kanssa verrattuna moniin muihin alustalaisiin ja palkollisiin. Hannes Simolinin äiti oli entisen kuskin vaimo ja nykyisen kuskin äiti toimittaessaan Heidemaneille rahanarvoista luottamustehtävää. Koska Heidemanit eivät liikoja seurustelleet kyläläisten tai palkollistensa kanssa, oli oletettavaa, ettei Heidemaneille mieluisia luottamustehtävien tekijöitä ollut liikaa, vaan he käyttivät mieluummin luotettavaksi osoittautuneita työntekijöitä. Tällainen luotettava henkilö saattoi olla entisen kuskin vaimo ja nykyisen kuskin äiti.

Maurits Leponiemeen yhdistyvät muistelmat herättävät mielenkiintoa. Mauritsin lapsenlapsi, Beda, ei tiennyt milloin Maurits aloitti kartanolla työskentelyn, mutta hän muisteli töiden alkaneen viimeistään vuonna 1909. 1900-luvun alussa ja 1910-luvulla kartanolla tehtiin huomattavia muutos- ja modernisointitöitä, joiden vuoksi kartanolla oli tarvetta taitavalle kirvesmiehelle.⁶⁹ Jos Maurits oli työtämässä kartanon päärakennusta menestyksekkäästi tuolloin, se selittää hyvin sen, miksi hän pääsi rakentamaan kartanon puistoa muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1913. Työtehtävät edellyttivät sitä, että Mauritsin täytyi olla jonkin verran puheissa vähintään kartanon isännän Hugon, mutta miksei niin ikään Lillyn kanssa.

⁶⁷ Simolin, I. 1959. CD3, track 22.

⁶⁸ Kekkonen 2002, 187.

⁶⁹ Ivars 2013, 38–44; Linden, B. 6. Ainakin Bedan muistamana hänen isoisänsä oli taitava käsistään. Juho Leponiemi sai ”arvokasta puunkäytön opetusta” vaimonsa synnyinpaikkakunnalla Kurkijoella 1890-luvun alussa. Bedan mukaan Laatokan rannalla sijaitseva Kurkijoki oli tunnettu käsityötaitoisista ihmisistään.

Lilly esittäytyi muistelijoiden silmissä hyvällä tavalla vahvana persoonana. Lillystä ei ole löydettävissä oikeastaan mitään isompaa negatiivista sanottavaa alustalaisten tai kyläläisten muistelemana. Hänet nähtiin käytännön ihmisenä, joka kykeni hoitamaan kartanotaloutta mallikkaammin kuin veljensä ja tämä nuhteetoman elämän viettämisen lisäksi vaikuttivat Lillyn positiiviseen kuvaan. Alla oleva tarinaa korostaa Lillyn käytännöllisyyttä ja organisointikykyä:

”No sellanehan on, ku siel on se kiviholvi, se toivomusportti, ni sitähän ne puhuvat, että tuota Lilly sitä rakensi, että ne alustalaiset pelloilta hevosilla keräsivät ja toivat kiviä, niin tota se oli hirveen tiukka ku se niitä aseteli, aina kivet lähti takasin ja hevoset toi uudestaan kiviä ja Lilly rakensi sitä ja sovitteli niitä ja (naurua). Ainaki lapsena on puhuttu, että on silleen tehnyt, mulla jäi sellainen kuva että Lilly sitä teki, joka tapauksessa oli nainen joka sitä rakensi ja alustalaiset hevosilla toivat näitä näytteitä.”⁷⁰

Lilly ajoi naisten ja eläinten oikeuksia. Nämä ovat teemoja, jotka ovat olleet kovassa suosiossa Lillyn ajan jälkeenkin, mikä saattoi vaikuttaa hänen suosioonsa muistelijoiden keskuudessa. Lilly käyttäytyi tavalla, jolla aatelisto halusi aatelisnaisten käyttäytyvän. Jo 1700-luvulla aateli alkoi pelätä asemansa puolesta, jolloin aateli lisäsi panostuksia koulutukseen, ja tämä koski niin ikään aatelisnaisia. Etenkin aatelisnaisten pyhä tehtävä oli vaalia, säilyttää ja viedä eteenpäin aateliskulttuuria tulevaisuutta varten, ja siinä työssä Lilly kyläläisten kertomana onnistui ajan vaatimalla tavalla⁷¹.

2.2 Monipuolinen Hugo

Hugo von Heidemia lähiympäristön asukkaat kutsuivat nimellä ”Hugo-herra” ja hänet tunnettiin lisäksi nimellä ”herra von”⁷². Hannes Simolin muisti Hugon melko tiukkana isäntänä. Erityisen paljon Simolin huomion kiinnitti Hugon kiellot puiden kaatamisesta torppien laajentamisten hyväksi. Torpissa oli tasaisin väliajoin tarvetta laajennustöihin, mutta kartanonherra ei mielellään an-

⁷⁰ H5.

⁷¹ Parland-von Essen 2007, 136.

⁷² Hacklin 2015, 50; Murto 1961.

tanut metsäänsä torpparien hyödyksi. Laajennustyöt muuttuivat usein korjaus-
töiksi, sillä Hugo ei antanut rakennuspuuta kuin vähäisiä määriä. Kylmyydestä
torpparien ei kuitenkaan tarvinnut kärsiä, sillä huonolaatuista polttopuuta torp-
parit saivat käyttää runsaasti.⁷³

Kartanon töihin Hugo ei osallistunut erityisen aktiivisesti. Hänet saattoi nähdä
pelloilla kyntämisen, heinänteon ja viljankorjuun aikana, mutta ei muuten⁷⁴.
Useissa Urajärven kartanoa esittelevissä teoksissa Hugoa kuvattiin haaveilijana,
joka ei suuresti ollut kiinnostunut kartanon taloudellisesta puolesta. Tätä huo-
miota tukivat lisäksi Paavo Halmeen muistelmat ja Martti Iso-Kuuselan haastat-
telu, jossa Hugoa kuvattiin tähän tyypilliseen tapaan:

”Hugo-herra oli romantikko ja ikuinen opiskelija - hän ei koskaan saanut
mitään tutkintoa suoritettua eikä hän myöskään ollut tehoviljelijä ja karta-
nonhoitaja.”⁷⁵

”...mutta sen (Hugon) taloudenhoito oli, niin kuin Hannes sanoi, ei hän
siitä ymmärtänyt mitään, mutta sil oli niin hyvä pehtori (August Aminoff),
että se hoiti sen talouden puolen.”⁷⁶

Simolinin haastattelusta sai käsityksen siitä, että osallistuessaan kartanon töihin
Hugo oli aktiivisesti toiminnassa mukana: Hugo valvoi kyntöjä, koska pellot oli-
vat kiviset ja Hugo halusi, että kivenympärykset kynnettiin mahdollisimman lä-
heltä kiviä⁷⁷. Näin Hugo onnistui maksimoimaan viljeltävän pinta-alan. Viljan-
korjuu oli toinen hetki vuoden aikana, jolloin kartanonisäntä saattoi konkreetti-
sesti valvoa, että kaikki mahdollinen vilja otettiin oikealla tavalla tarkasti talteen.
Heinänteko oli kolmas suurempi peltotyö, jonka valvomiseen kartanonherra

⁷³ Simolin, H. 1959. CD1, track 7.

⁷⁴ Simolin, H. 1959. CD1, track 28.

⁷⁵ Halme, 2.

⁷⁶ H14.

⁷⁷ Simolin, H. 1959. CD1, track 28.

osallistui. Hugo kulki pelloilla mittakepin kanssa valvomassa, että heinä leikattiin oikeaan pituuteensa.⁷⁸ Kartanonherralta se oli tyypillinen tapa toimia ja Hugon seuraajana toiminut tilanvuokraaja August Aminoff toimi tarinaperinteen mukaan samalla tavalla:

”Äläs nyt, sittenhän minä puhun sitä rukiin niittoa, sehän se vuokraisäntä Aminoff, aina mummu puhu, että sillä oli sellai harppi tehty sitte ja se käveli siellä pellolla ja aina kokeili sitomia, että onko ne tarpeeks paksuja ettei ne pinnaa, tekee ohempia juu, ja välillä levitti kykän siihen kun on purettu, ku se on se tinki joku määrä, onkohan se 20 sidonta siin kykäs... ja tälleen se puhu että Aminoffi oli niin tarkka mies, että se käveli siellä ruispellolla ja mittaili sitomien paksuuksia.”⁷⁹

Hugon harrastuksiin kuului nuorempana metsästys ystävänsä, tohtori Nykoppin, kanssa. Lisäksi syksyisin kartanon muikkuverkkojen laskussa mukana oleminen kuului aina Hugon harrastuksiin, tai oikeastaan työtehtäviin.⁸⁰ Metsästys kuului aatelismiehien perinteisten harrastusten piiriin, jossa hyöty ja huvi yhdistyivät⁸¹. Metsästäminen omilla mailla oli lisäksi säätyläisstatuksen korostamista. Kalastamisessa puolestaan korostui yhteisöllisyys kartanon työmiesten kanssa.⁸² Nuoremmalla iällä Hugo yhdessä sisarensa Lillyn kanssa, nautti kirkasvetisestä Urajärvestä uiskennellen aina kesäisin ja talvisin luistellen järven jäällä⁸³. Hugo oli innokas laulaja ja säveltäjä. Kertoman mukaan kesäisin pääovien ollessa avoinna Hugon laulu kuului aina järvelle asti.⁸⁴ Liikunnan ja musiikin harrastaminen olivat Hugon ja Lillyn aikana suositeltavaa ja terveelliseksi koettua toimintaa herrasväelle⁸⁵.

Sisarensa tavoin Hugo arvosti rehellisyyttä.⁸⁶ 1900-luvun alussa kartanolla työskennellyt Minda löysi kartanon puutarhasta lompakon täynnä käteistä. Piika vei

⁷⁸ Tuominen 1953, 12.

⁷⁹ H8.

⁸⁰ Simolin, H. 1959. CD1, track 38 ja CD2, track 11.

⁸¹ Parland-von Essen 2007, 140.

⁸² Åström 1993, 254–256.

⁸³ Simolin, H. 1959. CD1, track 45 ja CD2, track 21.

⁸⁴ Tuominen, 28. Näin kävi ainakin vuonna 1894, jolloin Jussi Tuominen oli kartanolla kuukauden töissä.

⁸⁵ Nervander ja Relander 1893, 14–15.

⁸⁶ Kekkonen 2002, 187.

lompakon Hugolle, joka pyysi Mindaa säilyttämään lompakon toistaiseksi itselleen. Hugo ilmoitti kartanossa vierailleille ihmisille, että tuntomerkkejä vastaan lompakon saa hänen työntekijältään. Myöhemmin eräs nainen ilmoitti lompakonsa hävinneen ja tuntomerkkejä vastaan Minda luovutti lompakon hänelle. Hugo oli tästä vaikuttunut ja Minda sai vastedes vastuun hakea työntekijöiden palkkarahat pankista.⁸⁷

Kertojat halusivat korostaa lisäksi Hugon rohkeutta. Jussi Tuomisen muistelmissa oli tarina, jossa Hugo kävi päivällä Heinolassa ja paluumatkalla Urajärvelle syysilta alkoi jo hämärtyä. Matkalla, aivan Hugon vaunujen läheltä, kuului aseeseen paukahdus. Hugo oli noussut vaunuistaan pois ja alkanut huutaa metsässä olleelle ampujalle. Ampuja lähti nopeasti karkuun jääden tuntemattomaksi henkilöksi. Jälkikäteen Hugo kertoi kuljettajalleen, että: "Olisipa nyt valoisampi aika, niin tiedä, mitä roistolle olisi käynyt." Vaunujen kuljettaja kertoi tapahtuneesta, että hän oli itse kyllä pelännyt, vaikka tiesi herran olevan vahva ja rohkea.⁸⁸

Hugo oli kiinnostunut kartanon lisäksi muusta elinympäristöstä. Hän valitti maaherralle kylätiellä olleesta vaarallisesta mäestä ja jo muutamien päivien kulluttua mäki tasoittui ja muuttui turvallisemmaksi.⁸⁹ Siitä, harrastivatko Hugo ja Lilly hyväntekeväisyyttä, on olemassa hiukan erilaisia näkemyksiä. Ida Simolinin mukaan hädänalaiset kyläläiset ja muut kulkijat saivat herrasväeltä avun ja säälin, ja heille yleensä tarjottiin vähintään kahvikupillinen. Tarjoilun jälkeen kuppit käskettiin tosin pesemään erityisen tarkkaan.⁹⁰ Jussi Tuominen puolestaan muisti asian toisella tavalla: hänen mukaansa kerjäläisiä autettiin vain, jos he tekivät töitä saamiensa armopalojen eteen. Kesällä se tarkoitti esimerkiksi pihan siivoamista ja talvella lumitöitä tai polttopuiden kantamista. Tuominen ei kuulut kertaakaan kartanon herrasväen auttavan sairaita tai suuressa puutteessa olleita perheitä.⁹¹

⁸⁷ Linden, A. 2002.

⁸⁸ Tuominen, 27.

⁸⁹ Simolin, H. 1959. CD1, track 37.

⁹⁰ Simolin, I. 1959. CD2, track 35.

⁹¹ Tuominen, 25, 27.

Kerjäläisiä haluttiin välttää kartanolla ja heidän käyttämiensä astioiden tarkkaan pesemiselle oli pätevä peruste. Kulkutaudit olivat asia, jota pidettiin yleisesti 1800-luvulla kaikista suurimpana terveysuhkana ihmisille. Luonnollisesti kerjäläiset olivat niitä, jotka kantoivat näitä kulkutauteja mukanaan. 1850-luvulla ja 1870-luvulla ihmisiä piinasi kolera, ja 1860-luvun nälkävuosina lavantaudin ja muiden kulkutautien seurauksena menehtyi noin 100 000 henkeä. Isorokko piinasi väestöä laajasti 1880-luvulle asti, kunnes sitä vastaan kehitettiin rokotus. Vuoden 1918 olosuhteet tosin toivat taudin takaisin. Yksittäisistä taudeista pelätyin oli tuberkuloosi ja se surmasi arviolta yhden suomalaisen tunnissa vielä 1910-luvulla.⁹² Oli perusteltua, että herrasväki halusi välttää kerjäläisiä, eikä kyse ollut humaaniuden puutteesta vaan eloonjäämistäistelusta.

Heidemanit eivät osallistuneet alustalaistensa tai kyläläisten järjestämiin juhliin. Hugon ja Lillyn nähtiin eläneen kokonaan eristyksissä "kyläyhteiskunnasta" ja miltei koko pitäjästä.⁹³ Tarinoiden mukaan Hugo piti huolen siitä, etteivät alustalaisten juhlat päässeet jatkumaan kartanolla:

"Ainahan likoil on sulhasia ollut ja kartanollakin ku oli piikoja, ni pojathan käy naimassa tietysti piikalikkoja, ja Heidemani oli sitte vähän hurjana. Se pelkäs että pojat pumpppaa piiat paksuks, ni lapsia tulee ja riesaahan siit tulee kakaroist ja kaikist ja Heidemanni piti vähän sitten komentoa pojille ja kyttäili vähän yöllä sitten ja kävi antamas jätkille keppiä ja huutaa sit piikalikoille ett "Ja perkele jos nää panot ei nyt lopu, ni minä häen lisalmest ja Joroisist vaikka kruununorin teit saatana astumaan." Heidemanni oli näet kova, nää kopelit on loputtava. Se kävi välil nuhtelemas alamaisia. Että Heideman piti vähän komentoa likoille siel."⁹⁴

"Tytöt kuletti välil poikia tänne kotia tänne kartanoon aina pimeän aikaan ja yön aikaan ja se Heidemanni pelkäs välillä, että ne sytyttää talon tulee, ku ne men tonne navetan vinniikin välillä. Ku siel oli olkia ja pahnoja ja meinas, että ne raapii siellä tulitikkuja. Ja sitte vahti niitä ja kaahaa niit poikia sitte ja yhtähän ne sai kerran kintusta kiinni tuolt kellarin päältä ja sit

⁹² Harjula 2007, 84–86.

⁹³ Tuominen, 25, 27.

⁹⁴ H13.

se rukoile ett sano ett "En minä hyvä herra varkaissa ole." Heidemani sano että "Likkametsässäkö täällä lennät?" Se oli ankara siitä, ku ne kulettivat poikia tänne."⁹⁵

Ylläolevat tarinat perustelevat sen, miksi jaoin muistelijat eri kategorioihin.⁹⁶ Näissä kahdessa eri muistossa puhuttiin hyvin pitkälle samasta asiasta, mutta ilmaisussa oli paljon eroa. Hugolle läheisemmän, Hannes Simolinin, muistosta voi lukea rivien välistä, mistä oli kyse, mutta edellä mainittu muisto yksinään ei riittäisi pidemmälle menevien johtopäätösten tekoon. Kustaa Murrolta kuullun jutun perusteella voi todeta, että Simolinin muisto oli suorastaan hupaisa ja hyvä esimerkki siitä, kuinka paljon asian todellista laitaa voi erilaisin kiertoilmauksin kertoa. Kustaa Murron liikkeelle laittamassa tarinassa voi olla voimasanoja korostamassa sanomaa, mutta joka tapauksessa siitä ilmeni, että Hugo oli ensisijaisesti pelännyt ihan jotain muuta kuin tulipaloa. Huomionarvoista on vielä se, että Kustaa Murto ei itse tätä tarinaa koskaan nauhalle kertonut, vaikka hänellä oli siihen tilaisuus.

Kanssakäyminen kyläläisten kanssa oli pintapuolista ja se rajoittui hyvin pitkälle virallisempiin asioihin. Jonkin ison talon emäntä saattoi tulla toimittamaan kartanolle asioita, mutta mihinkään sen läheisempään kanssakäymiseen ei paikallisten talonpoikien kanssa ryhdytty.⁹⁷ Yksi esimerkki pintapuolisesta suhtautumisesta Hugoon on se, että kyläläiset tiesivät Hugon laulaneen, säveltäneen ja ollen muutenkin taiteellinen, mutta kyläläisten muistoissa ei ole paljoakaan syvällisempää tarinaperinnettä Hugon harrastuneisuudesta esimerkiksi teatterin ja oopperassa käymisen suhteen⁹⁸.

Lisäksi näkemystä herrasväen etäisyyteen kyläyhteisöstä tuki Juho Kustaa Kaivosen muistelut. Kaivonen kertoi muistelmissaan näkemyksiä kylän poliittisista

⁹⁵ Simolin, H. 1959. CD3, track 20.

⁹⁶ Ks. Kuvio 1.

⁹⁷ Simolin, I. 1959. CD2, track 35.

⁹⁸ Kuurne 2013, 14.

suhteista, joissa hän erotteli kylän vanhasuomalaiset ja nuorsuomalaiset talot toisistaan. Heidemania Kaivonen muisteli ruotsinmieliseksi⁹⁹. Myöhemmin muistelmassa Kaivonen käsitteli kyläläisten välisiä riitoja poliittisten kantojen kautta, mutta Heidemaneja Kaivonen ei tässä yhteydessä enää maininnut. Tämä viittaa siihen, että sisarukset eivät halunneet tai eivät nähneet tarvetta käydä keskustelua kylän talollisten kanssa pintaa syvemmistä kysymyksistä.¹⁰⁰

Kesäisin Hugo viihtyi ulkona työmiesten luona sekä kartanon puistossa. Hugo oli erityisen kiinnostunut suunnittelemansa puiston hoidosta ja kehittämisestä.¹⁰¹ Jussi Tuomisen muistelemana Hugo oli vähemmän kiinnostunut viljelyksiensä kehittämisestä. Hänen muistamana monille suurtiloille ilmestyi uudenaikaisia maanviljelyskoneita. Urajärven kartanolla koneistuminen alkoi vasta aivan Heidemanien viimeisinä elinvuosina, jolloin tilanhoitaja August Aminoffin vastasi kartanosta. Jussi Tuomisen mukaan kartanon maanviljelys tuotti huonosti alkeellisuutensa vuoksi. Koneiden puutteen lisäksi se näkyi muun muassa huonossa ojituksessa.¹⁰² Edellä mainitut puutteet olivat tyypillisiä kartanoyhteisöissä. Tämä johtui torpparijärjestelmän mukana tuomasta edullisesta työvoimasta. Maatalouden kehittämiseksi ei ollut tarvetta, kun työt tulivat hoidettua torppareiden työvoimalla torpan kontrahdin mukaisesti, oli koneita tai ei.¹⁰³

Hugon aviottomat suhteet olivat aiheena sellainen, joista oli hankala saada tietoa. Kenties monet ajattelivat sen tyypillisen tiedon, tarinoinnin tai muistelun vaarantavan kartanon mainetta. Se on muistitiedolle tyypillinen ominaisuus, sillä erityisesti kuolleista ei haluta puhua pahaa.¹⁰⁴ Rivien välistä oli silti havaittavissa, että tarinaperinteen mukaan Hugolla oli avioliiton ulkopuolisia suhteita:

”Olihan viimeisestä herrasta, kun vanha poika oli, ni ei ilmeisesti ihan puhdas vanhapoika ollutkaan (naurua) että semmosia tarinoita oli ja tuota

⁹⁹ Todennäköisesti tällä on viitattu svekomaaneihin, jotka aikanaan syntyivät vastustamaan fenomaaneja eli suomenmielisiä.

¹⁰⁰ Tenhola ja Tenhola 1965, 57–58. Mitä ilmeisemmin Kaivonen on viitannut Hugoon puhuesaan von Heidemanista ja hänen poliittisesta kannastaan yksikkönä.

¹⁰¹ Simolin, I. 1959. CD2, track 18.

¹⁰² Tuominen, 24.

¹⁰³ Åström 1999, 15.

¹⁰⁴ Ukkonen 2005, 90.

vielä silloin muistuu mieleen, kun hänellä oli sisäkkönä yhen torpparin (haastattelu keskeytyy, kun kolmas osapuoli tulee paikalle)... nii, kartanon viimesel herralla oli suhde yhteen sisäköistä ja siit synty tyttö (naurua). Siit oli semmosta hauskuutta, myönteistä, että siin ei ollut mitään semmosta, siin oli semmosta niin sanottua, nuoruuden rakkautta, mystistä hauskuutta siinä tarinassa.”¹⁰⁵

Tarinaperinteessä Hugosta oli tarinoita, joissa hän oli ollut aviottomissa suhteissa ja saanut lapsia. Aiheeseen liittyen suurta mielenkiintoa herätti Hugon makuu-alkovin ikkunan muoto. Tarinan mukaan kärjellään seisova kolmioikkuna on Lillyn valitsema, koska jos ikkuna olisi oikeinpäin oleva kolmio, tai vaikkapa neliö, pystyisivät piit kiipeämään siitä helposti sisään ja ulos.¹⁰⁶ Erään tarinan mukaan Hugon makuualkoviin olisi mennyt salaovi, ja on vielä kolmas tarina, jonka mukaan alkovissa olisi ollut oma erillinen tila piioille.¹⁰⁷ Tarinat viittaisivat siihen, että Hugolla olisi ollut suhteita piikoihin, joita Lilly olisi parhaansa mukaan yrittänyt estää. Olin kartanolla oppaana kesällä 2017 ja silloin tapasin kaksi – eri seureista olevaa – henkilöä, jotka ilmoittivat olevansa Hugon jälkeläisiä. Molemmat heistä suostuivat aluksi haastateltavikseni, mutta lopulta vain toinen antoi haastattelun:

”Isoäidin äiti (oli kartanolla töissä), hänen sukunimensä oli Gaesh. Hänen tytär oli sitten Henriikka, kerrotaan että hän oli Hugon tytär. Tyttönimeltään Henriikka Väyrynen. Se on siihen 1800-luvun loppupuolelle johonkin (mihin tämä ajoittuu), hän oli vähän parempi piika (mahdollisesti sisäkkö).”¹⁰⁸

Aikaisemmissa kartanoon nivoutuvissa tutkimuksissa ei vastaavanlaista ole julkaistu, mikä voi johtua siitä, että tarinoille ja muistoille ei ole olemassa sellaista kirjallista totuus pohjaa, johon tutkija voisi viitata. Tarinaperinteeseen aviottomat

¹⁰⁵ H2.

¹⁰⁶ Vuoden 2013 kesäopas kuuli tarinan kyläläiseltä omalla opastuskierroksellaan.

¹⁰⁷ Ensimmäisen tarinan kuulin kyläläiseltä opastuskierroksellani ja toinen tarina on haastattelusta H6.

¹⁰⁸ H7.

lapset kuuluvat, joten tässä tutkielmassa aihe täytyy nostaa esiin, jottei tarinaperinteestä tulisi virheellistä käsitystä.¹⁰⁹ Selityksen Hugon jälkikasvun vaikenemisesta sain eräästä haastattelusta:

”Se on semmoinen, on salaisuus ja ei salaisuus. Hän oli [...] tytär...”¹¹⁰

Parissa haastattelussa tilannetta taas kuvattiin avoimemmin, mikä viittaisi jonkin asteiseen julkiseen salaisuuteen. Jälkimmäisissä muistelmissa ei tosin selviä, onko kyseessä Hugon vai hänen isänsä Axelin jälkikasvu:

”...Heidemanihan se oli [...] tehnyt (Hugo). Ei kai siinä mitään epäselvyyksiä ollut, sattuuhan sitä vahinkoja [...] Kyllä sen kaikki ties. Kai se oli ite sen julkassu, että se on hänen poikansa, niin mä kuvittelisin...”¹¹¹

”Edelleen [...] tultaessa muistan vanhan kansan ihmisiä ku ne puhu sitä just, että se naitettiin sen takia sinne [...] taloon, kun se oli sen Heidemanin oma poika, ni se täyty päästä johku taloon isännäks...”¹¹²

”Itkun kanssa niitä tyttöraukkoja (kartanolta) lähti ja sit ne oli suutarin poikia ja tyttäriä. Naitettiin sitten joillekin nämä piiat, maksettiin vähän, että joku nai kuleksimasta ja pidettiin oma pöytä puhtaana. Tämmösiä sieltä sitten aina kerrottiin ja ainahan niissä jotain perää pitää olla.”¹¹³

Haastatteluissa saamani vastaukset kuvastavat aika paljon sitä tilannetta, mitä näiden keskustelujen ympärillä liikkuu vielä tänäkin päivänä. Mitäpä sitä salamaan Hugon asioita, mutta salataan nyt, ettei kartanolle tai sen kuolleille omistajille tai mahdollisille herrasväen jälkeläisille koidu vahinkoa. Simolinin palvelijapariskunnan, Kustaa Murron tai kenenkään muunkaan vanhemman muistelijan tarinoissa ei kerrota aviottomista lapsista, paitsi Jussi Tuomisen muistelmissa kerrottiin Hugon isän Axelin syyllisyydestä huoraamiseen.¹¹⁴ Tässä tutkimuksessa kaikki von Heidemanien aviottomiin jälkeläisiin yhdistyvien nimien

¹⁰⁹ Saarimäki 2017, 81.

¹¹⁰ H2.

¹¹¹ H11.

¹¹² H12.

¹¹³ H3.

¹¹⁴ Tuominen 1953, 15.

julkaiseminen olisi tutkimuksen kannalta tarpeetonta ja siksi nimet ovat sensuroitu pois. Poikkeuksen teki Henriikka Väyryseen liittyvä tarina, sillä hänen oma jälkeläisensä tarinan kertoi.

Kartanon isännän avioliiton ulkopuolisissa suhteissa ei ollut mitään poikkeuksellista tai omituista, varsinkin kun kyseessä oli naimaton kartanon isäntä. Päinvastoin, olisi poikkeuksellista, jos Hugolla ei olisi jälkikasvua laisinkaan. Täytyy toki muistaa, että kaunokirjallisuus on korostanut kuvaa sitä, että herroilla olisi ollut paljon aviottomia lapsia.¹¹⁵ On totta, että 1900-luvun alussa ehkäisyä ei harjoitettu kovin laajamittaisesti, ja abortit olivat kiellettyjä, kuten on yleisesti ottaen tiedossa. Aviottoman lapsen biologiset isät olivat usein ylempien säätyjen edustajia. Kirsi Pohjola-Vilkuna teki luvattomasta seksuaalisuudesta tutkimusta Saarijärven tuomiokunnan alueelta vuosilta 1890–1910. Yli 70 prosenttia lapsenelätuskanteista olivat sellaisia, joissa aviottoman lapsen isäksi väitettiin naisen työnantajaa.¹¹⁶ Sivistyneistö puuttui näistä oikeudenkäyntipöytäkirjoista, mutta on syytä olettaa, että heillä oli suhteita palkollisiinsa siinä missä talonpojilla. Sivistyneistöllä oli enemmän varallisuutta ja suurempi pelko maineen menetyksestä, joten aviottoman lapsen äidille saatettiin tarjota rahaa, jotta hän pysyisi vaiti.¹¹⁷ Maineen menetykseen kytkeytyi erityisesti säätyläisten rooli alamaistensa siveyden valvomisessa.¹¹⁸ Tarinaperinteen perusteella Hugo piti heidän siveydestään huolta, ja siitä tehtiin 1920-luvulla oma laulu:

”Kerran minä joutusin helvetin kiikkiin, kun minä menin tuonne kartanon vinttiin, mutta kun olin tarkkana, pääsin minä karkuun, mutta kaverille annettiin pamppua...”¹¹⁹

Miesten vierailut piikojen luona oli maan tapa ja se oli alkujaan niin sanotusti hiljaisesti hyväksyttyä toimintaa. Tapa oli mahdollinen, koska tytön tullessa rasakaaksi, solmittiin melkein poikkeuksetta avioliitto. Tapa tosin edellytti sitä, että

¹¹⁵ Jousimaa 1983, 21, 23.

¹¹⁶ Pohjola-Vilkuna 1995, 92.

¹¹⁷ Pohjola-Vilkuna 1995, 100, 104–105. Pohjola-Vilkunan mukaan talonpojalla maine ei kärsinyt suhteesta piikaan, ehkä jopa päinvastoin.

¹¹⁸ Miettinen 2012, 140.

¹¹⁹ H13.

jonkinasteinen avioliittolupaus oli tehty.¹²⁰ Tilanne paheni 1800-luvulla etenkin kaupungeissa, sillä alemman kansankerroksen väkimäärä kasvoi ja seurauksena nuoret, varattomat naiset hakeutuivat töihin varakkaampiin taloihin. Samoihin aikoihin – tai ehkä sen seurauksena – lainsäädäntö aviottomista lapsista muuttui vähemmän ankaraksi.¹²¹ Avioliiton solmimisesta ei ollut enää takeita, kun aviotoman lapsen isä saattoi olla jo valmiiksi naimisissa. Tarinaperinteen mukaan Urajärvellä kartanon isäntä piti huolen palvelusväen tiukasta valvonnasta, jottei ikäviä tilanteita pääsisi syntymään.

Viralliseksi aviottomat lapset tulivat vasta silloin, kun heistä tehtiin virallisesti perillisiä. Näin kävi niissä tapauksissa, joissa perillinen adoptoitiin. Urajärven kartanolla on olemassa adoptiosta kertova tarina:

”...kertoi tarinan, joka kävi ilmi tutkiessamme vanhoja valokuvia. Lilly von Heideman oli halunnut adoptoida hänen vanhimman sisarensa kolme vuotta ennen kuolemaansa. Hänen vanhempansa eivät olleet raaskineet antaa kuitenkaan lasta pois, kun heillä ei ollut vielä kuin yksi...”¹²²

Yleensä adoptio tarkoitti virallista lähisukulaista eli esimerkiksi tytärtä tai tyttären poikaa. Mutta mikäli virallisia perillisiä ei ollut, saatettiin suvunjakajaksi adoptoida kartanonherran avioton lapsi. Tapaukset tosin olivat yleisiä vain suomalaisessa kaunokirjallisuudessa.¹²³ Adoptiosuunnitelmat saattoivat lisäksi kohdistua herrasväkeä miellyttäneeseen lapseen, eikä verisukulaisuus ollut välttämätöntä.

Aikalaisten muistamana Hugo jäi ihmisten mieliin säästäväisenä isäntänä tilanhoitoon yhdistyvissä kysymyksissä. Toisaalta Hugo muistetaan oikeudenmukaisena isäntänä, joka ei harrastanut ylilyöntejä alustalaisiaan kohtaan ja palkitsi heidät, jotka olivat hänen luottamuksensa arvoisia. Herrasväki ei kuitenkaan suvainnut alustalaisiltaan huonoa käytöstä herrasväkeä kohtaan, kuten Jussi Tuomisen muistelmissa käy ilmi:

¹²⁰ Saarimäki 2012, 160–161.

¹²¹ Jousimaa 1983, 12–13, 15.

¹²² Rantanen 2002.

¹²³ Vuorinen 2001, 98–100.

”Uusi tulokas, vävy Kalle Heinonen, oli erittäin ahkera ja kova työmies, mutta ei tahtonut tulla toimeen kartanon herran kanssa. Torppari oli kylästynyt tavattoman suuriin veroihin. Vuonna 1900, tämän verokuorman rasittamana ja katkeran mielialan vallassa, oli Heinonen, kartanoon veronmaksuun tullessaan käyttänyt runsaasti voimasaanoja. Heinonen ajettiin tämän vuoksi ulos torpastaan...”¹²⁴

Häädölle voi olla olemassa lukuisia eri selityksiä. Ehkä Kalle Heinonen oli tottunut kotipaikkakunnallaan Heinolan maalaiskunnassa erilaisiin toimintatapoihin ja ei oletettavasti koskaan sopeutunut kunnolla kartanon elämänmenoon.¹²⁵ Kalle Heinonen saattoi olla lisäksi syntyperältään muu kuin torppari: esimerkiksi talonpojat solmivat runsaasti avioliittoja torppareiden tyttärien kanssa ja torppareilta vaadittu vuokra saattoi tuntua raskaalta.¹²⁶ Täytyy muistaa, että Urajärven kartanoa käsittelevä muistelma oli Jussi Tuomisen kirjaama ja mahdollisesti työväen näkökulmasta esitetty. Ainakin siinä oli jätetty kertomatta se, että torpparia ei voinut karkottaa ilman perusteita, vaan se vaati torpan kontrahdin rikkomista, ja silloinkaan häätö ei ollut välitön.¹²⁷ Käsitys siitä, että Hugo olisi jaellut kaikille häntä kritisoineille potkut, on väärä, joskin vastaansanomista pidettiin harvinaisena käyttäytymisenä. Tästä löytyi esimerkki Jussi Tuomisen muistelmaista, joissa kerrottiin Leena-piiasta:

”...Sitä piikaa, joka uskalsi toisinaan sanoa kartanon herrallekin vastaan. Sanoipa joskus vanhalle luutnanskallekin, kun silakat olivat kovin happamia.”¹²⁸

Vaikka torpparit olivat kartanon säätyjen ulkopuolisista vakituisista työntekijöistä parhaimmalla asemalla, kuvastavat riitatapaukset torpparien alisteista

¹²⁴ Tuominen 1953, 35.

¹²⁵ Kekkonen 2002, 201.

¹²⁶ Pohjola-Vilkuna 1995, 97.

¹²⁷ Esim. Suonsaaren torpan kontrahti 1904.

¹²⁸ Tuominen 1953, 42.

asemaa suhteessa isäntäväkeen. Torpparien elämä oli riippuvainen torpan kontrahdin ehdoista, niiden täyttämisestä (mukaan lukien vuokranmaksu) ja hyvien välien säilyttämisestä isäntäänsä. Muistot ja tieto sopimuksen ankaruudesta sekä yksipuolisuudesta keräsivät katkeruutta ja vihaa herrasväkeä kohtaan. Muistel-
mien mukaan karkotuksen jälkeen Kalle Heinonen suurine perheineen muutti Nastolaan asumattomaan korpimetsään ankariin olosuhteisiin. Yksi Heinosen pojista kuoli vuonna 1918 punaisten riveissä.¹²⁹

Monilla muistelijoina Hugo ja Lilly nähtiin asemassa, jossa heitä muisteltiin aina yhdessä. Martti Murron muistelussa tiivistyi näkemys viimeisistä von Heidema-
neista Urajärvellä:

”Se tieto mikä minul on, ni kyl ne hyviä ihmisiä ol alamaisiaa kohtaan, että onhan kartanonherroissa tietysti pirujakin, mut kyl nää ainaki minun vaari kehu, ei se sit moittinu.”¹³⁰

Heidemanin sisarukset koettiin muistojen perusteella mukavina ja kohteliaina, mutta toisaalta ylpeinä ja itsekkäinä ihmisinä, ”kuten aateliset olivat”.¹³¹ Sisarukset eivät pahemmin olleet kanssakäymisissä alempisäätyisten kyläläisten kanssa. Ainoastaan osa isännistä ja lähin palvelusväki kuuluivat siihen joukkoon, joiden kanssa Heidemanit saattoivat vaihtaa muutaman sanan.¹³² Asiaan saattoi vaikuttaa vielä se, että Lilly ja Hugo elivät aikana, jolloin vanha sääty-yhteiskunta muuttui nopeasti luokkayhteiskunnaksi. Hugolla ja Lillyllä todennäköisesti oli halu säilyttää elämäntyyliänsä ja näin ainakin jotkin asiat ennallaan yhteiskunnan muutoksesta huolimatta.¹³³ Aatelin ja kartano-omistuksen yhteys ei ollut enää 1800-luvun lopulla selvä asia ja yhä enemmän omistukset siirtyivät muiden kuin aatelin käsiin.¹³⁴

¹²⁹ Tuominen 1953, 36.

¹³⁰ H13.

¹³¹ Vuorinen 2007, 148. Ylpeä ja kopea olivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa usein niitä adjektiiveja, joilla aatelin luonnetta kuvattiin.

¹³² Simolin, H. 1959. CD1, track 35; Tuominen, 25.

¹³³ Esim. Vuorinen 2007, 145.

¹³⁴ Esim. Snellman 2014. 106, 227–229.

Heidemanit seurustelivat paikallisten säätyläisten ja tunnettujen kulttuurivai-
kuttajien kanssa. Tunnetuimmat Hugon ja Lillyn taiteilijaystävät olivat Eero Jär-
nefelt ja Verner Thomé.¹³⁵ Taiteen ja musiikin ystävinä Hugo ja Lilly tunnettiin jo
aikalaisten muistelemana.¹³⁶ Vuosina 2016–2018 haastateltujen kerronnassa von
Heidemanien lämmin suhde kulttuuriin oli yksi suosituimmista teemoista:

”Ei kylällä paljoa niistä (Heidemaneista) puhuttu. Ei mullekaan isä paljoa
puhunut, vaikka isä oli 1902 syntynyt, niin ei hän siitä oikein paljoa kerto-
nut, muuta ku että hieno mies, joka kulki ja kaikki kunnioitti sitä. Ja siinä-
hän se oli, siihen aikaan oli se etäisyys tollasen kartanonherran ja rahvaan
välillä, ni ei sinne voinut mennä kylään. Hänel oli se oma seurapiirinsä,
nääh taiteilijat, että ne oli...”¹³⁷

Vaikka Hugoa ja Lillyä muistellaan usein yhtenä kokonaisuutena, oli kuitenkin
havaittavissa eroavaisuuksia heihin suhtautumisessa. Hugosta oli löydettävissä
kaksijakoisia muistoja, joissa hän oli toisissa reilu ja toisissa vähemmän reilu
isäntä. Hugoon kytkeytyvään tarinaperinteeseen oli saattanut vaikuttaa 1800-lu-
vun lopulla ja 1900-luvulla jatkunut kamppailu yhteiskunnan valta-asemasta.
Uusi, moderni eliitti teki kansan kehittyneempää lukutaitoa hyödyntäen erilaista
kirjallisuutta, jossa vanhaan aatelisvaltaan suhtauduttiin osittain hyvin kriitti-
sesti. Aatelismiehistä luotiin yleistä mielikuvaa, jossa – muiden heikkouksien
ohella – heidät esitettiin sukupuolielämältään moraalittomiksi, alempia yhteis-
kuntakerroksia kaltoin kohtelevaksi ryhmäksi. Lehdistö esitti muun muassa kau-
punkien kehityksen olleen vapaampaa kuin maaseudulla, koska kaupungeista
puuttui aatelisto. Historiaa tulkittiin niin ikään tavalla, että aatelisto olisi ollut
syyllinen muun muassa Nuijasotaan ja että valtiopäiviä olisi jäänyt väliin aatelis-
ton välinpitämättömyyden takia.¹³⁸ Aatelin ja vanhan vallan vastainen ilmapiiri
saattoi synnyttää tarinoita kartanon herrasväkeä vastaan.

¹³⁵ Tuominen, 25; Simolin, I. ja H. 1959. CD4, track 21; Tirranen ym. 1987, 8-9.

¹³⁶ Tuominen, 28.

¹³⁷ H14.

¹³⁸ Vuorinen 2007, 146–149; Vuorinen 2010, 205–208.

Ei ole mitään syytä olettaa, etteivätkö Lilly ja Hugo olisi halunneet tällä tavalla – säätynsä mukaisesti – kyläläisille ja alustalaisilleen näyttäytyä. Oikeudenmukaisuuteen, sivistyneeseen olemukseen ja rohkeuteen yhdistyviä piirteitä oli muissa muistoissa ja nämä olivat niitä ominaisuuksia, joita aatelilta odotettiin.¹³⁹ Hugon ja Lillyn elämäntapa osoitti heidän eläneen keskivertoaatelin elämää. Varttuneemmalla iällä herrasväki vietti talvensa lähinnä Helsingissä ja ulkomailla, mikä oli niin ikään hyvin tyypillistä aateliselle elämäntyyliä.¹⁴⁰ Taiteen suosiminen oli vielä osa sitä varakkaampien elämäntyyliä, jolla aateli kykeni korostamaan omaa asemaansa ja näin he tekivät eroa muihin säätyläisiin ja säätyjen ulkopuolisiin ihmisiin. Muista erottautuminen oli tärkeää, koska aatelissäädyn vaikutusvalta vähentyi koko Hugon ja Lillyn elämän ajan.¹⁴¹

Hugo hallitsi taiteen runojen, laulamisen ja säveltämisen osalta¹⁴². Lillyä muistellessa korostui puolestaan hänen laaja kielitaitonsa, mikä oli etenkin aatelisnaisten tapa erottua muusta väestöstä. Yhteiskunnallisen tasapainoa ajatellen näitä hyveellisiä ominaisuuksia pidettiin tärkeinä. Hugo ja Lilly olivat aikanaan saaneet sivistystä opetuksen myötä ja myöhemmällä iällä he lisäksi ylläpitivät sivistyneisyyttään.¹⁴³

3 TYÖNTEKIJÖIDEN ELÄMÄ KARTANOLLA

”Siihen aikaan se kartano oli semmonen, joka työllisti paljon porukkaa...
...kartanon torppareita oli suurin osa.”¹⁴⁴

”Heidemanil oli 18 taloa...”¹⁴⁵

Kartanot olivat monella tapaa yhteisön keskeisiä toimijoita. Sääty-yhteiskunnan ja kylän arvovaltaisimmat ihmiset asuivat kartanossa. Sellaisissa kylissä, joissa ei

¹³⁹ Åström 1999, 27–28.

¹⁴⁰ Simolin, I. 1959. CD2, track 18.

¹⁴¹ Kekkonen 2002, 184; Parland-von Essen 2007, 129–135.

¹⁴² Kuurne ym. 2018, 11; Kuurne 2013, 18.

¹⁴³ Parland-von Essen 2007, 129–135.

¹⁴⁴ H12.

¹⁴⁵ Murto 1961.

ollut tehtaita, toimivat kartanot tärkeimpinä työllistäjinä. Kartanoiden velvollisuutena oli majoittaa muita säätyläisiä ja usein kylien asukkaista huomattava määrä asui kartanoilla tai kartanoiden omistamilla tiluksilla.¹⁴⁶ Kartanot saattoivat olla lisäksi edelläkävijöitä, kuten Urajärven kartanokin oli hyötypuutarhojen suhteen.¹⁴⁷ Urajärven kartano oli aikalaiskartanoihin verraten melko tyypillisen näköinen ja kokoinen kokonaisuus.¹⁴⁸ Karkeasti laskettuna kartano oli pääasiallisesti elättänyt noin 150 ihmistä. Tähän lukuun oli laskettu mukaan torpparit perheineen ja kartanolla asunut vakituinen työväki. Lisäksi oli vähintään kymmeniä ihmisiä, jotka saivat osan tuloistaan kartanolla työskentelystä. Urajärven kartanolla asui vakituisesti 32 ihmistä ja loput asuivat torpissa, mäkituvissa ja mökeissä.¹⁴⁹ Vertailun vuoksi esimerkiksi Helsingin Munkkiniemen kartanolla oli asukkaita vuonna 1910 yhteensä 107 henkilöä. Lukuun ei ole laskettu kolmea tontilla ollutta huvilaa, joista ainakin yksi oli työntekijöiden asuntona. Lisäksi mukaan ei ole laskettu muun muassa pehtorin taloutta eikä muonamiehiä, joita oli 22. Muonarengestä monet olivat naimisissa ja lapset mukaan luettuna heidän asukaslukunsa lähenee 80 ihmistä. Lukemaan ei myöskään sisältynyt kyseisen kartanon mailla vuokratontilla sijainnut olutpanimo, jossa oli työntekijöiden lapset mukaan luettuna 51 ihmistä. Edellä mainittujen lisäksi Munkkiniemen kartanon mailla asui muita ihmisiä, kuten kartanon isännän perillinen perheineen, jotka asuivat omassa talossaan kartanon mailla.¹⁵⁰

Jos Munkkiniemen kartanolla vuokralla ollutta olutpanimoa ei lasketa, henkilökunnaltaan Munkkiniemi oli noin kaksi kertaa suurempi kuin Urajärven kartano. Vaikka Munkkiniemessä asui yli kolme kertaa enemmän ihmisiä kuin Urajärvellä, on syytä muistaa Urajärven kartanon torpparit, heidän vanhempansa, vaimonsa ja lapsensa. Urajärvellä kartanon työntekijät asuivat harvemmassa, kuin Munkkiniemessä, jossa pääasiallinen asutus laskettiin kartanon asukkaiksi.¹⁵¹

¹⁴⁶ Åström 1999, 13.

¹⁴⁷ Puutarha 01.03.1903, 6.

¹⁴⁸ Åström 1999, 13. Åström tutki savolaiskartanoita vuosina 1790–1850 ja esitti muun muassa torpparien tavalliseksi lukumääräksi 5–25.

¹⁴⁹ Hämeen läänin henkikirjat 1915.

¹⁵⁰ Snellman ja Ripatti 2015, 105–109.

¹⁵¹ Snellman ja Ripatti 2015, 113. Munkkiniemessä torpparit oli korvattu kokonaan muonamiehillä vuoteen 1906 mennessä.

On syytä pitää mielessä, että suurin osa Suomen aatelistosta eli vaatimattomissa oloissa esimerkiksi Ruotsin aatelistoon verrattuna, ja rikkaita aatelisia oli vain pieni joukko.¹⁵² Munkkiniemi edusti ylhäisempää kartanokulttuuria mitä Suomessa keskimäärin oli, olihan Munkkiniemen omistanut vapaaherrallinen Ramsay-suku.¹⁵³ Munkkiniemikään ei kuitenkaan lukeutunut Suomen mahtipontisimpien kartanoiden joukkoon. Munkkiniemen kartanosta, ihan niin kuin Urajärveltä, puuttuivat ylellisiin kartanoihin tyypilliset seuraneidit ja miespalvelijat.¹⁵⁴ von Heidemanit olivat osa tittelitöntä aatelia, mikä tarkoitti aatelisista kaikista alinta, mutta toisaalta yleisintä arvoa.

3.1 Kartanon työtehtävät

Urajärven kartano oli ehkä kartanoksi pieni ja vaatimaton, mutta aatelisasumukseksi se oli lähempänä keskivertoa. Oli suuri joukko aatelisia, joilla ei maanomaisuutta liiemmin ollut.¹⁵⁵ Lillyn ja Hugon viimeisinä vuosina työntekijöiden kokonaisuuden täydensi maata omistamaton aatelinen, August Aminoff, joka toimi kartanon tilanhoitajana vuodesta 1907 lähtien. Hän asui kartanon pihapiirissä häntä varten rakennetussa Åsa-nimisessä huvilassa.¹⁵⁶ Lisäksi tilanhoitaja ei käyttänyt muiden työntekijöiden tai herrasväen kanssa samaa saunaa, vaan hänelle rakennettiin oma sauna kartanon tallirivin pätyyn.¹⁵⁷ Tilanhoitaja eli pehtori oli kartanon työntekijöistä korkeimmassa asemassa. Monissa suuremmissa kartanoissa oli automaattisesti tilanhoitaja, mutta Urajärvelle tilanhoitaja järjestettiin vasta herrasväen vanhetessa.¹⁵⁸

Toinen vakituinen työntekijä, jolla saattoi olla korkeampaa säätytaustaa, oli kartanon emännöitsijä. Useimmiten emännöitsijä oli porvaristaustainen ja näin tilanne oli Urajärven kartanossa esimerkiksi 1840-luvulla, jolloin kruununimismiehen tytär, Fredricka Becker tuli kartanolle emännöitsijäksi.¹⁵⁹ Kartanon viimeinen

¹⁵² Parland-von Essen 2007, 140; Åström 1999, 13.

¹⁵³ Seppälä 1995, 10.

¹⁵⁴ Snellman ja Ripatti 2015, 108.

¹⁵⁵ Parland-von Essen 2007, 137.

¹⁵⁶ Simolin, H. 1959. CD1, track 19; Kuurne 2003, 56.

¹⁵⁷ Kuurne ym. 2018, 36.

¹⁵⁸ Snellman ja Ripatti 2015, 106.

¹⁵⁹ Åström 1993, 48; Tirranen ym. 1979, 5.

emännöitsijä, Ida Simolin, puolestaan oli säätyjen ulkopuolinen ja suomenkielinen. Tämä oli mahdollista useasta syystä. Ensimmäiseksi, Hugolla ja Lillyllä oli jo elinaikanaan suunnitelmat muuttaa kotinsa museoksi. Oleellinen seikka museon hoidossa oli se, että kartanosta pitäisivät huolta kokeneet ja osaavat tekijät, ja Simolinin pariskunta sopi tähän tehtävään hyvin. Toiseksi, emännöitsijän täytyi olla perinteisesti säätyläinen jo kielellisistä syistä. Herrasväen suomenkielen taito ei välttämättä ollut Axelin ja Sofian aikana sillä tasolla, että emännöitsijä olisi voinut olla suomenkielinen. Sen sijaan Hugo osasi suomea sujuvasti – ja Lilly riittävästi – joten sen vuoksi heidän aikanaan emännöitsijän suomenkielisyydelle ei ollut estettä.

Hugon ja Lillyn aikaisista kartanon työntekijöiden lukumäärästä ei muistelmien perusteella saa kovin selkeää kuvaa. Monet työntekijöistä olivat kausitekiäjiä, ja osa teki täysipäiväistä työtä. Hannes Simolinin mukaan kartanolla oli 11 varsinaista torppaa, kun taas Kustaa Murto muisteli torppia olleen 18.¹⁶⁰ Lisäksi kartanon mailla asui mäkitupalaisia, joista Hannes muisti vain pari taloa. Todellisuudessa mökkejä oli enemmän. Urajärvellä vaikuttaneen sodan jälkeen heinäkuussa 1918 ilmoitettiin kartanon maiden huutokaupasta. Tässä yhteydessä kartanon torppien lukumääräksi ilmoitettiin 14, joista kolme ”on kartanon hallussa” ja mäkitupia ilmoitettiin kartanon mailla olevan yhteensä 11.¹⁶¹ Muistikuvat olivat vaihtelevia, sillä pienet torpat ja mäkituvat oli vaikea erottaa toisistaan. Pienessä torpassa oli vain vähän maata ja toisaalta taas mäkituvan yhteydessä saattoi olla pieni peltoala.¹⁶² Keskimäärin torppareilla oli taloudellisesti huomattavasti paremmat oltavat kuin mäkitupalaisilla.¹⁶³

Henkikirja näyttää kartanolla asuneen yhteensä 32 ihmistä (torppia ei tähän lukseen ole laskettu), herrasväki ja Aminoff poisluettuna jäljelle jää 29 ihmistä.¹⁶⁴ Tähän ihmismäärään sisältyy vielä kartanon mailla asuneet käsityöläiset, joita olivat räätäli, seppä ja suutari¹⁶⁵. He valmistivat muillekin kyläläisille tarvikkeita

¹⁶⁰ Simolin, H. 1959. CD1, track 10 ja 27; Murto 1961.

¹⁶¹ Suomalainen Wirallinen Lehti 31.07.1918, 4.

¹⁶² Östman 2004, 56.

¹⁶³ Warén 1898, 84.

¹⁶⁴ Hämeen läänin henkikirjat 1915.

¹⁶⁵ Simolin, H. 1959. CD1, track 12, 15 ja 16.

ja Jussi Tuominen kutsui muistelmissaan edellä mainittuja etuliitteellä ”kylä-”. Työtehtävät olivat lisäksi laajemmat, mitä pelkästä työnimikkeestä ilmenee; Tuominen muisteli useamman suutarin vieneen suuria kalasaaliita kartanolle. Yhden suutarin luottamustehtävänä oli puolestaan kartanon hevosten lopettaminen.¹⁶⁶ Tuominen työskenteli vuonna 1894 yhdellä kartanon mailla asuneella suutarilla. Puolen vuoden pestin aikana suutari apupoikineen työskenteli noin kaksi viikkoa kartanolla.¹⁶⁷

Hannes Simolin muisti Muonalan rakennuksen, jossa asui muonamies (renki) ja saunanlämmittäjä (naispuolinen). Lisäksi hän muisti Kankurinmäen jossa asui kankuri, sekä kartanon metsänvartijan, joka asui niin ikään kartanon mailla.¹⁶⁸ Kartanon työntekijöihin lukeutuivat lisäksi lehmienpaimentaja ja lammaspaimen¹⁶⁹. Muonamiehet erosivat torppareista siten, että muonamiehillä ei ollut omaa viljeltävää alaa ja eläimiä yhtä paljoa kun torppareilla. Koska muonamiehillä ei ollut paljoakaan ”kotitöitä”, tuli heidän työskennellä kartanolle enemmän kuin torpparien.¹⁷⁰ Muonamiehillä ei ollut tilaisuutta saada vuokramaasta esimerkiksi lisätienestejä tai hädän tullen ruokaa.¹⁷¹ Muonamiehet olivat pitkälle riippuvaisia herrasväen palkasta. Töitä he saivat tehdä siinä, missä muut:

”Muistan eräitä iltoja, jolloin olit kotonani. Nukuit yöt meidän lasten vuoteissa, meidän silloin nukkuessamme lattialla. Illalla sinä olit jo nukkuemassa, kun Mooses tuli kotiin Kartanosta, jossa oli muonamiehenä...”¹⁷²

Näiden kaikkien edellä mainittujen lisäksi kartanon pihapiirissä asui varsinainen palvelusväki, joita oli kaikkiaan noin 10 henkilöä. Hannes Simolin työskenteli kuljettajana ja muita miespuolisia tekijöitä olivat muun muassa kolme muonamiestä, yksi tallimies, jolla oli apupoika, ja miesten työnjohtajana toimi kartanon

¹⁶⁶ Tuominen 1953, 45, 48.

¹⁶⁷ Tuominen 1953, 52.

¹⁶⁸ Simolin, H. 1959. CD1, track 10, 34 ja 44.

¹⁶⁹ Simolin, H. 1959. CD1, track 31 ja 44.

¹⁷⁰ Åström 1999, 22.

¹⁷¹ Torpparit saattoivat hyödyntää osan viljelemästään maasta omiin tarpeisiinsa. Heillä oli tavallisia palkollisia enemmän taloudellista turvaa. Åström 1999, 21; Pohjola-Vilkuna 1995, 92.

¹⁷² Tuominen 1953, 42.

vouti.¹⁷³ Voutin ja kuskin ansiot olivat yleensä palkollisista kaikista korkeimmasta päästä. Ansiot saattoivat olla torppareidenkin tuloja korkeammat.¹⁷⁴ Naispuolisia työntekijöitä, jotka asuivat kartanon pihapiirissä, olivat pääemännöitsijä, työläisten keittäjä, sisäkkö ja kolme navettapalvelijaa. Kaikki naimattomat naispuoliset palvelijat asuivat kartanon päärakennuksessa. Kun Ida ja Hannes menivät naimisiin, saivat he kartanolta oman huoneen, joka sijaitsi kartanon itäpäädyssä, keittiön vieressä.¹⁷⁵ Yleisesti ottaen herrasväen läheisyydessä työskennelleet henkilöt olivat arvostetussa asemassa kartanon työntekijöiden keskuudessa.¹⁷⁶ On epäselvää, laskettiin lehmien ja lampaiden paimentajat mäkitupa-laisiin vai kartanon pihapiirissä asuneisiin henkilöihin. Ainakin lammaspaimen asui kartanon pihapiirissä sen jälkeen, kun loukkaantui paimennustyössä niin pahasti, ettei enää paljoa elämänsä aikana liikkunut¹⁷⁷.

Kartanon kokonaisvaikutus kylässä ulottui omia alustalaisia laajemmalle, sillä kartano työllisti alustalaisten lisäksi esimerkiksi Maurits Leponiemen, joka toimi rakennus/remonttimiehenä pitkiä ajanjaksoja.¹⁷⁸ Muita kausityöläisiä kartanolla olivat muun muassa maalari ja teurastaja¹⁷⁹. Muutkin kuin herrasväki saattoivat järjestää kartanolle lisää työvoimaa. Torpparit joutuivat joskus turvautumaan ulkopuoliseen apuun, kuten väliaikaisiin renkeihin, jotka työllään maksoivat torppien vuokria kartanolle.¹⁸⁰

Torpparit lähtivät taksvärkkiin silloin, kun kartanolta käsky kävi.¹⁸¹ Suuremmilla torpilla oli kolme hevospäivää¹⁸² viikossa ja pienemmillä kaksi.¹⁸³ Hannes Simo-

¹⁷³ Simolin, H. 1959. CD1, track 27.

¹⁷⁴ Warén 1898, 83–84.

¹⁷⁵ Simolin, I. 1959. CD3, track 3, 21 ja 22. Simolinit muuttivat avioliiton solmimisen jälkeen Mäenpään torppaan, mutta palasivat kartanolle asumaan Lillyn pyynnöstä.

¹⁷⁶ Kekkonen 2002, 188.

¹⁷⁷ Simolin, H. 1959. CD1, track 31.

¹⁷⁸ Leponiemi.

¹⁷⁹ Simolin, H. 1959. CD1, track 30.

¹⁸⁰ H13. Tämä ei ollut mitenkään poikkeuksellista, esimerkiksi Sysmässä esiintyi vastaavia tilanteita. Ks. Kekkonen 2002, 188.

¹⁸¹ Simolin, H. 1959. CD1, track 1 ja 2.

¹⁸² Hevospäivä tarkoittaa sellaista työpäivää, jossa kartanolle lähti torpasta yksi työntekijä ja hevonen.

¹⁸³ Tuominen, 22.

linin kotitorpassa, Mäenpäässä, oli kaksi hevospäivää viikossa. Mäenpään torpassa oli 3-4 lehmää ja 2 hevosta. Rakennuksia siellä oli itse torpan lisäksi lato, sauna, aitta ja riihi.¹⁸⁴ Mäenpään ja Murtojen torpat olivat kartanon suurimmat ja tunnetuimmat.¹⁸⁵ Suuren kokonsa vuoksi Murtojen torpalta kertyi kartanolle niin paljon työpäiviä, että työvelvoitteiden suorittamiseen kartanolle tarvittiin ulkopuolista työvoimaa:

”Siihen aikaan torpparil oli se tinki, mitä piti päivässä tehdä. Vaikka Kus-taa oli joka päivä kartanol töissä, ni se ei riittänyt, vaan sillä oli renki (ajoit-tain) mukana. Tää oli niin iso torppa, että se ei riittänyt se joka päiväi työ, täyty olla viel sitte apumies. Täs torpas oli 7 vai 9 hehtaaria peltoa, se oli iso määrä siihen aikaan. Vaikka se joka päivä oli siel töissä, ni se ei riittäny, ku tää oli niin iso torppa. Jos oli pieni torppa, ni ei siellä silloin tarvinnut joka päivää olla.”¹⁸⁶

Kartanolla vallitsi selkeä työnjako. Kartanon oma vakituinen henkilökunta piti huolta kartanon juoksevista asioista, kun taas torpparit tekivät kartanon kaikki puhdetyöt.¹⁸⁷ Jokaisella torpparilla oli oma roolinsa: joku torppa saattoi toimittaa kartanolle vuokranmaksuna tervaa, toinen hiiltä, kolmas voita ja niin edelleen. Toisaalta torpilla saattoi olla samoja tehtäviä, joista yhtenä esimerkkinä mainit-takoon talin toimittaminen kartanolle kynttilöiden valmistusta varten.¹⁸⁸

Kaikilla torpilla oli yhtä paljon jalkapäiviä. Jalkapäivällä tarkoitetaan sellaista työpäivää kartanolla, johon osallistui yksi torpan asukas. Jalkapäivät koostuivat maataloustöistä, jotka vaativat paljon tekijöitä ja lisäksi jalkapäiviin saattoi kuu-lua matkustamiseen liittyviä tehtäviä. Jalkapäivinä työpäivän alkaminen mää-räytyi sen mukaan, mitä tehtiin ja mihin vuoden aikaan. Kesäisin töihin mentiin tavallisesti viideltä aamulla, mutta joskus päivät saattoivat alkaa jo kahdelta

¹⁸⁴ Simolin, H. 1959. CD1, track 2.

¹⁸⁵ H4; H15.

¹⁸⁶ H13.

¹⁸⁷ Simolin, H. 1959. CD1, track 42.

¹⁸⁸ Simolin, H. 1959. CD2, track 12.

yöllä. Talvisin päivä alkoi silloin kun tuli valoisaa ja päättyi iltakahdeksalta. Tosin yhden muistelun mukaan työpäivät lopetettiin talvella jo silloin, kun tuli pimeää. Päivän tinki tuli täyttää ennen kuin päivä päättyi.¹⁸⁹

Jalkapäivien lisäksi talkoopäiviä ja työvelvollisuuksia oli moninaisia. Yhtenä taksvärkkinä torppareilla toimi niin sanottu Loviisan reissu. Loviisan reissu tarkoitti käytännössä lautakuorman vientiä Päijänteen rannasta Loviisaan. Vastineeksi laudasta Loviisasta saatiin rautaa ja suolaa kartanolle. Jos tähän lautakuorman vientiin ei osallistunut, tarkoitti se neljää ylimääräistä jalkapäivää kartanolla kesällä.¹⁹⁰

Viljankorjuu oli maataloustöistä poikkeuksellinen, sillä niitä ei laskettu työpäiviksi, vaan korjuu tehtiin kokonaan talkoilla. Kiireisinä aikoina suuremmista torpista saattoi mennä kolme, tai jopa neljä, työntekijää kartanolle töihin ja muun muassa Jussi Tuominen osallistui vähintään kerran kartanon talkoisiin viljansitojana enojensa torpan puolesta.¹⁹¹ Niin ikään muut työt, jotka olivat kiireisiä sesonkitöitä, ja joka vuosi pakko tehdä, oli määritelty tavallisten jalka- tai hevospäivien ulkopuolisiksi talkootöiksi. Näitä töitä olivat muun muassa perunan- kylvö sekä -nosto, heinänteko, riihenpuiminen, touko- ja syysviljan leikkaukset.¹⁹² Talkoopäiviä eli lisäpäiviä teetettiin muuallakin kuin Urajärvellä, koska tavallisilla jalkapäivillä ei olisi mitenkään pärjännyt vuoden kiireisimpinä aikoina¹⁹³. Edellä mainituille töille oli määritelty enimmäistyöpäivämäärä, mitä kutakin työtä varten yhden torpan tuli tehdä. Niin ikään sellaisia töitä oli, joissa työmäärää ei erikseen määritelty, kuten esimerkiksi lumenauraustyöt.¹⁹⁴ Töihinsä torpparit kutsuttiin niin sanotun kapulan avulla eli viesti lähetettiin kartanoa lähinnä olevaan torppaan, josta sitten joku lähetti viestin seuraavaan torppaan ja niin edelleen. Kauimpana oleva torppa saattoi saada viestin seuraavan päivän töistä vasta puolen yön aikaan.¹⁹⁵

¹⁸⁹ H13 mukaan työt saattoivat päättyä jo aikaisemmin, eli silloin kun tuli pimeää.

¹⁹⁰ Simolin, H. 1959. CD1, track 5.

¹⁹¹ Tuominen 1953, 12.

¹⁹² Suonsaaren torpan kontrahti 1904.

¹⁹³ Östman 2004, 55, 63–65.

¹⁹⁴ Suonsaaren torpan kontrahti 1904.

¹⁹⁵ Tuominen, 23.

Torppareiden vastuut ja velvollisuudet määritti torpan kontrahti eli kartanon herrasväen tekemä vuokrasopimus torpasta ja torpassa asumisen ehdoista.¹⁹⁶ Vuokra maksettiin pääasiassa työllä ja työstä saaduilla materiaaleilla, kuten mansikoilla, puolukoilla ja kehrätyllä langalla. 18 erillistä kohtaa käsittävä torpan kontrahti määrittää tarkasti torpparin velvollisuudet. Talkootöissä, kuten esimerkiksi heinäntekopäivissä, työmäärä ja työntekijöiden määrä määriteltiin tarkasti kontrahtiin. Jos torppari kykeni tekemään työt nopeammin, mitä kontrahdissa vaadittiin, sai torppari pitää jäljelle jääneen ajan vapaana. Kartanon omistajalle tärkeintä oli se, että tarvittava määrä työtä tuli asianmukaisesti tehtyä. Vastavuoroisesti hitaammin työn tehneet joutuivat tekemään työtä pidempään. Työkyvyttömiä pelloille ei saanut tuoda ja kartanon isäntä sai itse määritellä, kuka työtä kelpaa tekemään ja kuka ei.¹⁹⁷ Torpan kontrahdistista on vaikea arvioida sitä, millaista elämä on todellisuudessa ollut. Toki kontrahti antaa tiedon siitä mitä työtä on tehty ja kuinka paljon, mutta se ei kerro sitä, onko herrasväki kohdellut alustalaisiaan oikeudenmukaisesti.¹⁹⁸ Alustalaisiinsa oikeudenmukaisesti suhtautuneen isännän alaisuudessa oli elämä helpompaa kuin huonosti alustalaisiaan kohtelevan isännän alaisuudessa, koostui torpan kontrahti sitten mitä tahansa.

Nopeasta työnteosta saatujen vapaiden lisäksi torppareilla oli tilaisuus lisätienesteihin. Erityiset, herrasväen mukavuutta ja ruokanautintoa lisäävät palvelukset, olivat sellaisia, joista saattoi saada lisätienestejä. Esimerkiksi kartanon metsästä tapetusta riistasta sai palkkion silloin, kun sen kävi viemässä herrasväelle syötäväksi.¹⁹⁹ Lisäksi esimerkiksi Murron torppa sai tuloja myymällä voita kartanoon. Muistelmien mukaan Lilly oli maistanut Murron torpan voita ja mieltyi siihen enemmän kuin kartanon omaan voihin. Myöhemmin, kun Murtojen torpassa

¹⁹⁶ Warén 1898, 127. Warénin mukaan herraskartanon kanssa tehdyt kontrahdit olivat aina herrasväen itsensä laatimia. Talonpoikien torppareilla tilanne saattoi olla usein toinen.

¹⁹⁷ Suonsaaren torpan kontrahti 1904.

¹⁹⁸ Warén 1898, 131.

¹⁹⁹ Simolin, H. 1959. CD2, track 11.

saatiin tehtyä ylimääräistä voita, vietiin se kartanolle ja Lilly maksoi voim rahalla.²⁰⁰ Kuten Murrin muistosta kävi ilmi, ylimääräisiin tienesteihin pääsy saattoi vaatia erityisiä taitoja. Kartanolta saattoi saada ylimääräistä rahaa sattumienkin avulla: esimerkiksi jo aiemmin mainitussa lehti-ilmoituksessa luvattiin löytöpalkkio Lillyn ja Hugon kadonneen koiran palauttamisesta kartanolle.²⁰¹

Kartanon työntekijöiden ruokaa ei pidetty kehuttavana. Erilaisia kartanolla tarjoiltuja ruokia olivat esimerkiksi kova leipä, kalja, piimä, perunat, suolakalat ja puuro. Ainoastaan puuron kanssa sai maitoa. Syksyisin ruoka oli parempaa, sillä eläinten teurastuksen jälkeen syötiin viikkokaupalla luista keitettyä keittoa, pylsykastiketta, rasvakastiketta, verimakkaraa sekä ruispuuroa. Keväisin ruokavalioon tuli lehmien kantoajan seurauksena kantojuustoa, jota sai syödä monta viikkoa. Toisaalta muisteloissa kerrotaan, ettei kartanon herrasväenkään ruoka ollut erityisen hyvää, vaikka esimerkiksi kananmunat kuuluivat heidän päivittäiseen ruokavalioonsa. Toki kesävieraiden saapuessa syötiin hieman paremmin, ja silloin yleensä teurastettiin joku kartanon eläimistä ruuaksi.²⁰² Omavaraistalous oli tyypillistä kartanoissa aina 1800-luvun loppupuolelle asti. Toisin kuin monissa muissa kartanoissa, Urajärvellä ei ollut kasvihuonetta, mikä korosti ruokavalion yksipuoleisuutta ja sesonkiriippuvuutta.²⁰³ Kalaonni, metsästysonni ja luonnonvoimat vaikuttivat herrasväenkin ruokavalioon.

Anne-Maria Åströmin tutkimuksien mukaan käsityöläisille tarjoiltiin parempaa ruokaa kuin muille työntekijöille ja he söivät usein omissa oloissaan. Niin ikään Urajärven kartanolla noudatettiin tätä käytäntöä:²⁰⁴

”...Työtä teimme rakennuksen puutarhan puoleisella sivulla, järvenpuoleisessa kulmasalissa, niin sanotussa naispalvelijain huoneessa. Vanha rouva eli silloin vielä. Rouvan asunto oli viereinen kamari, saliin päin. Meille tuotiin ruokakin huoneeseen. Tämä ruoka oli vähän parempaa kuin

²⁰⁰ H13. Lisäksi olen pitänyt käsissäni 1800-luvulla painettua kultamarkkaa, joka mahdollisesti on ansaittu tällä voim myynnillä.

²⁰¹ Lahden Lehti 26.03.1904, 1.

²⁰² Tuominen, 24–25.

²⁰³ Tamminen 2007, 197–198.

²⁰⁴ Åström 1999, 25.

työväen ruoka, jota syötiin keittiössä, mutta kuitenkin erilaista kuin herrasväen ruoka. Sen aikaisen tavan mukaan käsityöläisille järjestettiin aina vähän parempaa ruokaa...”²⁰⁵

Työt loppuivat kartanolla aina syyskuun viimeisenä päivänä, jolloin työntekijät saivat niin sanotun ”friiviikon”. Viikon loman jälkeen työntekijä sai palata – tai olla palaamatta kartanolle – mikäli työpaikan vaihtaminen tai perheen perustaminen tuntuivat paremmilta vaihtoehdoilta. Kyseiselle viikolle herrasväki antoi jokaiselle eväät matkaan.²⁰⁶ Uskonnollisia tapahtumia kartanolla järjestettiin vain kerran vuodessa, talvisin, jolloin kartanon alustalaisille järjestettiin kinkerit. Kinkerit järjestettiin kartanolla sen vuoksi, ettei alustalaisten tarvinnut lähteä kylälle niitä varten.²⁰⁷ Lisäksi kartanon herrasväki alustalaisineen kävi isolla joukolla rippikirkossa kerran kesässä.²⁰⁸ Todennäköisesti kartanon väen vähäiseen kirkossakäyntiin vaikutti pitkä etäisyys: Urajärven kartanolta on Asikkalan kirkolle matkaa noin 23 kilometriä. Jussi Tuomisen muistelmat kuvataan Urajärven kylälaisten olleen pääosin ei-uskonnollisia, mikä viittaa siihen, ettei herrasväkikään ollut erityisen uskonnollista. Lisäksi Juho Kustaa Kaivonen muisteli, että kirkossa käytiin pitkän etäisyyden vuoksi vain harvoin.²⁰⁹

Muita vapaahetkiä vuoden aikana olivat jouluaatto ja juhannusaatto. Joulukuun oli mieleenpainuva kokemus, koska silloin Hugo tarjosi kaikille kartanon palvelijoille viinaryypyn ja jouluaterian. Lahjoja jaettiin kartanon miespuolisten työntekijät saadessa rukkaset ja naispuoliset saivat ”jonkun liinan”. Kartanon työnjohtaja eli vouti, sai kaulaliinan. Herrasväki ei kuitenkaan syönyt palvelijoidensa kanssa jouluateriaa. Hugo oli toiminnassa mukana vain sen hetken, että hän sai

²⁰⁵ Tuominen 1953, 52.

²⁰⁶ Simolin, H. 1959. CD2, track 5; Åström 1999, 23.

²⁰⁷ Simolin, H. 1959. CD2, track 16.

²⁰⁸ Simolin, H. 1959. CD2, track 15.

²⁰⁹ Tuominen 1953, 41; Tenhola ja Tenhola 1965, 57.

jaettua kaikille lahjat.²¹⁰ Joulun juhliminen ei päättynyt vielä aattona, vaan joulunvietto päättyi vasta tapaninpäivän ajoin, jolloin kuljettiin hevosilla torpasta torppaan sahtia juoden.²¹¹

3.2 Työntekijöiden harrastama vilunki

”Taksvärkki oli siel Mäenpäästä, hevosen kaa oli tehtävä kaks päivää ja sitten niitä jalkapäiviä, niitähän oli sitten niin paljon, ettei kaikkea voi muistaakaan...”²¹²

Kartanolle tehtiin niin paljon työtä, ettei sitä oikein edes muistanut. Silloin kun työstä oli tilaisuus jollakin tavalla luistaa, sitä tehtiin mielellään. Kartanoon nivoutuvissa muistelmissa ja haastatteluissa kävi ilmi kartanon työtehtävien yhteydessä harrastettu ”vilunki” eli työtehtävien hoitaminen kevyemmällä tavalla, kuin mitä kartanon herrasväki velvoitti. Käytän vastedes tätä termiä ”vilunki”, koska se kuvaa hyvin harjoitettua toimintaa. Vilungin ideana oli luonnollisesti se, että herrasväki ei itse tätä vilunkia havainnut – tai jos havaitsi, työntekijöillä oli nokkela selitys vilungin tekoon. Vilungin ansiosta työtehtävät saatettiin tehdä työntekijöille fyysisesti kevyemmäksi tai työhön onnistuttiin sisällyttämään ylimääräisiä taukoja. Vilungin tekeminen yhdistyi nimenomaan torpparien tekemiin ulkotöihin töihin, kartanon palvelusväki ei herrasväen valvovan silmän alla päässyt vilunkia harrastamaan. Sain selville yhteensä neljä eri tarinaa, joissa vilunkia tehtiin. Yksi tarinoista kuultiin useamman muistelijan suusta hiukan eri versioina.

Talviaikaan yksi aikaa vievistä torppareiden töistä oli kartanon metsien hakkuutyöt. Kaadettu puutavara toimitettiin kartanolle niin ikään torppareiden toimesta. Keväällä torpparit työstivät kartanolla olleet puut käsityöllä, joko laudoiksi tai haloiksi, tarpeen mukaan. Kartanon yksi toimeentulokeino oli puun myynti eri metsäyhtiöille, mutta siihen hakkuutyöhön torpparit eivät osallistuneet. Metsäyhtiöiden vastuulla oli kaataa itse ostamansa puut ja viedä ne omin

²¹⁰ Simolin, H. 1959. CD2, track 7. Joulupöydästä löytyi perunatuuvinkia, iso kinkku ja muita vähän parempia ruokia.

²¹¹ Simolin, H. 1959. CD2, track 9.

²¹² Simolin, H. 1959. CD4, track.12.

voimin metsästä pois.²¹³ Kartanon edellinen torppari, Kustaa Murto, kertoi 1930-luvulla tarinaa metsätöistä. Murto oli yhtenä taksvärkkityönä kovalla pakkasäällä toimittamassa puuta Urajärven kartanolle. Tuolloin Hannes Simolinin isä, Ilmari Simolin, työskenteli kartanon etumiehenä ja hänen tehtävänä oli valvoa puiden toimitusta. Ilmari Simolinin tehtävänä oli merkitä kaikki tulleet kuormat saapuneiksi. Kylmyyden vuoksi hän ei itse viitsinyt mennä ulos katsomaan kuormaa, vaan hyväksyi sen sisältä käsin. Torpparit keksivät lähteä samaisen kuorman kanssa järven jäälle viivyttelämään ja aikansa viivyteltyään torpparit tulivat kuorman kanssa uudelleen kartanon pihaan. Ja näin he saivat jälleen merkinnän tuodusta puukuormasta.²¹⁴ Toisen kyläläisen muistelmassa puolestaan Simolin itse oli mukana pahanteossa, tosin tällä kertaa asialla oli Hanneksen isä Riku:

”Hoivalan Alekski oli kartanossa päivämiehenä. Simolinin Riku ja vanha Murto olivat kartanon nuoria torppareita. He olivat muiden mukana hakemassa puita 100 hehtaarin metsäpalalta Urajärven päästä, mutta antoivat muiden ajaa kaksi kertaa siinä missä itse ajoivat kerran. He jättäytyivät ensimmäisellä reissulla porukasta ja menivät kahville nykyisen Penkarin paikalle Särklahteen ja veivät ensimmäistä kuormaansa kartanolle vasta kun muut jo tulivat uutta hakemaan. Miehet huijasivat Hugo-herraa, että kuorma oli kaatunut ja aika oli kulunut siihen, että kuorma purettiin ja tehtiin uudestaan. Hugo-herra määräsi, että tästä lähin oli kaikkien oltava jäällä ennen kuin sai lähteä eteenpäin eli tämä vilunki meni läpi vain kerran, jos senkään.”²¹⁵

Edeltävä tarina hiukan eri versioina kuultiin monen muistelijan suusta. Näitä kaikkia tarinoita yhdisti Kustaa Murto päähenkilönä ja puun toimituksessa jonkin asteinen työtä helpottanut vilunki. Muistitiedon tutkimuksen näkökulmasta edellä mainitut asiat olivat tarinan olennaisia seikkoja, sen sijaan tarinoissa vaihtelevat eri yksityiskohdat eivät ole kovin merkityksellisiä asioita tarinan sanomaa pohtiessa. Kustaa Murto ei itse kuitenkaan reilun kahden tunnin mittaisessa muistelmassaan kertonut tätä tarinaa. Murto puhui muistelmassaan innokkaasti,

²¹³ Simolin, H. 1959. CD1, track 47.

²¹⁴ H2.

²¹⁵ Halme, 2.

ja paljon, eikä haastattelijan tarvinnut haastattelutilanteessa esittää paljoakaan kysymyksiä. On mahdollista, että Murto olisi tästä kertonut itse myöhemmin, jos puhetta vain olisi nauhoitettu pidempään. Murrolle tarina ei kuitenkaan ollut päällimmäisenä mielessä kartanoaikoja muisteltaessa tai ainakaan hän ei halunnut jakaa sitä haastateltavan kanssa. Epäilemättä hän oli itse kertonut tarinaa kyläläisille, sillä eräs haastateltava kertoi kuulleen tarina Murrolta itseltään.²¹⁶

Kustaa Murto ja Riku Simolin olivat mitä ilmeisimmin hyviä ystäviä keskenään ja he harrastivat kepposia yhdessä. Tämä tulee ilmi muistelussa, jossa muisteltiin kartanon ruokataukoja:

”Kartanossa soitettiin ruokakelloa työväelle ruokatauon aluksi ja lopuksi. Riku ja vanha Murto olivat taas asialla ja alkoivat ruokailun vasta toisella soitolla. Hugo-herran tullessa tarkastamaan ruokatauon päättymistä totesivat kaverukset, että ´meiltä on tainnut jäädä ensimmäinen soitto kuulematta. ´”²¹⁷

Kustaa Murrosta on olemassa pari tarinaa vilungista, mutta yleisesti ottaen hänet muistettiin poikkeuksellisen ahkerana miehenä:

”Toihan se oli kova torppari toi Murto, Juha Kustaa Murto, ni sanotaa se oli kyl, sil oli iso torppa ja se teki tosiaan, sil oli viel enemmän, ku sil oli isompi torppa, ni sil oli isompi tietysti toi kontrahtikin, mitä joutu tekemään, ni viel enemmän joutu tekee sinne kartanoo ja sit se teki kaikki oman torpan työt, ison torpan, ni se ol kyl sellai, mitä aina kyläl on puhuttu. Se ol sellai rajua mies tekemään töitä.”²¹⁸

Martti Murrolla oli kartanon päivätöiden osittaisesta laiminlyönnistä tarina, jonka hän kuuli isoisältään Kustaa Murrolta. Muistelussa esiintyvä sana ”tinki” tarkoittaa työmäärää, mikä päivän aikana pitää tehdä:

”Vaari puhu sitäki, ku ne ajo paskaa aamul. Kartanollahan oli sellai käytäntö, että työpäivä alko silloin ku aurinko nous ja päätty silloin ku aurinko laski. Kesällähän työpäivä oli pitkä, mutta talvella se alko sit vast yheksältä

²¹⁶ H1.

²¹⁷ Halme, 2.

²¹⁸ H4.

ja kolmelta oli jo pimee, no sitte ku ajettii paskaaki ni oli sellaset kahat... oli paskakahat ja kuorma kipattiin (pikkuhiljaa) pellolle. Ku oli perkele pimee viel aamulla, ni toiset torpparit laitto kahat kumoon reen päälle, että siin näytti olevan kukkukuorma, ni vaa laski sillä tyhjällä pollella pitkin peltoja. Eihän kartanon herra nähnyt pimeessä tarkkaan, että onko siellä kuormaa päällä vai onko se nurinpäin. Sitte vasta ku alko päivä valkenemaa, ni pojat pisti vasta kuorman päälle, että herrakin näki että paska kulkee. Vilunkiahan tehtiin silloinkin... Eihän kartanon herra tiennyt, että kuormia kun oli pellol, että kuinka monta niitä oli viety, että kuhan työmaalla oli, ni tinki tuli kato täytettyä.”²¹⁹

Hannes Simolinin haastattelussa oli yksi tarina, jossa viitattiin Heinolan matkoilla tapahtuvaan vilungin tekoon. Heinolaan tehtiin tasaisin väliajoin matkoja, sillä kaikki kartanon ylimääräinen vilja myytiin Heinolassa sijaitsevaan Appelbergin viinaränniin²²⁰. Vilunki tosin saattoi koskea enemmän torpparien perheitä, kuin herrasväen velvoitteiden laiminlyömistä:

”Ja sitten kun niitä jyviä taas torpparit vei isommas sakis. Ja sitten siellä rännillä taas, puuspinnariks kutsuttiin joka otti jyviä vastaan, no se anto ryyppyt kaikille miehille sitten ja sitten ne söivätten siel ja sitten ne men kaupunkiin taas ja kutsuttiin tillikaks (juottola?) mistä ennen saatiin ryyppy suuhun. Ja sitte ne siellä toiset päihty vähän liikaakin ja sitten välillä meni, että toiset torpparit oli parin päivääkin sillä Heinolan reissulla, ennen ku kerkesvät kotia.”²²¹

Vilunkia kartanolla harrastettiin silloin, kun siihen tuli tilaisuus. Vilungin harvinaisuudesta kertoo se, että nämä tarinat olivat jääneet kyläläisten mieleen elämään. Suurin osa töistä oli sellaisia, missä vilungin tekeminen oli käytännössä mahdotonta. Niinpä ne harvat työtehtävät, joissa vilunkia saatettiin joskus tehdä, jäivät elämään paremmin kyläläisten mieliin.

²¹⁹ H13.

²²⁰ Simolin, H. 1959. CD1, track 22.

²²¹ Simolin, H. 1959. CD1, track 23.

3.3 Työntekijöiden suhde herrasväkeen

Elämä Urajärvellä oli melko tasaista ja työntekijöiden tarinoista ei ilmennyt minkäänlaisia kohtuuttomia ylilyöntejä kartanon herrasväen taholta. Elämään jääneet tarinat olivat poikkeuksellisia tapahtumia, jotka kietoutuivat enemmän herrasväen hyväntahtoisuuteen ja heidän huijaamiseen, kuin mihinkään törkeyksiin. Harmoniaa korostava muistelutyylillä on yleinen tapa muistella työ- ja kyläyhteisöjä.²²² Seppo Knuuttila tutki väitöskirjassaan muun muassa isännän ja rengin suhdetta ja hän näki, että edellä mainitut elivät keskenään toisaalta kilpailuasetelmassa, mutta taas toisaalta jonkin asteisessa symbioosissa keskenään.²²³ Vaikka torpparit saattoivat harrastaa tilaisuuden tullen vilunkia, oli olemassa lisäksi tarinoita, jotka kuvastavat työväen ja herrasväen tiivistä yhteyttä.

”...se oli vieressä sii, tuli kaks venäläist kenraalia ja kolmatta minä en tiää... sapelit olivat ostaneet. Herra näk ne ylempänä ku ne tuli, se tuli näin minull tähän vapisten ja minä hänelle: `älä perkele, ei ne tee teille pahaa.` Sit se lakkas (tärisemästä).`Onko herra Heidemanni von itse?` `Juu`, ne kopas kovaa ja... ja maalaa ruotsii.”²²⁴

Urajärven kartanolla ei Hannes Simolinin mukaan syntynyt minkäänlaisia kahnauksia torppareiden ja herrasväen kesken, sillä isännän sana oli laki ja sitä toteltiin. Yleisen normin mukaisesti torpan kontrahti ohjasi työtehtävien lisäksi torppareiden käyttäytymistä.²²⁵ Ne harvat, jotka herrasväelle joskus sanoivat vastaan, jäivät poikkeuksellisuutensa vuoksi tarinaperinteeseen.²²⁶ Jos isäntää ei totellut, uhkana oli joutua karkotetuksi omasta torpastaan tai saada potkut työnteosta. Siinä, missä torppareilla oli uhka joutua karkotetuksi, palvelusväellä tilanne oli toinen. Palvelijoilla oli vuoden sopimus herrasväen kanssa ja jos palvelija karkasi kartanolta, poliisi toimitti hänet sinne takaisin.²²⁷

²²² Ahvenisto 2008, 16.

²²³ Knuuttila 1992, 193–198.

²²⁴ Murto 1961.

²²⁵ Kekkonen 2002, 182; Suonsaaren torpan kontrahti 1904. Urajärven kartanon torpan kontrahdissa määritellään muun muassa, ketkä saavat torpassa majoittua ja sopimus kieltää torppareilta huonon tai siveettömän elämän viettämisen.

²²⁶ Tuominen 1953, 42.

²²⁷ Simolin, H. 1959. CD2, track 3; Östman 2004, 58–59. Vuosina 1865–1922 maaseudulla oli voimassa vuoden mittaiset työpestit.

Juho Kustaa Kaivosen muisteluiden mukaan vasta vuosina 1916 ja 1917 torpparit alkoivat vaatia lyhempiä työaikoja. Kaivosen mukaan lakko oli Urajärvellä vaikkaneiden kahden sosialistijohtajan yllytyksen tulos.²²⁸ Lisäksi Hannes Simolin totesi haastatteluissa, että ”siihen aikaan” työväenliike vaati lyhempiä työpäiviä ja hän kertoi punaisin lipuin varustetuista vappukulkueista.²²⁹ Lyhempien työpäivien vaatiminen koski niin ikään kartanon torppareita, jotka vaativat itselensä kahdeksan tunnin työpäiviä ja he ryhtyivät lakkoon kesällä 1917. Lilly suostui lopulta torppareiden ehtoihin kahdeksan tunnin työpäivistä ja torppareiden työaika lyhentyi.²³⁰

Heidemanin sisarukset olivat aatelialueita ja he käyttäytyivät sen mukaisesti, että säätyrajat olivat luonnollisia. Säätyrajoja korostettiin käytännössä esimerkiksi niin, että herrasväkeä kohtaan tuli käyttäytyä kunnioittavasti, mikä tarkoitti esimerkiksi piioille herrasväelle niaaamista.²³¹ Säätyerot olivat lisäksi kirjaimellisesti rakenteellisia, kun 1900-luvun alussa kartanon päärakennuksen palvelusväen sisäänkäynti siirrettiin herrasväen sisäänkäynnin vierestä toiselle puolelle päärakennusta.²³² Luonnollisesti päärakennus itsessään osoitti palvelusväelle ja kyläläisille seudun ylimmän auktoriteetin.²³³ Edellä mainitut toimenpiteet eivät olleet mitenkään poikkeuksellisia, vaan yleinen tapa toimia.²³⁴ He kuitenkin kohtelivat työntekijöitään muistitiedon perusteella reilusti. Heidän isänsä kaltaisia tarinoita ylilyönneistä ei kartanon viimeisten yksityisten omistajia koskien kerrota. Viitteet kylän punaisiin voimiin ja tieto muistelijoiden yleisestä taipumuksesta kokea yhteisöjä yhtenäisinä toimijoina saattoivat joka tapauksessa luoda Hugon ja Lillyn ajasta positiivisemmän mielikuvan, kuin mitä heidän aikansa todellisuudessa olikaan.²³⁵

²²⁸ Tenhola ja Tenhola 1965, 63.

²²⁹ Simolin, H. 1959. CD2, track 26.

²³⁰ Blomstedt 1981, 261.

²³¹ H3.

²³² Ivars 2013, 40.

²³³ Kekkonen 2002, 183.

²³⁴ Åström 1993, 85.

²³⁵ Ukkonen 2005, 90.

Ristiriitaisuus muistoissa työväen ja herrasväen suhteista johtuu esimerkiksi kulttuurieroista. Vaikka Urajärven kartano herrasväkineen sijaitsi Urajärven kylässä, kartano koettiin vieraaksi paikaksi ja vieraan kulttuurin edustajaksi. Herrasväki edusti hierarkiassa valtion ylintä väkeä ja osa kylän rahvaista taas edusti heikoimmassa asemassa olevaa väestönosaa. Eri tavat, eri pukeutumistyyli, eri asumistyyli, tasa-arvon puute, sosiaaliset erot ja valtavat elintasoerot olivat syitä aatelin ulkopuoliseen asemaan yhteisössä.²³⁶ Kuten aiemmin kävi jo ilmi, aateli- set eivät välittäneet alemman kansankerroksen seurasta vapaa-ajalla ja se päti muisteluiden perusteella niin ikään vastavuoroisesti. Ristiriitaisuutta lisäsi rahvaan alisteinen asema herrasväkeen nähden. Herrojen pelkääminen, herrojen vihaaminen ja herrojen kunnioittaminen vaikuttivat muistamisen tapaan.

Kulttuurierojen lisäksi ristiriitaisuutta aiheuttivat 1910-luvun tapahtumat. Vuonna 1916 tai viimeistään vuonna 1917 herrasväellä ja torppareilla alkoivat erimielisyydet työajoista. Tätä tukevaa näkemystä tuo esiin *Asikkalan historiassa* Yrjö Blomstedt, joka tulkitsi Urajärvellä vuonna 1917 tapahtuneen torpparien lakon ikimuistoiseksi ja muistamisen arvoiseksi hetkeksi sen takia, että se poikkesi suuresti normaalista elämänmenosta Asikkalassa.²³⁷ Urajärven kartanon tapahtumat vuonna 1917 olivat poikkeukselliset Asikkalassa, mutta koko maan mittakaavassa tapahtumien kulku noudatteli valtakunnallista normaalia. Vuoden 1917 keväällä keisarivalta kukistui Venäjällä, joka avasi työväenliikkeelle tilaisuuden toimia. Ensimmäisen maailmansodan vuoksi lakot olivat kokonaan kiellettyjä keisarin vielä ollessa vallassa. Kahdeksan tunnin työpäivä ei ollut Urajärven kartanon torpparien keksintö, vaan se oli valtakunnallinen hanke, joka alkoi teollisuudesta ja levisi lopulta osittain vielä maatyöläisten keskuuteen.²³⁸ Kylässä olleet työväenliikkeen kannattajat pitivät huolen siitä, että Urajärven kartanolla järjestettiin lakko. Täyttä yksimielisyyttä lakkoiluun ei ollut, sillä kartanon torppareidenkin keskuudessa esiintyi haluttomuutta lähteä herrasväkeä vastaan:

²³⁶ Åström 1995, 209, 213, 225, 232.

²³⁷ Blomstedt 1981, 261.

²³⁸ Haataja 1976, 75.

”No, ei se, kyl se vaati reilun työn, en minä sit muuta millää, kyllä siinä täyty tehdä täyttä työtä. Mutta totuushan totuus on, mutta eihän se mahdollisia vaatinut. Ei se mulle koskaan mitään ”myyly”. Minä tein sen aina kohtaan mitä kuulu. Mut kas kun ne rupes tekee, että ei meinannut totella ollenkaan. Sillä lai siit tulee sitten (sota), herrasväes mitää syytä ollut (Urajärven kartanolla).”²³⁹

Lilly suostui lopulta torppareiden ehtoihin (8 tunnin työpäivät) ja torppareiden työaika lyhentyi.²⁴⁰ Lillyn suostuminen näihin ehtoihin saattoi johtaa siihen, että hänet muistetaan kylällä positiivisesti.²⁴¹ Kesä oli Lillyn näkökulmasta pahin mahdollinen hetki ryhtyä lakkoon, koska silloin oli tehtävä työt. Toisekseen Lilly saattoi vanhuutensa ja väsymyksensä vuoksi suostua helpommin ehtoihin. Lillyn suunnitelma tehdä kartanosta museo helpotti ehtoihin suostumista. Lillyllä ei ollut jälkeläisiä, joiden tulevaisuudesta hänen olisi tarvinnut murehtia tilan kannattavuuden näkökulmasta. Nuoremmalla iällä Lilly ei kuitenkaan suostunut kovin helposti esimerkiksi työntekijöiden palkankorotuksiin:

”...Silloin sanoit, että pyysit neidiltä palkankorotusta 1 markkaan 25 penniin. Työläisenkin täytyy elää, sanoit... Tähän neiti vastasi: `Minä en tarvitse enkä kaipaa Hintriikkaa, mutta Hintriika kaipaa minua.`. Olin Kartanosta pois parin vuoden ajan. Sitten neiti lähetti hakemaan minut takaisin ja lupasi pyydetyn palkan.”²⁴²

Todennäköisesti paljon Lillyn päätökseen vaikutti vuoden 1917 yhteiskunnalliset muutokset. Jo keväällä kyseisenä vuotena metallityöntekijät lyhensivät lakon seurauksena työaikansa kahdeksaan tuntiin. Lainsäädäntöä 8 tunnin työpäivistä tehtiin pitkin vuotta, laki kahdeksan tunnin työpäivistä tuli jo heinäkuussa, mutta silloin laki jäi vielä vahvistamatta. Lopulta laki kahdeksan tunnin työpäivistä astui voimaan Lillyn kuoleman jälkeen marraskuussa vuonna 1917, mutta joka tapauksessa Lilly saattoi saman vuoden kesänä aavistaa, että yhteiskunta oli muutostilassa. Tästä antoi viitteitä jo se, että suurin osa kaikista tilanomistajista

²³⁹ Murto 1961.

²⁴⁰ Blomstedt 1981, 261; Tenhola ja Tenhola 1965, 63. Kaivosen haastattelussa mainitaan lakko.

²⁴¹ Åström 1995, 231. Niin ikään Åström näki tutkimuksessaan torppareiden hyvän kohtelun mahdollisesti johtaneen herrasväkeä kunnioittaviin tarinoin ja muistoihin.

²⁴² Tuominen 1953, 54.

hyväksyi kahdeksan tunnin keskimääräisen työajan.²⁴³ Kaikkia edellä mainittuja syitä enemmän Lillyyn päätökseen työajoista vaikutti pakko. Lillyllä ei ollut enää muuta vaihtoehtoa, kuin suostua torppareiden ehtoihin.

”Työnkansan vääryys oli, kas ku ne tahto hyvälle neidille paha. Ymmärräs nyt, ne rupes lakkoa tehdä viel. Silloi Lilly tul rapinat; sellasia varaa pitää, torpast pois tykkänsä. Ja mitä, eihän se vastannut.”²⁴⁴

Urajärvellä ollut tyytymättömyys näkyi alkuvuodesta 1918 Asikkalaan valitun punaisen kunnallisneuvoston kokoonpanosta. Viidestä neuvoston johtohahmosta kolme oli Urajärveltä ja yksi heistä oli kartanon torpparin poika Alarik Viljasalo. Punaisen Asikkalan kunnallisneuvoston puheenjohtajana oli Viljasalon urajärveläinen lanko, Jalmari Jokela.²⁴⁵ Lisäksi Urajärveltä oli kotoisin Jussi Tuominen, joka oli suomalaisen työväenliikkeen johtohahmoja ja kuten aiemmin mainittiin, hän oli sukua kartanon torppareille. Hän ei kuitenkaan asunut sota-aikana enää Asikkalassa. Hänen esimerkkinsä saattoi innoittaa muita paikkakunnan miehiä olemaan aktiivisia työväenliikkeessä. Juho Kustaa Kaivonen muisteli Jokelan ja Viljasalon syyllisiksi kartanon ja työväen riitoihin sekä kertoi heidän olleen Jumalankieltäjiä²⁴⁶. Työväenliikkeen nousuun todennäköisesti vaikutti kylän vähäinen yhteys uskonnollisuuteen, koska kirkko ylläpiti sääty-yhteiskuntaa ja vaikutusalueellaan yritti pitämään ihmiset tiukasti kontrollissa.²⁴⁷

Herrasväen ja alustalaisten suhteiden kiristyminen ei johtunut Hugosta tai Lillystä, mutta ei myöskään alustalaisista. Sen sijaan yhteiskunnallinen kehitys oli Urajärvellä suurena vaikuttavana tekijänä välien kiristymisessä. Ensimmäisen maailmansodan tuomat taloudelliset ongelmat johtivat siihen, että ihmisten ostovoima romahti muutamassa vuodessa. Enemmän ruuan ja lyhyempien työaikojen vaatimus oli odotettu ja luonnollinen seuraus siitä, että olot heikentyivät lyhyessä ajassa huomattavasti. Sota ei ulottunut Suomen suuriruhtinaskuntaan asti, joten monilla oli konkreettisesti vaikea ymmärtää, miten työnteosta saatava

²⁴³ Esim. *”Metallityöväen lakko vauhditti 8 tunnin työaikaa”* ja *”Maatalouslakoissa työväki haastoi isäntävallan”*.

²⁴⁴ Murto 1961.

²⁴⁵ Muranen 1998, 22; H4; Tenhola ja Tenhola 1965, 63.

²⁴⁶ Tenhola ja Tenhola 1965, 63.

²⁴⁷ Haapala 1986, 89–90.

palkka pienenee joka vuosi. Toisaalta herrasväellä ei ollut halua nostaa palkkoja. Taloudelliset vaikeudet olivat tosiasia monen kartanon arjessa ja se, että työväki sanelisi palkat ja työajat, oli uusi, vieras ja ennenkuulumaton ajatus. Venäjän keisarin syökseminen vallasta sai ihmiset kyseenalaistamaan koko olemassa olevan yhteiskuntarakenteen. Se johti lisäksi laajempaan lehdistövapauteen ja lakkovapauteen, jonka seurauksena vuosien katkeruudelle tuli tila purkautua. Todennäköisesti keisarin syökseminen vallasta ja sen jälkeiset ajat herättivät pelkoa Lillissä. Mistä lähtien torpparit olivat voineet kieltäytyä heille annettusta hädöstä?

4 KUMMITUSKARTANO

Monien muiden vanhojen rakennuksien tavoin niin ikään Urajärven kartanolla tarinoiden ja muistelmien perusteella kummittelee.²⁴⁸ Kartanon kummituksena pidetään yleisesti Lillyn ja Hugon isän ensimmäisen vaimon, Sofia von Heide-
manin, haamua. Jussi Tuomisen ja Simolinin palvelijapariskunnan muistelmissa oli muistakin kummituksista kertovia tarinoita. On hyvin todennäköistä, että Tuomisen ja Simolinien muistelmissa olevat tarinat olivat kylän tarinaperinteestä jo hävinneitä tarinoita. Tekemissäni haastatteluissa muista kummituksista kuin Sofiasta ei ollut puhetta ja kartanon kummitus henkilöityi kaikissa haastatteluissa Sofiaksi. Tosin Simolinit vielä itse painottivat Sofian olleen kartanon kummitus. Hyvänä esimerkkinä tästä on alla oleva muisto, jossa kummittelusta pienille pojille oli kertonut Hannes Simolin:

”Mehän aina käytiin, kun kuultiin että se kummittelee, ni me mentiin aina ne raput ylös ja ku siinä on se luukku tonne pohjoisen puoleiseen päätyyn ja siellä piti aina kummitella. Sofia kummitteli siellä, siitä luukusta katottiin aina, että näkykö valkoista hahmoa. Ja sitten kun oltiin pieniä, niin tottakai siellä mielikuvituksessa, ”nyt joku liikahti”, ja kaikki juostiin raput ales...”²⁴⁹

²⁴⁸ Esim. Karvonen 2016, 8.

²⁴⁹ H14.

4.1 Paha Axel-herra ja hauras Sofia-rouva

”Tarinoitahan on, koko Urajärven kylässä aatelisia on paljon, jos lähdetäisiin dna-tutkimuksia tekemään. Olihan niitä pikkupiikoja, jotka rakastuivat ja herra oli herra. Hugon isästä on sellainen tarina kun ennen kuin oli talousmamsellin kanssa mennyt naimisiin, niin se oli jollekin karjapiialle tehty pojan, joka otettiin heti pois ja vietiin Ruotsiin. Sit se tuli ylioppilaana takaisin. Ilmeisesti se tiesi sitten että Axel on hänen isänsä ja joku oli ker-tonut piikalikalle, että nyt poikas on tullut kartanolle. Piika odotti ulkona niin kauan kunnes poika tuli ulos ja se (piika) oli sitten mennyt siihen, ni-annut ja sanonut `Minä olen herra teitin äitenne.` Komea mies oli Axel kuu-lemma ollut. Eihän se poika suomea ymmärtänyt ja ihmetellyt että mitä tuo hullu muija hänelle puhuu ja niiailee. Tuskin pojalle kukaan kertoi että mikä oli asian laita. Äiti aina sanoi, että kyllä se aika aatelista on se Urajär-ven väki.”²⁵⁰

Edellä mainitun tarinan päähenkilö oli Axel von Heideman (1803–1867), joka toimi Urajärven kartanon omistajana ennen lapsiansa, Hugoa ja Lillyä. Axel oli nuoruudessaan Ruotsissa sotapalveluksessa, kunnes palasi Suomen suuriruhti-naskuntaan vuonna 1829.²⁵¹ Hän oli naimisissa kahdesti ja ensimmäinen avio-liitto solmittiin vuonna 1830 Sysmän Rantalan kartanon tyttären, säädyltään pa-pistoon kuuluneen Sofia Lovisa Heitziuksen kanssa.²⁵² Hugon ja Lillyn äidin, Fredrika Johanna Cedonia Beckerin, Axel nai vuonna 1848. Porvaristaustainen Fredrika oli tullut kartanoon emännöitsijäksi eli taloudenhoitajaksi vuonna 1844.²⁵³ Tuosta aikakaudesta kertova tarinaperinne koostui tarinoista erityisesti Axeliin ja Sofiaan kytkeytyen.

Axelistä kertovat tarinat olivat luonteeltaan hyvin erityyppisiä, kuin mitä kylä-läiset muistelivat ja kertoivat Hugosta ja Lillystä. Axelistä ei kerrottu tarinoita, joissa häneen suhtauduttaisiin positiivisesti. Poikkeuksen tarinoihin tekee Lillyn

²⁵⁰ H3.

²⁵¹ Kuurne ym. 2018, 10.

²⁵² Tirranen ym. 1979, 5.

²⁵³ Asikkalan seurakunnan arkisto, Seurakunnista saapuneet muuttokirjat 1842–1845; Tirranen ym. 1979, 5.

muistelmat, joille on syytä antaa painoarvoa, sillä kukaan muu tässä tutkimuksen tarinankertojista tai muistelmien tekijöistä ei ollut syntynyt ennen Axelin kuolemaa. Axelista kertovissa tarinoissa nousi esille kaksi teemaa, joista toinen oli hänen alustalaistensa huono kohtelu. Alustalaisten kohtelusta kertova perimätieto keskittyi Axelin väkivaltaisuuteen ja avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin. Väkivaltaisuuden viittaavissa tarinoissa korostettiin Axelin olleen entinen sotilas. Upseeritausta tuli esille sekä Jussi Tuomisen muistelmissa että tekemissani haastatteluissa:

”...hänen (kankurin) kuolemaansa verso hämäryys. Ja kun hän, sen aikainen kartanonherra oli sotapäällikkö, että heille tuli riitaa tämän kankurin kanssa ja...”²⁵⁴

”Luutnantilla oli niitä tuomioitakin huoraamisesta vaikka kuinka monet. Entä sitten kartanon kankurin asia. Sieltähän se Äijälahdesta suuren kiven luota kuolleen löydettiin...”²⁵⁵

Useat tarinankertojat käsittivät Axelin herrana, joka kohteli alustalaisiaan kaltoin, saattoi heitä raskaaksi, ja yhden tarinan mukaan riisti lapsen äidiltään. Samankaltaiset teemat nousivat esiin vanhemmissa muistelmissa ja vuosien 2016–2018 haastatteluissa. Jussi Tuomisen muisteluissa erityispiirteenä kerrottiin Axelin oleva juopotteleva irstailija, jota pelättiin yleisesti, ja hänen uskottiin olleen yhteydessä jopa paholaiseen.²⁵⁶ Kuitenkaan muistojen ja kertomusten perusteella urajärveläisten ei voi tulkita olleen poikkeuksellisen kriittisiä kartanon isäntää kohtaan, sillä esimerkiksi aateliston yhdistäminen paholaiseen tarinaperinteessä ei ole millään tavalla poikkeavaa. Esimerkiksi Asikkalan naapurikunta Sysmän aateliset oli yhdistetty tarinaperinteessä piruun.²⁵⁷ Erilaisuutensa ja korkeamman asemansa vuoksi ihmiset yrittivät vieraannuttaa kartanon herrasväen itsestään, aivan samoilla tavoin kuin herrasväki, joka ei halunnut olla vapaa-aikanaan

²⁵⁴ H2.

²⁵⁵ Tuominen 1953, 15.

²⁵⁶ Tuominen 1953, 15.

²⁵⁷ Åström 1995, 212–213.

alemman kansankerroksen kanssa tekemisissä.²⁵⁸ Axelia käsittelevästä tarinaperinteestä löysin ainoastaan yhden tarinan, jossa Axeliin henkilönä ei otettu kielteisesti kantaa:

”...kun kartanon herra luutnantti kuuli Mikon laulavan. Silloin tämä kartanon omistaja, luutnantti Axel Fredrik von Heideman, kutsui pojan Kartanoon sisälle laulamaan ja hetken kuunneltuaan pojan laulua hän sanoi, että kun minä kuolen, niin silloin sinun pitää tuleman minun hautajaisiini laulamaan. Luutnantti ei kauaa elänytkään tämän jälkeen ja Mikko sitten lauloi Luutnantin hautajaisissa, kulkien ruumisvaunujen edellä.”²⁵⁹

Tarinan kirjoitti Jussi Tuominen ja tarinan ”Mikko” oli Mikko Hanskala, joka tunnettiin kylän ruumissaattueiden laulajana. Tuomisen tekstissä käy myöhemmin ilmi, että Axelin hautajaiset olivat ensimmäiset hautajaiset, joissa Mikko lauloi. Myöhemmin hän alkoi laulaa lisäksi talollisten hautajaissaattueissa sekä muiden kyläläisten hautajaissaattueissa.²⁶⁰ Kartanon isännän esimerkkiä saatettiin seurata, vaikka häntä ei olisi liiemmin arvostettukaan. Tätä yksittäistapausta lukuun ottamatta tarinaperinteessä ei ole löydettävissä juurikaan positiivisia asioita Axelistä.

Toinen pääteema Axelia koskevissa tarinoissa oli hänen ensimmäinen avioliittonsa ja ensimmäisen vaimonsa, Sofian, huono kohtelu. Huonosta kohtelusta kerrottiin sekä tuoreemmissa haastatteluissa että Jussi Tuomisen muistelmissa:

”...koko ajanhan ne puhuivat kylällä, että tää taloudenhoitaja oli paljon tärkeämpi Axelille kuin tämä Sofia.”²⁶¹

”Hänen isänsä oli kaks kertaa naimisissa. Tuota ni sillälaila meni hyvin nuoren tytön kanssa naimisiin ja se ei ollut kovin sovinnainen ja sanomista tul vähän yhdessä sun toisessakin...”²⁶²

²⁵⁸ Åström 1995, 214, 232.

²⁵⁹ Tuominen 1953, 53.

²⁶⁰ Tuominen 1953, 53.

²⁶¹ H14.

²⁶² H2.

”...Sehän oli se Hugon isä kun se silloin nai sen niin nuoren tytön sieltä Sysmästä, viistoistavuotiaana. Toisella ei ollut käsitystäkään, mitä miehet tekee. Menetti mielenterveytensä jo häyönä.”²⁶³

”Muistettiin, että se luutnanttihan oli sellainen raaka mies. Ensimmäisen rouvansakin hulluksi teki...”²⁶⁴

Pappissäätöyn syntyneen Sofia Lovisa Heintziuksen elämä oli tarinaperinteen mukaan kurja. Axelin ja Sofian mentyä naimisiin, asui nuoripari ensimmäiset avioliittovuotensa Sofian kotikartanossa Sysmän Rantalassa. Virallisten tietojen mukaan hän alkoi sairastaa mielenvikaisuutta suurin piirtein samoihin aikoihin kun he muuttivat Urajärven kartanolle vuonna 1839. Osassa perimätietoa Sofian mielenvikaisuuden kerrottiin alkaneen aikaisemmin. Toisaalta on olemassa vielä paljon tarinaperinnettä, jossa Sofian mielenvikaisuus kerrotaan, mutta sen alkuperää ei sen enempää mainittu.

Kylän tarinaperinteessä Axelin ja Sofian liitosta tuli esille muutamia pääkohtia. Ensimmäiseksi, Sofian nuori ikä naimisiin mennessä oli huomioitu. Hän oli naimisiin mennessään vain 14-vuotias.²⁶⁵ Åströmin ja Häggmanin tutkimusten perusteella Sofia oli poikkeuksellisen nuori naimisiin mennessä. Säätyläisnainen meni useimmiten naimisiin noin kymmenen vuotta vanhempana, mitä Sofia oli naimisiin mennessään. Tosin niin ikään Axel oli muutaman vuoden nuorempi säätyläismiehen naimisiän keskiarvoon suhteutettuna. Axelin ja Sofian välinen ikäero ei ollut poikkeuksellinen vaan päinvastoin, se oli hyvin tavanomainen. Miehen rooli kasvattajana ja opastajana korostui suuren ikäeron ansiosta, ja pienempi ikäero saattoi nousta ihmettelyn aiheeksi.²⁶⁶ Axel ja Sofia saivat ensimmäisen lapsensa vuonna 1833, kun heidän esikoisensa Frans syntyi. Sofia oli tuolloin 18-vuotias.²⁶⁷

²⁶³ H3.

²⁶⁴ Tuominen 1953, 15.

²⁶⁵ Tirranen ym. 1979, 5.

²⁶⁶ Ijäs 2015, 58; Häggman 1994, 88.

²⁶⁷ Sysmän seurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1832–1845.

Sofia oli tarinaperinteen mukaan mieleltään hauras ja usein kerrottiin, että mielenvikaisuus oli Axelin aiheuttamaa.²⁶⁸ On todennäköistä, että Sofia meni naimisiin osittain ymmärrystä vailla. Se oli siihen aikaan normaalista poikkeavaa, sillä säätyläisillä, myös naisilla, oli usein tilaisuus vaikuttaa siihen, kenen kanssa hän meni naimisiin. Åströmin mukaan täysin järjestettyjä avioliittoja 1800-luvun Suomessa oli vain vähän. Toisaalta Kekkonen mukaan vanhempien mielipiteellä oli suuri merkitys. Sysmästä ilmeni yksi tapaus 1800-luvun alusta, jossa säätyläispoika oli hylätty epämieluisan vaimon vuoksi ja on mahdollista, että Sofialla oli ollut lähinnä kauppatavaran rooli naimakauppaa tehdessä.²⁶⁹ Tätä mahdollisuutta korostaa Sofian myöhemmin todettu mielenvikaisuus.²⁷⁰

Axelin kerrottiin hyötynneen Sofian omaisuudesta naimakaupan seurauksena.²⁷¹ Jos näin oli, ei siinä ollut mitään poikkeuksellista, sillä puolisoa valittaessa omaisuudella ja säädyllä oli olennainen vaikutus.²⁷² Koska Sofia oli alempaa säätyä kuin Axel, hän oli todennäköisesti varakas, ja tällaisia viitteitä löytyi niin ikään tarinaperinteestä. Sofian vanhemmat olivat myötäjäisten muodossa maksaneet siitä, että heidän tulevasta lapsenlapsistaan tulisi ylemmän säädyn edustajia.

Axelistä kertovissa tarinoissa nousi esiin lisäksi hänen toinen avioliittonsa ja se, että toiseen avioliittoon vihkimistä ei pidetty soveliaana ensimmäisen vaimon ollessa vielä elossa. 1600- ja 1700-lukujen kirkon ja Ruotsin valtakunnan lait pitivät yllä käytäntöä, joka rajasi avioeron mahdollisuuden lähinnä uskottomuuteen ja puolison hylkäämiseen. Käytäntö oli olemassa 1900-luvun alkuun asti. Avioeron toteuttaminen oli 1800-luvulla yleistynyt ilmiö ja lainsäädäntö mahdollisti avioeron niin sanotuista tunnesyistä vuodesta 1826 eteenpäin. Tosin avioeroon tarvittiin senaatin lupa. Avioerojen yleistymisestä huolimatta ne pysyivät harvinaisina, ja erityisesti alaikäisten lasten vanhempien avioeroja paheksuttiin.²⁷³ Frans oli noin 15-vuotias Axelin ja Sofian erotessa. Axel sai Sofiasta avioeron mielenvi-

²⁶⁸ H3; Tuominen 1953, 15.

²⁶⁹ Kekkonen 2002, 185.

²⁷⁰ Tirranen ym. 1979, 5.

²⁷¹ "Kartano täynnä elettyä elämää" 2000, 8.

²⁷² Åström 1993, 147, 153–155.

²⁷³ Häggman 1994, 157–158.

kaisuuden perusteella, ja tarinan mukaan Sofia asui viimeiset elinvuotensa lukitujen ovien takana kartanon sivurakennuksen yläkerrassa. Tarinan mukaan Sofia oli siellä lukittuna, kun Axel meni uuden vaimonsa kanssa naimisiin:²⁷⁴

”...Se Sofia eli siellä nukkejensa kanssa ylhäällä ja se oli ikkunasta nähnyt kun oli morsiuspari tullut siihen pihaan. Se oli piialta sitten kysynyt, että kenenkä häät on kun morsian tulee. Äitikään ei kuitenkaan tiedä, että kerrottiinko Sofialle, kenen häät olivat kyseessä... näin härskiä tämä oli, toinen eli vinttikamarissa kun toista tuotiin jo sisälle.”²⁷⁵

Axelin ei tarinaperinteen mukaan koettu olleen edelleen erityisen siveellinen toisen vaimon Fredrikan kanssa. Fredrikan aviottomasta lapsesta oli olemassa muutamakin kuin tarinatietoa, joten suhde Fredrikaan oli pitävä näyte aviorikoksesta:²⁷⁶

”Kun Axel ei vienyt mamsellia (Fredrikaa) vihille, niin hän lähti kotipaikkakunnalleen Hauholle. Axel kävi hänet hakemassa sieltä sitten ja menivät vihille. Mamselli sai myös lapsen täällä reissussa, eli raskaana lähti pois.”²⁷⁷

Tarinaperinteestä havaitsi sen, että vaikka kuolleista ei muistitietoa kerätessä useinkaan puhuta pahaa, oli tilanne Axelin kohdalla toinen.²⁷⁸ Tähän vaikutti tarinaperinteestä ilmenevä hänen tekojensa vakavuus sekä se, että Axelin kuolemasta oli aikaa jo yli 150 vuotta. On helpompi kertoa ja muistella henkilöä, josta kenelläkään ei voi olla ihan selvää käsitystä. Lisäksi Axelin nuorimmat lapset järjestivät kartanon museovalmiiksi ja Urajärven kartanomuseossa vaalitaan Hugon ja Lillyn jättämää perintöä, eikä niinkään heidän isänsä. Oli eri asia kertoa kriittiseen sävyyn Axelistä verrattuna hänen lapsiinsa. Axelin pahuus rajoittui pääasiassa Lillyn ja Hugon syntymään. Tarinat eivät kertoneet hänen tehneen mitään laitonta, ilkeäksi häntä toki kuvattiin. Kartanoa käsittelevässä lehtijutussa

²⁷⁴ H3; Tuominen 1953, 15.

²⁷⁵ H3.

²⁷⁶ Turun tuomioseurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelo 1835–1850.

²⁷⁷ H3.

²⁷⁸ Ukkonen 2005, 90.

kartanoalueen pitkäaikainen työntekijä kertoi, että Sofian kuoleman jälkeen heidän vanhin poikansa Frans, toi Axelin mieleen muistot hänen menneisyydestään. Tarinan mukaan Fransista yritettiin päästä eroon:

”Hänelle (Fransille) annettiin iso tukku rahaa ja lähetettiin merille siinä toivossa, ettei hän koskaan enää palaisi.”²⁷⁹

Axelin oma tytär Lilly muisteli isäänsä lämmöllä.²⁸⁰ Tosin, jos Axel joskus jotain hyvää teki, se ei tarinaperinteeseen päätynyt. Axelin rikokset jäivät painavampina ja mielenkiintoisempina tarinoina kyläläisten muistoihin. Axel toimi varoitavana esimerkkinä: jos kartanon isäntä meni uudelleen naimisiin ensimmäisen vaimon vielä eläessä ja tarinaa olisi esitetty enemmän positiivisena kuin negatiivisena asiana, mitä siitä olisi seurannut? Naimattomien, lapsettomien ja leskinaisten asema oli yhteiskunnassa usein huono.²⁸¹ Pääasiallisesta elatuksesta vastasi useimmiten joku läheinen mies, kuten isä, aviomies tai poika. Avioerotauksien yleistyminen alemmassa kansankerroksessa olisi vain pahentanut yhteisön heikossa asemassa olevien tilannetta. Aatelin tuli perinteisesti käyttäytyä esimerkillisesti ja moraalisesti oikein, ja Axelin avioliitot kertoivat kyläläisille ihan muuta. Axelista tehtiin kylässä varoittava esimerkki ihmisestä, joka meni uudelleen naimisiin ensimmäisen vaimon vielä eläessä.

Lillyn muistelmista käy ilmi, että Axel oli nuoruudessaan sotilasvirassa Ruotsissa. Axel päätyi sotilasuralle aikana, jolloin se oli harvinaista Suomen suuriruhetinaskunnassa. Venäjän keisari Aleksanteri I lakkautti Suomessa toimineen armeijan, jonka jälkeen suomalaisten sotajoukkojen määrä kutistui huomattavasti aikaisemmasta.²⁸² Lillyn mukaan vuonna 1829 Axel tuli työtehtävän vuoksi Suomeen ja lisäksi hän vieraili kotiseudullaan. Vierailun aikana hän kävi Sysmässä tanssiaisissa, jossa hän tapasi Sofian. Ei mennyt kauaakaan kun he menivät jo naimisiin. Paikalliset nuoret säätyläismiehet olivat Lillyn mukaan katkeria

²⁷⁹ ”Kartano täynnä elettyä elämää” 2000, 8.

²⁸⁰ von Heidemanin 1915.

²⁸¹ Vilkuna 2010, 53.

²⁸² Parland-von Essen 2007, 141.

siitä, että ruotsalainen upseeri vei seudun kauneimman ja rikkaimman tytön heidän neniensä edestä.²⁸³ Heidän suhteensa alkuun peilaten ei ole suurikaan ihme, jos paikalliset säätyläiset eivät toivoneet mitään hyvää Axelin ja Sofian avioliitolle. Ikävät tarinat luonnollisesti tavoittivat nopeasti muutkin kansankerrokset kuin säätyläiset.

Mielenterveysongelmiensa takia Sofia lähetettiin vasta perustettuun Lapinlahden mielisairaalaan Helsinkiin vuonna 1845. Sofia oli noin vuoden hoidettavana, jonka jälkeen hän palasi kartanolle ja tarinaperinteen mukaan ”mielipuoliparaka” hoidettiin lukkojen takana sivurakennuksen toisessa kerroksessa, etelänpuoleisessa kamarissa.²⁸⁴ Säätyläisrouvien säilyttämisestä lukkojen takana oli runsaasti tarinaperinnettä muualtakin kuin Urajärveltä. Esimerkiksi Louhisaaressa kerrotaan Herman Flemingin pitäneen vaimoaan lukkojen takana aina, kun mies oli matkoilla. Mustion linnassa Lovisa Jeanette Hisinger oli mieleltään järkynyt ja häntä varten oli järjestetty omat oltavat lukkojen takana. Naantalissa kauppias Jacob Rökin rouva oli pieneen komeroon lukittuna kauppiaan ollessa poissa. Kaikki naiset lisäksi menehtyivät vangittuina ollessaan.²⁸⁵

Sofian murheet eivät kuitenkaan päättyneet avioeroon ja lukittuna oloon, vaan vuonna 1847 hänen nuorempi poikansa menehtyi. Tarinaperinteen mukaan hän hukkui Urajärveen, mutta todennäköisempää oli se, että hän kuoli punatautiin, koska tämä kuolinsyy kirjattiin kirkonkirjoihin.²⁸⁶ Tarina kartanon pojan hukkumisesta sai todennäköisesti alkunsa varoittavana esimerkkinä Urajärven vaarallisuudesta. Samankaltaisia tarinoita esiintyi muuallakin Suomen tarinaperinteessä. Prinkkalan kartanon lähellä olevassa Kaksikerran järvessä kerrotaan olevan Kerttu, jonka ilmestymisen jälkeen joku hukkuu.²⁸⁷ Tarinan idea oli se, että lapset eivät menisi järveen ilman lupaa. Kaksikerran järveen on hukkunut paljon ihmisiä ja niin on Urajärveenkin²⁸⁸.

²⁸³ von Heideman 1915.

²⁸⁴ Tirranen ym. 1979, 5; H3.

²⁸⁵ Karvonen 2016, 121, 152, 173.

²⁸⁶ Asikkalan seurakunnan arkisto. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1820–1873.

²⁸⁷ Karvonen 2016, 41.

²⁸⁸ Karvonen 2016, 41; H3.

Sofia kuoli vuonna 1850, jolloin Lilly oli yksi-vuotias.²⁸⁹ Sofian kummitustarinan yhteydessä mainitaan melkein poikkeuksetta Sofian traaginen kuolema. Poikkeuksellinen kuolema loi hyvin todennäköisesti tarinapohjan kummitustarinoille, kuten erään haastateltavan kertomuksessa käy ilmi:

”...oli lukittuna siellä vanhan kartanon vinnillä ja hän nyt kuitenkin jostain syystä pääsi karkuun ja putosi ne rappuset ales ja menetti siinä sitten henkensä ja hänen haamunsa se siellä sitten oli Urajärven kartanon kummitus, joka siellä sitten liikuskeli. Vaikka ne on tarua, ni se on kuitenkin Urajärven kartanon elämää ja kun se pohja on siihen tositapahtumiin perustuvaa, niin saatiin sille kummitukselle sitten jopa se järkiperäinen syy, vaikka kummitusjutut on kummitusjuttuja, mutta tekee jonkun kiehtovan jutun siihen taruun.”²⁹⁰

Mauri Karvosen teoksessa *Aavetaloja ja ihmiskohtaloita* on kerätty lukuisien historiallisten paikkojen, kuten linnojen ja kartanoiden, kummitustarinoita. Kirjassa oli lisäksi Urajärven kartano mukana, mutta tähän osioon en sen enempää syvenny, sillä kartanoa käsittelevät tarinat olivat niitä samoja tarinoita, joita tässä tutkimuksessa on esitelty. Kun vertaa Urajärven kartanoa muihin paikkoihin, joissa kummittelee, tarinoista on löydettävissä selviä yhtäläisyyksiä. Sofia ei esimerkiksi ollut ainoa nuorena kuollut nainen, joka jäi kummittelemaan. Hvitträskissä kummitustarinoihin oli yhdistetty kaksi naista: saksalainen lastenhoitaja, joka Eliel Saarisen lasta odottaessa hirtti itsensä ja Mathilda Gesellius, joka jäi lapsettomaksi yrityksistä huolimatta.²⁹¹

Näitä naisiin liittyviä kummitustarinoita yhdistää yleensä kolme seikkaa. Ensimmäinen huomio oli se, että naiset olivat tavalla tai toisella merkittäviä. Esimerkiksi Katajanokan vankilan tarinoissa nähtiin naishahmo Hella Wuolijoen entisen sellin edessä.²⁹² Toinen yhdistävä seikka oli traagisuus ja usein vielä traaginen kuolema. Sofian elämä oli tarinoiden mukaan kurjaa ja hän kuoli nuorena

²⁸⁹ Tirranen ym. 1979, 5. Tarina löytyy esimerkiksi museoviraston tekemässä Urajärven kartanomuseon opastuskierroksen rungossa. Toimin museolla kesäoppaana vuosina 2014, 2015, 2017 ja 2018.

²⁹⁰ H1.

²⁹¹ Karvonen 2016, 58, 66, 70.

²⁹² Karvonen 2016, 93.

ikävällä tavalla. Eliel Saariselle raskaana ollut lastenhoitaja taas surmasi itsensä. Mathilda Geselliuksen onnettomuus oli jäädä ilman lasta ja hän koki elämänsä aikana vähintään yhden keskenmenon.²⁹³ Kolmas naishaamuja yhdistävä seikka oli heidän kuolemansa nuorena iässä ja poikkeuksellisella tavalla. Esimerkiksi Herman Claesson Flemingin toinen vaimo Anna Sofia Rehbinder kuoli vain 36-vuotiaana. Tarinaperinteen mukaan hänen miehensä oli hyvin mustasukkainen ja siksi hän lukitsi vaimonsa pieneen komeroon aina, kun hän oli itse matkoilla. Kerran Fleming unohti vaimonsa komeroon kohtalokkain seurauksin.²⁹⁴ Anna Sofian kummittelutapa suhteessa Sofiaan on lisäksi samantapainen: vaeltelua kartanon puistossa ja sisätiloissa, erityisesti oman kuolinpaikan läheisyydessä.²⁹⁵

Kummitustarinat voi nähdä torjuvan asenteen ilmaisuna herrasväkeä kohtaan. Kertomusten ikävät naiskohtalot jättivät muisti- ja perimätietoon tarinoita pahoista kartanonherroista.²⁹⁶ Jos herra kohtelee perhettään näin, miten hän oli kohdellut alamaisiaan?

Mustion linnan kummitus ”Vaalea daami” on nimeä myöten hyvin samankaltainen tapaus kuin Sofia. Kynttilä kädessä kulkeva hahmo oli nähty linnan toisen kerroksen käytävällä kahden kynttilän kanssa. Hahmoa nähtiin lisäksi puutarhassa ja sukuhaudan läheisyydessä. ”Vaalean daamin” henkilöllisyys ei ole täysin tiedossa, mutta hän saattoi olla kartanon rouva, mieleltään järkkynyt ja lukkojen takana, aivan kuten Sofia oli.²⁹⁷ Niin ikään Maaningan Halolassa oli nähty valkoisiin pukeutunut naiskummitus.²⁹⁸

Sofiaan yhdistettävät kummituskertomukset saattoivat saada alkunsa Ida Simolin haastattelun perusteella. Haastattelussa kerrotaan Lilly von Heidemanin ystävästä, Augusta Snellmannista²⁹⁹. Seuraavaksi on launaus Erkki Ala-Könin tekemästä haastattelusta:

²⁹³ Karvonen 2016, 66, 70.

²⁹⁴ Karvonen 2016, 121.

²⁹⁵ Karvonen 2016, 121–123.

²⁹⁶ Åström 1995, 215.

²⁹⁷ Karvonen 2016, 152.

²⁹⁸ Åström 1995, 217.

²⁹⁹ Augusta Snellman oli Lillyn vanhan opettajakollegan Karl August Snellmannin rouva. Esim. Kuurne ym. 2018, 12.

Ala-Könni: "No mitäs juteltiin aivan ku te tulitte tänne ensin silloin tyttönä, niin eikös silloin puhuttu tästä valkeasta naisesta sitten?"

Simolin: "Ei, eikä tämä neiti Heideman puhunu oo puhunu koskaan siitä. Se oli sitte se hänen ystävänä... se kysy sitten että näinkö minä silloin sitä valkeaa naista? Hän puhu sen koko asian, että kuinka ne tästä meitin huoneitten läpi meni ulos. Muistinhan minä sen kun me ihmeteltii viel, että mitä varten ne meni, että oliko se jotain uteliaisuutta, että epäilikö ne jotain, ku ei se koskaan tapahtunut ennen..."

Idan kertoman perusteella voi päätellä sen, että näköhavaintona oli "valkea nainen". Vasta myöhemmässä vaiheessa tarinaperinne siirtyi termiin "valkea rouva". Idan kertoma ei edelleen viittaa siihen, että nainen olisi ollut Sofia: se koettiin silti kyläyhteisössä todennäköisimmäksi vaihtoehdoksi. Minkä takia joku "tavallinen" kartanon rouva olisi alkanut kummittelemaan, kun vaihtoehtona oli mielenterveysongelmista, lapsensa kuolemista ja jätetyksi tulemisesta kärsinyt Sofia-rouva. Kartanon valkean rouvan tarinaan toi oman lisänsä 1950-luvulta tapahtunut lepakkojen etsintä:

"Ku kyläläisillä oli niitä veneitä siellä rannassa Valhallan takana, niin oon kuullut nimiäkin mutta nimiä en nyt mainitse, kaks kylän miestä tuli kuitenkin kalasta sieltä ja kylälläkin kummitusjutut ihmisten suussa kiersivät, niin kerran kaks kaveria tuli iltahämärissä kalalta ja näkivät sitten kun valkonen haamu tuli Valhallan mäkeä alas, niin ottivat sitten pyörät alleen ja hirmuvauhtia pyöräilivät kylälle ku näkivät kartanon kummituksen. Siel oli jotain taiteilijaihmissä kaks naista lepakkoja pyytämässä ja ne oli siellä lepakkoja pyytämässä valkoiset lakanat päällä. Ja ne juoksi siellä lakanat päällä. Kerrotaan vaan että olivat saaneet kaverit kyytiä ja fillarit kyytiä ku pakenivat niitä."³⁰⁰

Toisen haastateltavan muistoissa selvisi tarkemmin kummituksen henkilöllisyys:

"Se oli yksi museoviraston tohtoreista... Silloin kun puhuttiin valkoisesta rouvasta ja muuta, ni muistan sen vielä kun tää rouva sano, että tässä on yks kummitus. Sitten kun alettiin ihmettelee, että mikäs juttu tää on, niin

³⁰⁰ H5.

he kun ovat olleet silloin täällä, mitä aikaa se on ollut, Hugon ja Lillyn ajan jälkeen reilusti, 50-luvun alussa tai jotain, niin ne pyydysti noita lepakoita, niillä oli lakanat päällä ja niillä juos pitkin siellä puistossa ja joku näki niiden siellä juoksevan, niin siitä tuli se valkoinen rouva hänen mielestään. En muista tämän tohtorin nimeä, mutta näön muistan, tummatukkainen tohtori se oli.”³⁰¹

4.2 Miten kummittelu tapahtuu?

Minkälaisia havaintoja tästä kartanon kummituksesta oli? Suurin osa havainnoista olivat sellaisia, joissa kummitusta ei varsinaisesti ole nähty. Enemmin kummitus oli muiden aistien varassa mielikuvitusta käyttäen havaittu:

”En nyt tiedä, onko kukaan todellakaan nähnyt sitä valkoista rouvaa siellä puistossa kävelemässä (naurua).”³⁰²

”Mehän aina käytiin, kun kuultiin että se (Sofia) kummittelee (Hannekelta), ni me mentiin aina ne raput ylös ja ku siinä on se luukku tonne pohjoiseen puoleiseen päätyyn ja siellä piti aina kummitella, Sofia kummitteli siellä, siitä luukusta katottiin aina, että näkykö valkoista hahmoa. Ja sitten kun oltiin pieniä, niin tottakai siellä mielikuvituksessa, ”nyt joku liikahti”, ja kaikki juostiin raput ales. Meitä oli joku kolme-neljä (lasta) kylältä.”³⁰³

Lilly ei Ida Simolinin kertomana koskaan paljastanut palvelusväelleen nähneensä valkeaa rouvaa kartanolla, mutta tunnustuksen teki hänen ystävänsä Lillyn kuoleman jälkeen:

”Täällä ovat sanoneet olevan kummituksia. Ovat nähneet valkean naisen, joka oli seisonut tuossa pihamaalla ja kadonnut, kun olivat menneet sen luokse. Ja sitten taas toisena päivänä tavottelivat mennä ovesta ulos pihamaalle, taas se nainen seiso siellä, ne ei ilenneetkään sitten mennä, kääntyvät ovesta takasin ja menivät täältä keittiön kautta ulos. Vaikka ei ne siitä minulle silloin mitään puhuneet, ku sitten vasta jälkeenpäin ku neiti Heidemän oli kuollu syksyllä, ni se sama hänen ystävänsä tuli tänne sitten

³⁰¹ H9.

³⁰² H6.

³⁰³ H14.

meille asumaan vielä kahdeksi viikkoa ja sitte se kysy näittekö sitä valkeaa naista? Ni minä sanoin, että eihän minulle kukaan silloin mitään puhunnu, enkä minä puolestani ole nähnyt mitään valkeaa naista. Sen valkean naisen oli nähnyt neiti Heideman ja sitten se hänen hyvä ystävänsä, lehtorin rouva Augusta Snellman. Silloin ensimmäisenä päivänä se oli ollut minua aivan lähellä tuossa pihamaalla, mutta minä en sitä nähny.”³⁰⁴

Ei ole olemassa minkäänlaista varmaa tietoa siitä, että Lilly olisi nähnyt kummitusta. Ida Simolinin kertoma muisto siitä, että Lilly ystävänsä kanssa kulki kartanon sivuovesta eli Simolinien ovesta ulos, on kuitenkin hyvin erikoinen muisto. Ainoa selitys, minkä Simolinit saivat jälkikäteen, oli se, että Lilly ja Augusta olivat nähneet valkean naisen kahdesti.

Huomionarvoinen seikka kartanon kummittelussa oli se, että kartanon pääarakennuksessa on asuttu 1960-luvulle asti. Simolinien pariskunnan lisäksi kartanon vintillä asui ajoittain vartija, joka vastasi kartanon esittelystä vieraille.³⁰⁵ Toisaalta Ida ja Hannes Simolinin mukaan kartanon päärakennuksessa majoittuminenkaan ei aina sujunut ongelmitta:

”Kyllähän on pelännyt noi, jotka on täällä yöpyny, yhten yönäki lähti yks sänkyvaatteet kainalossa tänne ales nukkumaan, ku pelkäs tuol vinnillä ja sano ett silittelee pitkin seinätapetteja, sinne ku tuuli sinne välii ku on niin huonoja huoneita. En mä semmosia voi mikskää puhua. Yhtenä yönä tuli yks ales tänne ja makas tos sohval. Alko pelkäämää. Siel vinnil mitää oo, onhan siellä niin monta henkeä nukkunut. Kuka pelkää, kuka ei pelkää.”³⁰⁶

”Herra ja neiti istuvat ruokasalissa ja iltaa viettivät ja sit rupes siel kans monena iltana kuulumaan sitä kummitusta siellä (päärakennuksen vintillä) ja sit herravainaa hak kerran voutin kanssa. Että kahlimaan sitä sitte ja ottamaan kiinni. Herra vainaa sitten sano että `Tuuppa nyt rakkali tänne`. Ku niitä oli kaks hiton kovaa miestä. Ei ne sieltä mitää löytäny.”³⁰⁷

³⁰⁴ Simolin, I. 1959. CD 3, track 10.

³⁰⁵ Ha3 Urajärvi. Asiakirjoja I.

³⁰⁶ Simolin, I. 1959. CD 3, track 16.

³⁰⁷ Simolin, H. 1959. CD 3, track 32.

Kartanon sivurakennuksessa oli yövytty ainakin Lillyn ja Hugon kuolemaan asti ja itse asiassa yksi muistelijoidamme, Jussi Tuominen, yöpyi Sofian kamarissa vuonna 1894:

”...Minä pelkäsin iltaisin sinne mennessäni ja muistaessani kaikki kauheat kertomukset. Huoneessa oli sänky, jossa erinomaisen leveä ja paksu höyhenpatja. Tämän patjan sisään minä vaivuin kuin meren aaltoihin. Huoneessa oli myös pieni pöytä, pari tuolia ja kahden istuttava keinutuoli. Siinä kaikki. Tässä huoneessa minä asuin ja terveenä talosta läksin.”³⁰⁸

Monenlaista tarinaa kummituksista löytyy, mutta vain harvat olivat kummitusta oikeasti nähneet. Vastaavanlaiset kummitustarinat olivat muissa Suomen kartoissa ja linnoissa niin ikään yleistä. Tarinat kertoivat äänistä, joiden ajateltiin olevan ihmisen aiheuttamia, kuten askeleita. Kun paikalla ei ole todistetusti ihmisiä ollut, oli tapahtumat usein selitetty kummituksilla.³⁰⁹ Voi vain arvuutella sitä, onko Lilly nähnyt kummituksen vai ei. Lillyn ystävä Augusta Snellman väitti nähneensä kummituksen.

4.3 Muut kummitukset ja väärät hälytykset

Kartanoon nivoutui paljon muitakin kummitustarinoita, jotka eivät kohdistu suoraan Sofiaan. Nämä tarinat ovat kadonneet liki kokonaan kyläläisten tarinaperinteestä ja muistoista. Kaikista uusimpien kummitustarinoiden yhteydessä kummitus mielletään melkein aina Sofiaksi:

”Sitten pappa kerto kerran semmosen jutun, kun aina puhutaan siitä valkoisesta rouvasta, että ku hän kerran käveli siellä pihalla ja oli aivan tyyni, ettei ollut niinku mitään tuulta ja hän siinä niinku yksinään käveleskeli, yhtäkkiä semmoinen tuulenhenkäys levähti hänen ohi. Hän ajatteli, että tämä nyt varmaan oli se valkoinen rouva.”³¹⁰

”Nuoria miehiä siellä oli kesätöissä ja isä järkkäs niille ne hommat siinä, yksikin poika oli oikeen karski kova sälli, ni se sano sille että mee putsaa-

³⁰⁸ Tuominen 1953, 52.

³⁰⁹ Karvonen 2016, 17, 41, 66, 69, 71, 122, 124, 154–156, 169, 196–197, 234.

³¹⁰ H6.

maa toi vanha museo ja alotat sieltä ylhäältä, harjan kanssa lakaset ne raput, ni (pian) karski sälli tuli niitä rappuja alas ja se näki että takki tarttu johku kiinni, ja ku ollaan vanhan museon yläkerrassa ja se on se kummitustarina, ni sil oli ihan sellanen tunne ku olis käsi tarttunut ja kädestä kiinni. Sinne jäi harja ja poika tuli juosten portaat alas ku tuulispää ja ulos sieltä ja se kerto sitte isälle että mikä siellä on ja isä sitte kysy että, mene nyt ainakin se harja hakemaan pois, ni se (poika) sanoi että (painokkaasti) no en mee, sitä en mee, olkoon vaikka loppuelämän ajan siel mutta minä en mene sitä hakemaan, eikä se hakenut sitä harjaa sieltä, isähän sen kävi hakemassa, siellä se oli yläkerran rapussa se harja.”³¹¹

Sellaiset kummitustarinat, joissa ei ole Sofiaa, ovat Jussi Tuomisen ja Simolinien muistelmien varassa. Vuosina 2016 ja 2017 tehdyissä haastatteluista kummitus henkilöityi aina Sofiaksi. Outi Rantasen tekemissä haastatteluissa vuodelta 2002 on olemassa yksi Mauno Saarisen muistelu, jossa kummituksen henkilöllisyys ei selvinnyt. Tosin hän kertoi kuulleen Hannes Simolinilta sen, että Hanneksen tyttären sänkyä olisi ravistettu. Ravistajan henkilöllisyyttä ei tässä yhteydessä puitu eikä tarinaa sen syvällisemmin kerrottu, koska Saarinen itse ei uskonut kummituksiin.³¹² Simolinien, Beda Leponiemen ja Jussi Tuomisen muistelmassa oli havaittavissa muuta yliluonnollista kuin Sofia:

”Vanha riihen lämmittäjä kertoi, kuinka hän monet kerrat näki ja kuuli, kuinka riihenhaltija liikkui ja touhusi. Monet kerrat minä näin ja kuulin, kuinka riiheen tuotiin puita, jotka kolisten heitettiin riihen uunin eteen, mutta kun minä selvisin säikähdyksestä ja menin katsomaan, niin siinä ei ollut yhtään puuta. Tai milloin riihen haltija istui rauhallisesti minun tullessani riihen ovelle puut sylissäni. Siihen ne minun puuni tietysti putosivat.”³¹³

”Valkea portti oli poukamassa, josta lähti polku haudalle. Portin lähellä oli riihi. Eräänä pimeänä syysiltana tulin papan kanssa Leponiemestä veneellä

³¹¹ H9.

³¹² Rantanen 2002, 2.

³¹³ Tuominen 1953, 16.

poukamaan ja lähdin edeltä juoksemaan. Riihen luona kuulin kovaa pauketta riihestä ja tietysti säikähdin kamalasti. Kun pappa pian tuli paikalle ei jyskettä enää kuulunut. Ei siellä pimeässä riihessä ketään ollut.”³¹⁴

Mauri Karvosen *Aavetaloja ja ihmiskohtaloita* teoksesta käy ilmi, että tarinoita haltijoista jäi tarinaperinteeseen muuallakin kuin Urajärvellä. Esimerkiksi Prinkkalan kartanon läheisyydessä on ollut ”Tonttiukko” -niminen haltija.³¹⁵ Näitä kaikkia haltijoita yhdistää se, että ne asuivat tai ilmestyivät aina jossain muualla kuin päärakennuksissa. Karvonen käsitteli teoksessaan, kuten aiemmin tuli ilmi, Urajärven kartanoa, mutta siihen liittyen haltijoita ei mainita. Syy tähän on se, että haltijat olivat käytännössä kadonneet Urajärven tarinaperinteestä ja päähuomio oli kiinnitetty Sofiaan. Jussi Tuomisen muistelmat olivat ainoa lähde, josta löytyi jotain haltijoihin yhdistettävää:

”On ne kaikista kummituksista puhunut yhtä ja toista, niinku tämä kartanon kujansuu ku ajetaan isolle maantielle, ni siinäki piti aina kummitella ja kertovat, että siinä on tapettu joskus ryssiä siinä kujansuussa, ni piti siinäkin joskus kummitelleet.”³¹⁶

Niin ikään Louhisaaren kartanolinnalle menevällä tiellä kummittelee ja sielläkin se saattaa johtua ruumiista.³¹⁷ Yksi vaihtoehto tälle yhtymäkohdalle on se, että tunkeilijoita ja tuntemattomia kaivattu kartanoihin. Voi olla, että sen vuoksi kummitustarinoita saatettiin keksiä.

”Sitte tääl on ollut sellasia aarnevaloiks kutsuttu, sellasia tulia palo tuol pelloilla välil ja sit ku joku meni niitä likemmäks, niin ne taas hävisvät. Ne oli tuol mettän laidas, ei ne ollu asuntoja likellä, vähän sivupuolella, niinku tuolla kartanon pellollaki tuolla edempänä vähän siel mettän laias, ne piti kuulemma nähdä sellasia aarnevaloja siellä.”³¹⁸

Monet kummitustarinat limittyivät toisiinsa, monet ihmiset kertoivat ja tiesivät kutakuinkin samoja tarinoita, mutta ne ovat sittemmin muotoutuneet uudelleen.

³¹⁴ Linden, A. 1999, 9.

³¹⁵ Karvonen 2016, 66.

³¹⁶ Simolin, H. 1959. CD 3, track 31.

³¹⁷ Karvonen 2016, 128-129.

³¹⁸ Simolin, H. 1959. CD 3, track 43.

Kaikista yksilöllisimmät ja vähän levinneet kummitustarinat olivat usein vääriä hälytyksiä, joissa kummitukselle löytyi ihan luonnollinen selitys:

”Isä ku oli vanha sotajermu, niin kun kauheesti puhuivat kummituksesta ja kerrottiin että kun on täysikuu, niin ne haamut tulee sinne haudalle puolen yön aikaan. Isä ei tähän uskonut, mutta kerran huomasi että on täysikuu, niin päätti että mennäänpäs nyt sitten haudalle katsomaan että tuleeeko kummitukset. Käveli haudalle ja hiljasta oli, ketään ei näkynyt ja pisti tupakiksi ja ootteli että tuleeeko kummitus, niin yhtäkkiä kuuluu hirveä huuto, että meinas housuun tulla, mutta tajusi sitten että se oli lehtopöllö parkas siinä koivussa siinä haudan päällä. Sekunnin murto-osan luuli että nyt se haamu tuli esille ja kyllä kunnolla säikäytti.”³¹⁹

Edellä mainittu muistelmä oli tyypillinen väärinkäsitys. Kummitus aiheutti jonkun äänen, tuulen tai vastaavan luonnonilmiön ja sitten osoittautuikin joksikin muuksi. Minä koin vastaavanlainen luonnonilmiö kesällä 2017. Olin myöhään illalla kartanon rannassa kuvailemassa kameralla Urajärven kartanon ystävät ry:n sosiaalisen median päivityksiä varten. Olin toivomusportin läheisyydessä, sivurakennuksen ja järven välissä kaikessa hiljaisuudessa, kun kartanon päärakennuksen suunnasta yhtäkkiä alkoi kuulua voimakasta koputusta. Kuvauspai-kaltani kartanon päärakennukselle ei ole kuin enimmillään 50 metriä matkaa, joten lähdin katsomaan, mistä ääni tulee. Äänen lähde en koskaan löytänyt. Ehkä se oli tikka, joka naputteli puussa... tai sitten ei.

5 PÄÄTÄNTÖ

Urajärven kartano ja sen historia saivat tämän tutkielman seurauksena uuden, kokoavan ulottuvuuden kyläläisten muisti- ja tarinaperinteestä Urajärven kartanoon kietoutuen. Vuosikymmenten saatossa useat eri toimivat ovat jättäneet jälkeensä arvokkaita muistikuvia kartanosta ja sen elämästä silloin, kun kartano toimi vielä herrasväen käsissä kylän suurimpana työllistäjänä. Vielä vuosina 2016–2018 tehdyissä haastatteluissa haastateltavat puhuivat paljon erityisesti

³¹⁹ H5.

Hugon ja Lillyn ajasta, mutta niin ikään kummitustarinoiden kautta Axelista ja Sofiasta. Aikana, jolloin kartano koettiin aidosti kylän keskuksena, oli sitä aikaa, jonka muistelijat kokevat muistamisen arvoiseksi. Muistellaan ja kerrotaan tarinoita siitä entisajan suuresta kartanolaitoksesta, jota ei enää ole.

Haastatteluista kävi ilmi, että kaikkea kartanoon kytkeytyvää ei haastattelijalle mielellään kerrottu, joka ei suinkaan ollut yhden haastattelun ilmiö, vaan asia toistui useaan kertaan. Osa päätti vaieta heti alkuunsa kieltäytymällä haastattelusta ilman huomattavaa estettä, kuten sairautta. Selkeänä havaintona voi todeta sen, että mitä läheisemmissä tekemisissä oli kartanon kanssa ollut, sitä vähemmän epämiellyttäviä asioita Heidemaneista haluttiin kertoa. Mitä kauemmaksi suhdekaaviolla mentiin Hugosta ja Lillystä, sitä enemmän tarinaperinnettä haastattelijalle kerrottiin.

Havaintoni haastattelijoiden muistojen luonteesta ei ole kuitenkaan ainutlaatuisen, vaan päinvastoin tyypillinen. Taina Ukkonen listasi teoksessaan *Metallinai-set työssä ja kotona – Naisten arkea metallimiesten rinnalla 1900-luvun loppupuolen Turussa* tiettyjä peruseriaatteita, joita haastattelijat pääpiirtein noudattivat hänen tutkimuksessaan. Peruseriaatteet käsittivät esimerkiksi arvokkaan käytöksen, myönteisen vireen muistellessa ja kuolleista pahaa puhumisen välttämisen. Lisäksi Ukkonen korosti muistelijoiden ”korvaavan” raskaan elämänsä ja työnteon muistelemalla hauskoja tapahtumia.³²⁰ Ilmiö oli havaittavissa niin ikään kartanoon kytkeytyvissä muistelmissa. Tarinat vilungista ja tavalla tai toisella raskaalta työltä välttelyä oli pidetty hauskoina yksityiskohtina keskellä työntäyteistä arkea. Muistelun peruseriaatteet näkyivät tässä tutkielmassa vahvasti ja ne on otettava huomioon tutkimuksen lopputulosta pohtiessa.

Pelkästään tietämättömyys muistitiedon tutkimisesta ei riitä selittämään monien haastateltavien vaiteliaisuutta ikävistä tapahtumista kartanolla. Taustalla lienevät toisaalta kunnioitus kuolleita kohtaan, mutta toisaalta taas kartanon maineen suojeleminen. Toisaalta uudempia haastatteluja vertaillen vanhempiin muisteluihin

³²⁰ Ukkonen 2005, 90.

voi havaita selkeää unohtamisen kulttuuria, joten monia asioita oli kadonnut kokonaan kyläläisten tarinaperinteestä ja vain muistamisen arvoisiksi koetut asiat olivat jääneet jäljelle.

Kartanon edesmennyt herrasväki koettiin pääosin hyviksi ihmisiksi, mutta Axel von Heidemaniin yhdistyvän tarinaperinteen tarinat tekevät tässä poikkeuksen. Häntä muistettiin ja hänestä kerrottiin enemmän negatiivisessa kuin positiivisessa sävyssä. Kartanon lähimmät työntekijät eli muistelupyramidin³²¹ huippu vaikeni Axelistä. Erityinen huomioni kohdistui Ida ja Hannes Simolinin vaikenemiseen hänestä. He olivat vuosikymmeniä kestäneen kartanotyöskentelynsä aikana kuulleet Axelistä kaiken sen, mitä tähän tutkimukseen sain ja paljon enemmän. Simolinin palvelijapariskunta halusi kuitenkin suojella kartanon mainetta. Se, mitä kartano merkitsi Simolineille, näkyy kyläläisten muistelmissa vahvasti:

”Hänen vaimonsa esitteli sitten pitkät pitkät ajat niin ku kartanoa esiteltiin vieraille ja sinne sai mennä tutustumaan, niin hänen vaimonsa oli siinä oppaana, ja asuivat siinä kartanon, siinä oli sellai pieni asunto, missä Simolinit asu ja hänen vaimonsa esitteli sitten pitkät ajat kartanoa. Hyvinkin penskana olin kerran kartanolla tutustumassa kun oli esittelemässä.”³²²

”Ne hoiti niitä puistoja ja käytäviä siellä viimesen päälle, ei minkäänlaista heinäntikkua ollut siellä hiekkakäytävällä... Ne oli kaiket kesäpäivät siellä jotain polkua haravoimassa. Se oli heidän elämäntehtävänsä.”³²³

”Hän oli siitä tiukka, että jos johkun koski, että niihin ei saa koskea, ne on Hugon ja Lillyn jäljiltä ja hänet on laitettu vartioimaan niitä. Sen se sano. Ja tottakai se oli, kun ajattelee häntä, niin aikamoinen tunnollinen kaveri, niin hän otti sen varmaan niinku elämäntyökseen, että hän hoitaa sen niin kun Hugo ja Lilly on sanonut.”³²⁴

Kartano oli Simolinien koti ja kartanon hoito oli heidän elämäntyönsä, joka taas oli Lillyn ja Hugon elämäntyön ja perinnön vaalimista.³²⁵ Niin ikään kartanon

³²¹ Ks. Kuvio 1.

³²² H1.

³²³ H5.

³²⁴ H14.

³²⁵ Rantanen 1998, 1.

torppari Kustaa Murto ei puhunut kartanon herrasväestä mitään pahaa, vaan keskittyi jakamaan enemmän hauskoja ja hyviä muistoja, joita hän oli herrasväen kanssa kokenut.

Axelin taustalla painavimpana vaikuttimena voi olla hänen kaksi avioliittoaan ja ensimmäisen vaimonsa kuolema. 1800-luvun puolenvälin paikkeilla avioerot olivat poikkeuksellisia ja ei ole ihmekään, että kylällä kulkee vielä tänäkin päivänä tarinaa Axelistä ja hänen lukuisista rikoksistaan. Axelin ensimmäinen avioliitto Sofian kanssa sinetöi todennäköisesti kielteisen kuvan Axelistä. Sofia ei ollut täyttänyt vielä 15-vuottakaan avioituessaan 27-vuotiaan Axelin kanssa. Jos se oli 1800-luvun alussa vielä normaalimpaa, myöhemmin se ei sitä enää ollut, ja Axelistä tarinoita kerrottaessa tieto näyttäytyi negatiivisena asiana. Sofian traaginen kuolema pahensi tilannetta entisestään. Axel oli ainoa 1800-luvulla kuollut Heidemän Sofian lisäksi, josta tarinoita ja kertomuksia riittää. Hän kuoli jo vuonna 1867, vuosikymmeniä ennen vaimoan Fredrikaa ja esikoistaan Fransia. Frans tosin muutti Urajärveltä Sysmään jo melko nuorena, 1850-luvun lopulla.

Lilly esiintyi muistelmissa ja tarinaperinteessä isänsä vastakohtana. Hän ei jättänyt jälkeensä skandaaleja eikä palvelusväen tai muiden kyläläisten paheksunnalle ollut juurikaan syytä. Lilly ehti myöntää kartanon torppareille – lakon jälkeen tosin – kahdeksan tunnin työpäivät. Lillystä ei löydy helposti kielteistä sanaa kyläläisten tarinaperinteestä. Lillyyn kohdistunut kunnioitus on nähtävissä esimerkiksi Martti Murron muistelmissa:

”Ku meil oli kato täs torpas nää pihapuut kauhean suuria, ni Lillyhän pyys sit, että ei niit saa kaataa, että antakaa niitten olla. Nyt on yks iso kuus vielä jällel, ku ei niit oo kaadettu, mut kaikilhan tulee elämä täytee, on ruvennut kuivamaa, ni niit on sit kaadettu, mutta ei niiku ennen aikojaan. Lillyn tahtoa on noudatettu.”³²⁶

Ainoa, joka Lillyä oikeasti kritisoi, oli Jussi Tuominen, joka kirjoitti Lillystä negatiivisesti vuonna 1953 valmistuneissa muistelmissaan. Aktiivisena työväenliikkeen edustajana, torpparisuvusta kotoisin olleella Tuomisella ei ollut liiemmin

³²⁶ H13.

syitä kehua perheen entistä työnantajaa Lillyä. Tuomisen muistelmissa kävi ilmi torppareiden raskaat työvelvollisuudet, pakolliset talkoot ja työntekijöiden yksi-puolinen ja vaatimaton muonitus. Näin ollen ei liene olleen yllätys, jos Jussi Tuominen ei muistellut kartanon herrasväkeä positiivisessa mielessä.

Hugosta oli vaikein saada selville, mitä kyläläiset hänestä oikein ajattelivat. Toisaalta Hugo nähdään ankarana ja toisaalta mukavana. Yhdessä tarinassa hänen alkovissaan on salaovi ja toisessa taas hän oli tomeran sisarensa tarkan valvonnan alaisena. Lopulta Hugo koettiin enemmän sisarensa kuin isänsä kaltaiseksi. Hugoa ei muisteltu kertaakaan väkivaltaiseksi, vaan mieluummin asiallisen oloiseksi isännäksi. Hän oli tarkka rahojensa perään, mutta toisaalta hän piti työntekijöistään vielä pahan paikan tullen huolta ja kohteli heitä yleisesti ottaen reilusti.

Työnteko kartanolla oli Hugon ja Lillyn aikana fyysisesti raskasta ja vaativaa. Siihen aikaan työnteko tosin oli yleisesti fyysisesti raskasta, joten kartanolla työskentely ei juurikaan eronnut muualla maaseudulla työskentelystä. Jossakin määrin voi tulkita, että kartano itse asiassa toimi suojana monille työntekijöille. Talonpojalle huono satovuosi saattoi tarkoittaa ankaraa nälkää, mutta kartanolla työntekijöiden muonittamisesta voitiin pitää huolta huonoina vuosina. Yltäkyläisyyteen ei kartanolla työskentelyllä päässyt, mutta oli kartanon herrasväen oma etu, kun työntekijöitä ei pidetty nälässä. Toisaalta kartanolla työskentely nähtiin fyysisesti raskaampana tilan alkeellisuuden vuoksi. Vanhoilla päivillään Hugoa ja Lillyä ei kiinnostanut modernisoida kartanon työvälineitä, vaan vanhalla tekniikalla töitä jatkettiin melkein loppuun asti. Modernisointi olisi tehnyt työstä vähemmän raskasta, mutta se olisi lisäksi vähentänyt työvoiman tarvetta.

Kartanon palvelusväellä ei liiemmin ollut yksityisyyttä ja sukupuolisuhteet eivät olleet toivottuja heidän osaltaan. Se on seikka, joka ei juurikaan eroa siitä, mikälaista elämä olisi ollut vaikka omien vanhempien luona asuessa. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alussa ehkäisy oli olematonta ja avioliiton ulkopuolisten lasten alullepanoa yritettiin välttää. Kartanoyhteisössä piian raskaus ja uuden lap-

sen syntymä tarkoitti, paitsi piian työpanoksen selvää heikkenemistä, lisäksi äänihaittoja ja ongelmia kartanon maineessa. Kuka lähettäisi tyttärensä töihin kartanolle, jossa raskaaksi tuleminen oli mahdollista? Kartanon herran kohdalla piian tuleminen raskaaksi olisi kiusallinen tilanne. Piian työsuhteen jatkamatta jättäminen olisi niin ikään ollut ongelmallista. Työttömän piian ja hänen lehtolapsen edellytykset selvitä elämässään mallikkaasti olivat vähäiset, ja potkut antaessaan herrasväki olisi tietoinen siitä, että piika jätetään käytännössä heitteille. Näiden seikkojen vuoksi oli parempi olla tulematta raskaaksi niin Urajärven kartanolla, kuin missään muuallakaan ennen vakituista suhdetta eli avioliittoa, jolloin lapsen elättämisessä oli mukana lapsen virallinen isä.

Kartanolla työskennelleet torpparit Simolin ja Murto vaikuttivat työn raskaudesta huolimatta tyytyväisiltä kartanolla työskentelyyn. Huomion arvoista oli, että Simolin ja Murto olivat kartanon kaksi suurinta torppaa. Näillä torpilla olivat lisäksi suurimmat vuokravelvoitteet kartanoa kohtaan, mutta toisaalta he saattoivat hyvin todennäköisesti olla pienempiä torppia vauraampia, joka lisäsi tyytyväisyyttä herrasväkeä kohtaan. Jussi Tuominen oli sukua torppareille ja hänen suhtautumisensa herrasväkeen ja heille työskentelyyn oli erilaista. Muiden torpparien suhtautumista kartanoon voi vain arvailla. Voi pitää todennäköisenä, että esimerkiksi Suonsaaren torppari ei välttämättä suhtautunut kovinkaan positiivisesti kartanoon, sen herrasväkeen tai työvelvoitteisiin menetettyään ainoan poikansa vuonna 1918. Torpan poika Alarik Viljasalo pidätettiin kahden muun punaisen kanssa Suonsaaren torpan saunasta kuulusteluja varten ja koko kolmikko teloitettiin lyhyen matkan päässä pellon laidan. Kuulustelut ja oikeudenkäynnit jäivät pitämättä. Toki Lilly ja Hugo olivat menehtyneet siihen mennessä, mutta he olivat osa sitä epätasa-arvoista yhteiskuntarakennetta, jonka vuoksi osasta heidän torppareistaan mahdollisesti oli tullut punaisia.³²⁷ Jussi Tuomisen muistelma voi saada jonkun aavistuksen siitä, miltä kartanolla työskentely tuntui pahimmillaan. Tuominen kirjoitti omasta lapsuusmuistostaan, jossa Tuominen muisteli kartanon entistä Leena-piikaa:

³²⁷ H4.

”...olit vielä voimissasi, kun Kartanon vanhaa rouvaa kuljetettiin sukuhautaan... Muistan, mitä sinä tätä komeutta katsellessasi sanoit: `Ei tuonkaan muijan, jota noin suurella komeudella hautaan viedään, ole tarvinnut koskaan, ei koko elämänsä päivinä, tehdä päivääkään työtä. Toiset ovat saaneet raataa hänen puolestaan. Sen kun vain piikoja komenteli. Aina hän sai astua valmiiseen ruokapöytään syömään ja siinä pitikin aina olla parasta, mitä talosta löytyi. Kahvi kannettiin aamulla vuoteeseen ja päiväkahvi tuotiin nenän alle aina hyvän kerman ja leivän kera. Oli hienosti puettu kuin ruustinna ja lapsia kun tuli, niin piikat niitä hoiteli. Minä tein töitä navetassa kuin puolihullu ja palkkaa sain 30–40 markkaa vuodessa. Mitä siintä säästi? Kun tulin vanhemmaksi en enää kelvannut piikaksi...`”³²⁸

Vanhalla piialla ei ollut enää mitään menetettävää, joten hän puhui vapaasti rouvan hautajaisissa. Leena-piika oli toki muutenkin tunnettu suorasanaisuudestaan ja hän oli muun muassa joskus sanonut vastaan kartanoherralle. Muisteluhetkellä hän edusti sitä vähäosaisinta kansankerrosta eli vanhaa naista, jolla ei ollut perhettä. Leenalla oli ollut poika, mutta nuoremmalla iällä poika unohti asua muualla kuin kartanolla. Niinpä vanhetessaan hänet oli siirretty pois työelämästä ja Leena jäi niin sanotusti tyhjän päälle ja ajautui kerjäläiseksi. Kyläläiset auttoivat häntä aikansa, mutta lopulta hänestä tuli huutolainen ja hän kuoli köyhänä, yksin ja vieraiden ihmisten ympäröimänä.³²⁹ Tuomisen muistelmä ei kerro, kuinka pitkään Leena työskenteli kartanolla. Periaatteessa kartanon ja Leenan patriarkaalisen suhteen vuoksi kartanon olisi tullut huolehtia Leenan hyvinvoinnista hänen kuolemaansa asti.³³⁰

Jos Murrot ja Simolinit edustivat kartanolla säätyjen ulkopuolisten työntekijöiden eliittiä, Leena-piika ja muut vastaavat tapaukset muistoihin edustavat sitä toista ääripäätä. Leena taitaa olla vain ainut näistä kurjemman kohtalon kokeista, jonka yksittäinen muisto on jäänyt elämään. Tätä muistoa, kuten kaikkia muitakin, on syytä analysoida kriittisesti ja on syytä muistaa, että muisto oli Jussi

³²⁸ Tuominen 1953, 42.

³²⁹ Tuominen 1953, 41–42.

³³⁰ Kekkonen 2002, 193, 200.

Tuomisen kirjoittama. Se oli vuosikymmeniä vanha muisto, jonka hän on kirjoittanut ja lisäksi hänellä ei ollut liiemmin myötätuntoa kartanoa kohtaan. Hän oli vaikuttanut muiston laatuun ja rakenteeseen, mutta siitä huolimatta on todennäköistä, että muisto on lähempänä heikommassa asemassa olleiden työntekijöiden kokemuksia, kuin Kustaa Murron tai Simolinin palvelijapariskunnan muistot olivat.

Kartanon muisto- ja tarinaperinteessä oli paljon kummitustarinoita, mikä on hyvin tyypillistä suomalaisille kartanoille. Kummitustarinat olivat vielä 1950–1960-luvuilla hyvin moninaisia, mutta uudemmissa muistelmissa ja haastatteluissa kummituksen roolissa toimi Sofia von Heideman.

Tutkimuksen tavoitteena oli saada tutkimuskysymyksiin vastaukset ja lisäksi kerätä kyläläisten katoava tarinaperinne talteen. Poimimalla yhden vihjeen sieltä, ja toisen täältä, sain kerättyä uskoakseni suurimman osan niistä asioista, jotka oli mahdollista saada kerättyä. Lisäksi sain vastattua tutkimuskysymyksiin mielekkäällä tavalla. Heidemanien herrasväki muistetaan tänä päivänä Urajärvellä kollektiivisesti hyvin samalla tavalla. Axelin pahuus, Lillyn hyvyys ja Hugon monipuolisuus olivat osa kylän muistamisen kulttuuria.³³¹ Tarinaperinteestä ei ole löydettävissä kertomusta pahasta Lillystä tai hyvästä Axelista.

Tämä tutkimus voi toimia pohjana esimerkiksi Hugon ja Lillyn aikaisten aikojen syvempään tutkimiseen. Tutkimus toi esille kartanoelämää kyläläisten näkökulmasta, ja jatkotutkimus voisi perehtyä enemmän esimerkiksi kartanoelämään herrasväen näkökulmasta. Lisäksi Urajärven kartanomuseon historiasta ei ole vielä tehty perustavanlaatuisia tutkimusta. Kartanomuseo on ollut jo vuodesta 1928 asti toiminnassa, joten siinä riittäisi materiaalia tutkittavaksi. Suurin osa tutkimuksen haastatteluista ja muisteluista sopisivat lähdemateriaaliksi kartanomuseon tutkimuksessa. Suomen vanhimman kartanomuseon tarinalle luulisi edelleen olevan tekijöitä sekä lukijoita. Yksi tilaisuus olisi lähteä tekemään Urajärven kylän historiaa osittain tämän työn ja kerätyn materiaalin pohjalta. Kartano on ollut aina – ja on edelleen – olennainen osa kylän elämää.

³³¹ Valtonen 2004, 28.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Kotimaisten kielten keskuksen eli Kotuksen arkistot

Murto, Kustaa. 1961. Haastattelu. Aineiston kopio saatu Martti Murrolta.

Seurakuntien arkistot ja henkikirjat

Asikkalan seurakunnan arkisto. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1820–1873. Saatavilla: <https://digihakemisto.appspot.com/edit?kuid=9639753&kuvanumero=97&ay=2579510&sartun=88818.KA&atun=240407.KA&amimeke=Asikkalan+seurakunnan+arkisto&sarnimi=Kuolleiden+ja+haudattujen+luettelot&aynimi=Kuolleiden+ja+haudattujen+luettelot+1820-1873&ay2=130162> [viitattu 11.1.2018].

Asikkalan seurakunnan arkisto. Seurakunnista saapuneet muuttokirjat 1842–1845. Saatavilla: <https://digihakemisto.appspot.com/edit?kuid=6297232&kuvanumero=182&ay=663226&sartun=88828.KA&atun=240407.KA&amimeke=Asikkalan+seurakunnan+arkisto&sarnimi=Seurakunnista+saapuneet+muuttokirjat&aynimi=Seurakunnista+saapuneet+muuttokirjat+1842-1845&ay2=109634> [viitattu 17.4.2018].

Hämeen läänin henkikirjat 1910. Saatavilla: <https://astia.narc.fi/astiaUi/digiview.php?imageId=22091009&aytun=1893655.KA&j=83> [viitattu 16.12.2017].

Hämeen läänin henkikirjat 1915. Saatavilla: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=22092200>
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=22092201>
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=22092202> [viitattu 4.1.2018].

Sysmän seurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1832–1845. Saatavilla: <https://digihakemisto.appspot.com/edit?kuid=7032652&kuvanumero=27&ay=286426&sartun=112501.KA&atun=223320.KA&amimeke=Sysm%C3%A4n+seurakunnan+arkisto&sarnimi=Syntyneiden+ja+kastettujen+luettelot&aynimi=Syntyneiden+ja+kastettujen+luettelot+1832-1845+%28I+Ca%3A7%29&ay2=114351> [viitattu 17.4.2018].

Turun tuomioseurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelo 1835–1850. Saatavilla: <https://digihakemisto.appspot.com/edit?kuid=7768599&kuvanumero=215&ay=929506&sartun=85442.KA&atun=185106.KA&amimeke=Turun+tuomiokirkkoseurakunnan+arkisto&sarnimi=Suomalaisen+seurakunnan+syntyneet&aynimi=Suomalaisen+seurakunnan+syntyneiden+ja+kastettujen+luettelo+1835-1850+%28I+C1%3A13%29&ay2=118584> [viitattu 7.4.2018].

Suomen Kansallismuseo, kartanomuseot, Urajärven kartanoon liittyvä materiaali, Kansallismuseo, Helsinki

Rantanen, Outi. 2002. Haastattelut Vääksyssä ja Lahdessa. Haastateltavina Mauno Saarinen ja Senja Muttala.

Rantanen, Outi. 1998. Verner Thomén näyttelyyn liittyvä kansio, haastattelut. Haastateltavana Jenny Hauilo ja Anja Saaranen.

Suomen Kansallismuseo, kokoelma ja tutkimusyksikkö, historialliset kokoelmat, kartanomuseoita koskeva aineisto, Kansallismuseo, Helsinki

"Kartano täynnä elettyä elämää." 20.7.2000. *Päijät-Häme*, 8–9.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto, Helsinki

Ca9 Pöytäkirjat 1915–1918. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto, Helsinki.

Ha3 Urajärvi. Asiakirjoja I. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto, Helsinki.

Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkisto

Simolin, I, 1959. Alkuperäiset Erkki Ala-Könnin tekemät Hannes ja Ida Simolinin haastattelut löytyvät Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta, mutta tässä tutkimuksessa olen käyttänyt haastattelujen sähköistä muotoa, jonka olen saanut Kansallismuseolta Helsingistä (CD1-CD4).

Simolin, H. 1959. Alkuperäiset Erkki Ala-Könnin tekemät Hannes ja Ida Simolinin haastattelut löytyvät Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta, mutta tässä tutkimuksessa olen käyttänyt haastattelujen sähköistä muotoa, jonka olen saanut Kansallismuseolta Helsingistä (CD1-CD4).

Urajärven kartanomuseolla sijaitseva oppaiden lisämateriaali

von Heidemanin, Lilly. 1915. Lapsuusmuistelmat. Suomentanut Ketonen, Rauno. 1975. Urajärven kartanon oppaiden lisämateriaali.

Listaus von Heidemanien kirjakokoelmista. Listauksen on teettänyt Museovirasto, Luettelon tehnyt Merja Mertanen 10.10.2000. Kerttuli Hoppa teki tarkistusinventoinnin lokakuussa 2008.

Leponiemi, Minda. Kopio kanadansuomalaisen lehden sivusta. Urajärven kartanon oppaiden lisämateriaali.

Linden, Arvo. 1999. Beda Helena Linden o.s. Leponiemi muistelee lapsuuttaan ja nuoruuttaan Urajärven kartanon läheisyydessä. Urajärven kartanon oppaiden lisämateriaali.

Linden Arvo. 2002. Sähköposti kartanomuseolle. Urajärven kartanon oppaiden lisämateriaali.

Linden, Beda. Asikkalan tyttö muistelee... Urajärven kartanon oppaiden lisämateriaali.

MUISTELMAT JA OMAT HAASTATTELUT (TEKIJÄN HALLUSSA)

Halme, Seija. Paavo Halmeen muistikuvia Urajärveltä 1910, 20- ja -30 -luvulta. Yksityisomistuksessa, aineisto saatu sähköisessä muodossa.

H1, Anonyymi 1 (2016).

H2, Mauno Saarinen (2016).

H3, Marja Kakkonen (2017).

H4, Heikki Vilja (2017).

H5, Jaakko Kujala (2017).

H6, Markku Vaittinen (2017).

H7, Kari Willman (2017).

H8, Arvo Heinonen (2017).

H9, Samuli Vilkuna (2017).

H10, Hannu Simolin (2017).

H11, Seppo Ala-Kärsälä (2017).

H12, Anonyymi 2 (2017).

H13, Martti Murto (2017).

H14, Martti Iso-Kuusela (2017).

H15, Olavi Liljeroos (2018).

Tenhola, Lauri ja Tenhola, Timo, 1965. *Muistitietoja vuoden 1899–1930 oloista ja tapahtumista ASIKKALA*. Historiallisten Seurojen Muistitietotoimikunta. Materiaali saatu sähköisenä Museovirastolta.

Tuominen, Jussi. 1953. *Lapsuuden ja nuoruuden muistelmia sekä Itä-Hämeen heimoalueen historiasta kerättyjä sirpaleita*. Helsinki. Materiaali saatu sähköisessä muodossa Urajärven kartanon ystävät ry:n puheenjohtajalta.

Tuominen, Jussi. *Lapsuuden ja nuoruuden muistelmia sekä Itä-Hämeen heimoalueen historiasta kerättyjä sirpaleita*. Helsinki. Materiaali saatu sähköisessä muodossa Museovirastolta.

PAINETUT LÄHTEET

Hacklin, Armas. 2015. *Kurkistus sukupuuhun*. Armas Hacklin, Padasjoen kirjapaino.

Karvonen, Mauri. 2016. *Aavetaloja ja ihmiskohtaloita*. Kustannusyhtiö Nemo, Helsinki.

Muranen, Lauri. 1998. *Punainen Ja Valkoinen Asikkala*. [Vääksy]: Päijät-Häme.

Nervander, Emil ja Relander, Viola. 1893. *Elias Lönnrotin nuoruuden ajoilta Laukon kartanossa*. Helsingissä: Otava.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Ahvenisto, Inkeri. 2008. *Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Blomstedt, Yrjö. 1981. *Asikkalan historia*. Asikkala: Asikkalan kunta.
- Frigren, Pirita. 2017. Teoksessa: Lidman, Satu, Koskivirta, Anu ja Eilola, Jari. 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus,
- Haapala, Pertti. 1986. *Tehtaan valossa: Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Tampere ; Helsinki: Osuuskunta Vastapaino, Suomen historiallinen seura.
- Haataja, Lauri. 1976. *Suomen työväenliikkeen historia*. Helsinki ; Joensuu: Työväen sivistysliitto : Kansan voima.
- Harjula, Minna. 2007. *Irti kivulloisuuden kahleista*. Teoksessa: Häggman, Kai ja Haapala, Pertti. 2007. *Suomalaisen arjen historia: [3], Modernin Suomen synty*. Helsinki: Weilin + Göös, 83–99.
- Havumäki, Esko. 1960. *Seurasaari: Saari Meren Sylissä, Sen Historiaa Ja Sen Vaiheita Kansanpuistona*. Helsinki: Helsingin osuuskauppa.
- Häggman, Kai. 1994. *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Ijäs, Ulla. 2015. *Talo, Kartano, Puutarha: Kauppahuoneen Omistaja Marie Hackman Ja Hänen Kulutusvalintansa Varhaismodernissa Viipurissa*. Turku: Turun yliopisto.
- Ivars Marja. 2013. *Unelma työssä Urajärvellä: Urajärven kartanomuseon restaurointi sanoin ja kuvin*. Helsinki: Museovirasto.
- Jousimaa, K. 1983. "Jokainen lapsi on pelastettava elämälle": *Avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Ensi kotien liitto.

Kalela, Jorma. 2002. *Historiantutkimus ja historia*. 2. p. Helsinki: Gaudeamus.

Kekkonen, Sanna. 2002. *Isällistä oikeutta. Sysmän Hovilan kartanon patriarkaalinen järjestys 1800-luvun alkupuoliskolla*. Teoksessa: Einonen, Piia ja Karonen, Petri. 2002. *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450-1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Knuuttila, Seppo. 1992. *Kansanhuumorin mieli: Kaskut maailmankuvan aineksena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Knuuttila, Seppo. 1994. *Tyhmän kansan teoria: Näkökulmia menneestä tulevaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koskivirta, Anu ja Lidman, Satu. 2017. *Historiijoitsija eettisten valintojen äärellä*. Teoksessa: Lidman, Satu, Koskivirta, Anu ja Eilola, Jari. 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 11–25.

Kuurne, Jouni, Liljeroos, Christian ja Saarijärvi, Tiina. 2018. *Urajärven kartanomuseo*. Heinola: Tikkurilan Kopiopalvelu Oy.

Kuurne, Jouni. 2003. *Kartanoelämää Urajärvellä: Urajärven Kuva-albumi*. Helsinki: Museovirasto.

Kuurne, Jouni. 2013. *Urajärveltä maailmalle: Muistoja meiltä ja muualta – Jouni Kuurneen Urajärvi-blogiartikkelit*. Helsinki: Museovirasto.

Miettinen, Tiina. 2012. *Ihanteista irrallaan: Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Tampere: Tampere University Press.

Nummelin, Rolf ja Jokinen, Margareta. 1992. 2., korjattu painos. *"Ett hem": Åbo akademins omistama Alfred ja Helene Jacobssonin museo*. Turku: Åbo akademi.

Åström, Anna-Maria. 1995. *Savon herrasväki kansan silmin. Kuinka käsitellä vierasta, kuinka koetellaan rajoja*. Teoksessa: Katajala, Kimmo. 1995. *Manaajista maalaisaateliin: Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 208–232.

Åström, Anna-Maria. 1993. 'Sockenboarne': *Herrgårdskultur i Savolax 1790-1850*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland : Folkkultursarkivet.

Åström, Anna-Maria. 1999. *Työt ja työnteko Savon kartanoissa 1800-luvun alkupuolella*. Teoksessa: Parikka, Raimo. 1999. *Suomalaisen työn historiaa: Korvesta konttoriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–31.

Parland-von Essen, Jessica. 2007. *Aatelin elämäntapa*. Teoksessa: Häggman, Kai ja Huhta, Ilkka. *Suomalaisen arjen historia: 2, Säätyjen Suomi*. 2007: Weilin + Göös, 129–143.

Peltonen, Ulla-Maija. 1996. *Punakapinan muistot: Tutkimus työväen muistelukerronan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pohjola-Vilkuna, Kirsi. 1995. *Eros kylässä: Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Renvall, Pentti. *Nykyajan Historiantutkimus*. 1983. 2. painos. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Saarimäki, Pasi. 2012. *Aviottomien lasten elatuksen eettinen tutkiminen*. Teoksessa: Lidman, Satu, Koskivirta, Anu ja Eilola, Jari. 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 74–89.

Saarimäki, Pasi. 2012. *Aviottoman raskauden ongelma 1800-luvun lopun sisäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä*. Teoksessa: Saarimäki, Pasi, Hytönen, Kirsi-Maria, Niskanen, Heli, Niiranen Susanna, Kotilainen Sofia ja Markkola, Pirjo. *Lapsi matkalla maailmaan: historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 157–193.

Seppälä, Anu ja Gripenberg, Isa. 1995. *Isa Gripenberg: Aatelisnaisen Tarina*. Helsingissä: Otava.

Snellman, Alex. 2014. *Suomen Aateli: Yhteiskunnan Huipulta Uusiin Rooleihin 1809–1939*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Snellman, Alex ja Ripatti, Anna. 2015. *Munkkiniemen kartano: Maaseudun aristokraattiasunnosta Koneen kaupunkikonttoriksi*. Helsinki: Kone.

Tamminen, Marketta. 2007. *Herrasväen keittiö ja ruokapöytiä*. Teoksessa: Häggman, Kai ja Huhta, Ilkka. 2007. *Suomalaisen arjen historia: 2, Säätyjen Suomi*. 2007: Weilin + Göös, 197–211.

Tirranen, Hertta, Vahter, Tyyni ja Korhonen, Teppo. 1979. *Urajärven Kartanomuseo*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Tirranen Hertta, Vahter, Tyyni, Korhonen, Teppo ja Järvelä-Hynynen, Raija. 1987. *Urajärven Kartanomuseo: Opas*. Helsinki: Museovierasto.

Ukkonen, Taina. 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ukkonen, Taina. 2005. *Metallinaiset työssä ja kotona: Naisten arkea metallimiesten rinnalla 1900-luvun loppupuolen Turussa*. Turku: Turun metallityöväen ammattiosasto 49.

Valtonen, Heli. 2004. *Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit: Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkerroista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vilkuna, Kustaa H. J. 2010. *Katse menneisyyden ihmiseen: Valta ja ai-neettomat elinolot 1500-1850*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, Leea. 1993. *Kansanperinne*. Teoksessa: Molarius, Päivi. 1993. *Suomen taide ja kulttuuri*. Helsinki ; Lahti: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Vuorinen, Marja 2007. *Aateli muiden silmin*. Teoksessa: Häggman, Kai ja Huhta, Ilkka. 2007. *Suomalaisen arjen historia: 2, Säätyjen Suomi*. Weilin + Göös, 144-149.

Vuorinen, Marja. 2001. *Aateluuden semiotiikka, teoria ja käsite, aatelmiehen ideaalituypit ja populaarit demokratiateemat 1800-luvun suomalaisessa kaunokirjallisuudessa*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalishistorian laitos.

Vuorinen, Marja. 2010. *Kuiviteltu aatelmies: Aateluus viholliskuvana ja itseymmärryksenä 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Warén, Aksel. 1898. *Torpparioloista Suomessa*. Helsinki: KS.

Östman, Ann-Catrin. 2004. Teoksessa: Peltonen, Matti, Ann-Catrin Östman, Teppo Vihola, Heikki Rantatupa ja Rasila, Viljo. 2004. *Mekanisoinnin ensimmäinen aalto*. Teoksessa: *Suomen maatalouden historia: 2, Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 19-74.

VERKKOAINEISTOT

Enlund, Tapio. 4.12.2015. Yleisradion verkkosivut, Kansallismuseo luopuu Urajärven kartanosta – Museovirasto vähentää rajusti väkeä. Saatavilla: <http://yle.fi/uutiset/3-8503347> [viitattu 14.10.2017].

”Metallityöväen lakko vauhditti 8 tunnin työaikaan”. Helsingin suomalainen klubi. Saatavilla: <http://itsenaisyyys100.fi/metallityovaenlakko-vauhditti-8-tunnin-tyoaikaa/>. [viitattu 12.1.2018].

”Maatalouslakoissa työväki haastoi isäntävallan”. Helsingin suomalainen klubi. Saatavilla: <http://itsenaisyyys100.fi/maatalouslakoissa-tyovaki-haastoi-isantavallan/> [viitattu 12.1.2018].

Helsingin Ylioppilasmatrikkeli. Saatavilla: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/1853-1899/henkilo.php?id=19737> [viitattu 10.10.2016].

Suomen Sukututkimusseura. Historiakirjat. HisKi-tietokanta, hakuehdolla Asikkala → kastetut → axelina ja 1849 löytyy ainoastaan Lilly von Heideman, [viitattu 10.10.2016].

Lahden Lehti, 26.03.1904, nro 24. Kadonnut – Kadonnut. Saatavilla: <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/bin-ding/661812?page=1> [viitattu 5.5.2017].

Laitinen, Reetta. Jussi Tuominen – työväenliikkeen monitoimimies. Saatavilla: <http://www.tyovaenliike.fi/tyovaenliikkeen-vaiheita/alasivu-1/jussi-tuominen-tyovaenliikkeen-veteraani/> [viitattu 2.5.2017].

Leppänen, Hanna 26.5.2016. Etelä-Suomen Sanomat, Urajärven kartanon jatko sai sinetin - ”Kaikki näyttää nyt hyvältä”. Saatavilla: <http://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/art2263335> [viitattu 14.10.2017].

Museoviraston toiminta- ja taloussuunnitelma 2015–2018. Ehdotus. Saatavilla: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/tts-2015-2018.pdf> [viitattu 14.10.2017].

Museovirasto restauroi. Urajärven kartano, Asikkala. Saatavilla: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/museot/urajarven-kartano> [viitattu 11.10.2016].

Puutarha, 01.03.1903, nro 3. Kasvitarha joka torpan ympärille. Saatavilla: <http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/931323?page=6> [viitattu 5.5.2017].

Ritarihuone - Riddarhuset. Heideman, von. Saatavilla: <https://www.riddarhuset.se/att/von-heideman/> [viitattu 4.5.2017].

Suomalainen Wirallinen Lehti. Urajärven kartano. Saatavilla: <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1298535?page=4> [viitattu 27.4.2017].

YKSITYISKOKOELMAT

Suonsaaren torpan kontrahti, 1904. Heikki Viljan omistuksessa. Kopio tekijän hallussa.

LIITE 1 Muistelijoiden esittely

Vanhimmat kartanoa käsittelevät tarinat kertovat Hugoa ja Lillyä edeltäneestä sukupolvesta. Kyseessä olivat ihmiset, jotka syntyivät 1800-luvun alussa, mutta heitä koskevat tarinat sijoittuvat 1800-luvun puolenvälin molemmin puolin.

Hannes ja Ida Simolin

Hannes Simolinin isä työskenteli kartanon kuskina ja etumiehenä eli työnjohtajana, mutta myöhemmin hänestä tuli kartanon torppari. Lisäksi Hanneksen äiti työskenteli kartanolla. Simolinit muuttivat Mäenpää -nimiseen torppaan Hanneksen syntymän jälkeen.³³² Aikuisiällä Hannes työskenteli isänsä tavoin kartanon kuljettajana ja Ida puolestaan saapui kartanolle töihin vuonna 1905 ollessaan 18-vuotias. Hän työskenteli lyhyen aikaa sisäkkönä, jonka jälkeen hän siirtyi kartanon keittiöön töihin.³³³ Vuonna 1909 Ida ja Hannes avioituivat³³⁴.

Kustaa Murto

Kustaa Murtoa haastateltiin vuonna 1961. Kustaa Murto toimi Urajärven kartanon torpparina Hugon ja Lillyn aikana.³³⁵ Kustaa Murrosta sain runsaasti tarinainfotia vielä itse tehdyissä haastatteluissani.

Jussi Tuominen

Jussi Tuomisen kirjoitti vuonna 1953 muistelmansa eli *Lapsuuden ja nuoruuden muistelmia sekä Itä-Hämeen heimoalueen historiasta koottuja sirpaleita*. Jussi Tuomi-

³³² Simolin, H. 1959. CD1, track 1 ja 2.

³³³ Simolin, I. 1959. CD3, track 1.

³³⁴ Simolin, I. 1959. CD3, track 3.

³³⁵ Murto 1961. Olen käynyt kaikki vuoden 1961 jälkeen tehdyt kartanoon liittyvät tutkimukset läpi ja missään niistä ei Kustaa Murron haastattelua mainittu lähteenä.

nen vietti lapsuutensa Urajärvellä ja nuoruutensa Urajärven läheisyydessä Heinolassa. Lisäksi hänen enonsa viljelivät yhtä kartanon torppaa.³³⁶ Tuominen niin ikään työskenteli pieniä pätkeä kartanolla³³⁷. Jussi Tuomisen muistelmia olen saanut sähköisessä muodossa kyläläiseltä ja Museovirastolta. Nämä kaksi muistelmia eroavat osin toisistaan, jonka vuoksi viittasin kaksiiin eri muistelmiin.

Jussi Tuominen puolestaan syntyi maatyöläisen aviottomana lapsena kurjissa olosuhteissa. Hänen enonsa oli Urajärven kartanon torppari ja isäpuolensa kartanon muonamies. Vanhempana Tuominen päätyi Helsinkiin lihakauppiaksi ja vaurastui ollen ajoittain muun muassa kirjakauppias, paperikauppias ja kiinteistösijoittaja. Sisällissodan aikana hän oli hyvin vaikutusvaltaisessa asemassa työväenliikkeessä³³⁸. Tuominen haastatteli muistelmiinsa monia kyläläisiäkin, joten muistelmissa on paljon vielä Tuomisenkin elämää vanhempaa tarinaperinnettä³³⁹.

Leponiemet

Leponiemien muistelmat tarkoittavat kartanolla kirvesmiehenä työskennelleen Juho Leponiemen tyttären, Mindan, ja hänen tyttärensä, Bedan, muistelmia³⁴⁰. Minda työskenteli kartanolla jo Hugon ja Lillyn aikana aina vuoteen 1912 asti, mutta Beda aloitti kartanolla työskentelyn vasta 1920-luvulla.³⁴¹ Johan Maurits Ilmavalta syntyi Urajärven kartanon torppaan vuonna 1864. Aikuisiällä hän vaihtoi sukunimeään kahdesti päätyen lopulta sukunimeen Leponiemi.³⁴² Juho Leponiemi ei ollut mikään tavallinen työntekijä kartanolla: hän asui Kirilän³⁴³ talon vuokramaalla itsellisenä. Hän ei ollut kartanon alustalainen, joten hän ei ollut

³³⁶ Tuominen 1953, 12; Laitinen.

³³⁷ Tuominen 1953, 12.

³³⁸ Tuominen 1953, 51; Laitinen.

³³⁹ Tuominen 1953, 176.

³⁴⁰ Linden, A. 1999, 2.

³⁴¹ Linden, A. 1999, 4.

³⁴² Hacklin 2015, 45; H3.

³⁴³ Kirilä oli valtion omistuksessa ja Kirilän talossa asui aikanaan kylän nimismies. Tuominen 1953, 57.

samanlaisessa sopimussuhteessa kartanoon kuten torpparit tai kartanon palvelijat.³⁴⁴ Hänen asuinpaikkansa sijaitsi vesireittiä pitkin noin puolen kilometrin päästä kartanolta.

Juho Kustaa Kaivonen

1960-luvulla Asikkalassa tehtiin haastatteluja teokseen *Muistitietoja vuosien 1899–1930 oloista ja tapahtumista - ASIKKALA*. Kyseisessä teoksessa oli haastateltu urajärveläistä maanviljelijää ja maalaisliittolaista, Juho Kustaa Kaivosta.³⁴⁵ Kaivosen muistelmissa oli lyhyesti Urajärven kartanoon liittyviä asioita.

Paavo Halme

Paavo Halmeen muistelmat kirjoitti hänen miniänsä Seija Halme. Paavo Halmeen isä, Juho Halme, asui pienessä mökissä Urajärvellä Matti Peltolan mailla. Kyseessä oli Peltolan tilan alustalainen. Halmeen mökissä sijaitsivat Urajärven posti ja puhelinkeskus. Juho Halme työskenteli lisäksi kirjurina, koska hänellä oli muistitiedon mukaan kaunis käsiala. Tätä kautta hän oli kytköksissä kartanoon kirjoittamalla asiakirjoja Hugo von Heidemanille.³⁴⁶

Omat haastattelut

H1 Anonyymi

H2 Mauno Saarinen

Mauno Saarinen oli kotoisin Urajärven vieressä olevalta Säynätjärven rannalta. Säynätjärvi on osa Urajärveä, joten Mauno Saarijärvi oli syntyperäinen urajärveläinen. Hänen isänsä vastasi kartanon peltojen viljelystä vuosina 1938–1955. Niin ikään Saarinen itse oli tuolloin jonkin verran kartanolla töissä. Hän kertoi kuulleensa tarinoita vanhemmiltaan ja naapureiltaan.

³⁴⁴ Linden, A. 1999, 2.

³⁴⁵ Tenhola ja Tenhola 1965, 57.

³⁴⁶ Halme, 1.

H3 Marja Kakkonen

Marja Kakkonen on Maurits Leponiemen tyttären tytär. Hän vietti lapsuudessaan runsaasti aikaa isovanhempiensa luona Leponiemessä. Tarinoita hän on kuullut esivanhemmiltaan.

H4 Heikki Vilja

Heikki Vilja muutti Urajärvelle 1930-luvulla. Hänen vanhempansa ostivat Viljasalon vanhan torpan. Viljasalo oli yksi von Heidemanien torppareista. kuuli tarinaperinnettä muilta kyläläisiltä.

H5 Jaakko Kujala

Jaakko Kujala muutti Urajärvelle 1950-luvulla. Hänen vanhempansa työskentelivät Urajärven kartanolla. Lapsuutensa ja nuoruutensa vuosina Kujala kuuli kylälaisten tarinaperinnettä erityisesti kartanoon liittyen.

H6 Markku Vaittinen

Markku Vaittisen kotipaikka on lähellä Urajärven kartanoa ja hänen isänsä teki kartanolla muun muassa rakennustöitä. Hänen äitinsä hoiti 1960-luvulla kartanon majoituspalvelua. Tarinaperinnettä Vaittinen kuuli vanhemmiltaan ja muilta kyläläisiltä.

H7 Kari Willman

Kari Willman oli kartanon opastuskierroksella vuonna 2017. Kierroksella tuli puheeksi, että heidän suvussa oli puhuttu siitä, että Hugo von Heideman olisi suvun esi-isiä. Tämän seurauksena pyysin hänet haastatteluun.

H8 Arvo Heinonen

Arvo Heinonen on syntyjään urajärveläinen. Hänen isoäitinsä oli ollut kartanon töissä ja toimi muun muassa herrasväen saunottajana. Tarinoita hän kuuli suvun edeltäviltä polvilta ja kyläläisiltä.

H9 Samuli Vilkuna

Samuli Vilkuna muutti Urajärvelle 1950-luvulla. Hänen vanhempansa työskentelivät Urajärven kartanolla. Myöhemmin Samuli työskenteli kartanolla vuosikymmeniä vahtimestarin roolissa. Tarinoita hän kuuli vanhemmiltaan ja muilta kyläläisiltä sekä kartanon kävijöiltä.

H10 Hannu Simolin

Hannes Simolin on Hannu Simolinin isosetä. Tarinoita kuuli kuullut sukulaisilta ja vanhemmiltaan.

H11 Seppo Ala-Kärsälä

Seppo Ala-Kärsälä on syntyjään urajärveläinen. Lisäksi hän on sukua Simolille: Hannu Simolin on hänen pikkuserkkunsa ja Hannes Simolin on Sepon isäidin veli. Tarinoita hän kuuli sukulaisiltaan ja kyläläisiltä.

H12 Anonyymi

H13 Martti Murto

Martti Murto on Kustaa Murron pojanpoika. Tarinoita hän kuuli perheeltään ja kyläläisiltä, mukaan lukien suoraan Kustaa Murrolta.

H14 Martti Iso-Kuusela

Martti Iso-Kuusela on syntyjään urajärveläinen. Hänen sukunsa on useiden sukupolvien ajoilta urajärveläinen ja tarinoita Martti kuuli perheeltään, kyläläisiltä, esimerkiksi Hannes Simolinilta.

H15 Olavi Liljeroos

Olavi Liljeroos on syntyjään urajärveläinen. Hänen vanhempansa eivät olleet kylältä kotoisin, mutta kylään liittyvää tarinaperinnettä Olavi kuuli muilta kyläläisiltä ja vanhemmiltaan. Olavin äiti tunsu Ida Simolinin.

Omien haastattelujeni lisäksi tuoreempana haastattelumateriaalina tässä tutkimuksessa on Museoviraston tutkijan Outi Rantasen tekemät haastattelut syksyltä 2002. Näistä haastatteluista ei Museovirastolla ole nauhoitteita. Rantanen teki haastatteluista muutaman sivun muistiinpanot, joita käytän hyödykseni. Rantasen haastattelut tehtiin, koska Museovirasto kaipasi lisätietoa Hugon ja Lillyn tuttavuudesta, taiteilija Verner Thomésta, mutta haastattelumateriaalista oli hyötyä tässä tutkimuksessa. Rantanen haastatteli yhteensä kolmea kyläläistä, joista yhtä eli Mauno Saarista haastattelin omassa haastatteluprojektissani.³⁴⁷

³⁴⁷ Rantanen 1998.

LIITE 2 Sopimus haastatteluun

Christian Liljeroos
Puh. 0440 575 973
Email: chrisu_91@hotmail.com

Arvoisa haastateltava!

Olen Christian Liljeroos ja opiskelen Jyväskylän yliopistossa. Pääaineenani on Suomen historia. Valmistelen tällä hetkellä pro gradu -tutkielmaani Urajärven kartanoon liittyen. Tavoitteenani on kerätä, analysoida, tutkia ja tulkita Urajärven kartanoon liittyvää tarinaperinnettä, muistelmia ja muuta informaatiota kartanoon sekä sen ympärillä olleeseen elämään liittyen. Haastattelumateriaalit tuovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaan lisän kartanon lähdekokoelmiin.

Haastateltavaan liittyvää oikeusturvaa selkokielellä:

- Haastattelumateriaalit tulevat tutkimuskäyttöön, eli pro gradu -tutkielmaan
- Haastatellut saavat päättää, haluavatko he esiintyä tutkimuksessa omalla nimellään vai anonyymina
- Tutkimuksen valmistumisvaiheessa materiaaleihin ei pääse käsiksi kukaan muu kuin minä
- Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista
- Haastateltava voi halutessaan keskeyttää haastattelun
- Haastateltava voi myös kieltää haastattelun käyttämisen haastattelutilanteen jälkeen

Haastattelu on tarkoitus nauhoittaa. Teen haastattelutilanteessa muistiinpanoja, mutta nauhoittamalla taataan kaiken tarvittavan tiedon välittyminen tutkimukseen.

Christian Liljeroos
Puh. 0440 575 973
Email: chrisu_91@hotmail.com

SUOSTUMUS

Olen tutustunut yllä olevaan tekstiin ja suostun haastatteluun. Suostun myös siihen, että haastattelu nauhoitetaan ja sitä käytetään tähän kyseiseen pro gradu -tutkielmaan. Minulle on selvitetty, että haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Halutessani voin myös kieltää haastattelussa tulleiden tietojen julkaisun tutkimuksessa. Päätöksen aineiston muusta käytöstä teen itse alla olevista vaihtoehdoista:

Minun nimeäni saa käyttää tutkimuksessa, haastattelumateriaali on julkista ja kaikkien käytössä.

Minun nimeäni ei saa käyttää suoraan tutkimuksessa, vaan tutkimuksessa antamani tiedot ovat anonyymeja. Haastattelumateriaali on kuitenkin kaikkien halukkaiden käytössä.

Minun nimeäni ei saa käyttää tutkimuksessa, vaan haastattelumateriaalini esiintyy tutkimuksessa anonyymina. Haastattelumateriaali säilyy salaisena kuolemaani saakka ja ennen sitä materiaalia saa käyttää vain tässä tutkimuksessa.

Minun nimeäni ei saa käyttää tutkimuksessa, vaan haastattelumateriaalini esiintyy tutkimuksessa anonyymina. Haastattelumateriaali säilyy salaisena, kunnes kuolemastani on kulunut 20 vuotta. Ennen sitä materiaalia saa käyttää vain tässä tutkimuksessa.

Minun nimeäni ei saa käyttää tutkimuksessa, vaan haastattelumateriaalini esiintyy tutkimuksessa anonyymina. Haastattelumateriaali säilyy salaisena, kunnes kuolemastani on kulunut 50 vuotta. Ennen sitä materiaalia saa käyttää vain tässä tutkimuksessa.

Nimi: _____

Puhelin: _____

Aika ja paikka: _____

Allekirjoitus: _____